

Za "Vreme" govore:

Saša Radulović, Borka Pavićević, Duško Vujošević, Nikita Milivojević

BiH 4 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 150 DEN; CG 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Austria, Greece 3.00 EUR; Germany 3.50 EUR; Switzerland 6.00 CHF **cena 200 RSD**

01305

9 770353 802002

VREME

broj

1330

30. jun 2016.

BREXIT

I EVROPSKA UNIJA

I ŠTA SAD?

Distribucija + Logistika

DELTA DMD jedan je od vodećih distributera robe široke potrošnje na tržištu Srbije, a svoje poslovanje uspešno realizuje i na tržištu Crne Gore (DMD DELTA Podgorica).

DTS nudi kompletan set usluga, transport, skladištenje, špediciju i manipulaciju robom. DTS nije samo transport, već ceo spektar logističkih usluga integrisanih u redovno poslovanje klijenta.

Delta DMD poslovni partneri

Beiersdorf

FERRERO

DIAGEO

Johnson
A Family Company
Une Entreprise Familiale

MEGGLE
Najbolje od mleka.

Fruvita

Unilever

FICOSOTA

ITALFOOD
INDUSTRY

YUHOR
Još od 1902.

Fun&Fit
COMPANY

mioni

KVAS

**ZLATNI
PELIN**

Segafredo
ZANETTI

SANBENEDETTO

ARMANDUO TESTA

staraRakija

Buitoni

SUPERMAX
Supply. Innovate.

Distributivni centri

DC Nova Pazova

Centralna radna zona - Celina G, Ulica 1.
Tel. +381 (11) 20 70 100

DC Čačak

Nikole Tesle 44
Tel. +381 (32) 55 76 090

DC Novi Sad

Kanalska 8 (Luka Novi Sad)
Tel. +381 (21) 45 18 80

DC Niš

Čamurlijski put bb
Tel. +381 (18) 45 85 821

DC Podgorica

Vladike Ruvima II Boljevica 22
Tel: +382 (20) 89 13 93

DELTA DMD

www.deltamd.rs

dtr DELTA
TRANSPORTNI
SISTEM

www.dts.rs

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorićević, Momir Turudić

sekretarijat
Jovana Prešić

redakcija
Dejan Anastasijević,
Muharem Bazdulj, Dimitrije Boarov,
Slobodan Bubnjević, Sonja Čirić,
Zora Drčelić, Slobodan Georgijev,
Nebojša Grujić (kultura),
Andrej Ivanji (svet),
Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović,
Jasmina Lazić, Zoran Majdin,
Radmilo Marković, Saša Marković,
Ivana Milanović Hrašovec,
Milovan Milenković (foto),
Milan Milošević, Teofil Pančić,
Saša Rakezić, Mirko Rudić,
Tamara Skrozza, Zoran Stanojević,
Tatjana Tagirov, Dragan Todorović,
Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić,
Marija Vidić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrda (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković,
Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić,
lektori: Katarina Pantić,
Živana Rašković, Ivana Smolović,
korektori: Nikola Dragomirović,
Ana Čuk Dragomirović,
Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa
Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

04 **Evropska unija:** Šta nakon Brexita

07 **Kriza evropskog projekta:**

Od Grexita do Brexita

14 **Navigator:** Tehnološki beg od Brexita

15 **Nemačka:** Strah od samoće

19 **Nuspojave:** SFR Britanija

20 **Godišnjica:** Četvrt veka od raspada SFRJ

24 **Sećanje na Jugoslaviju:**

Moja velika iluzija

28 **Intervju:** Saša Radulović

32 **Poljoprivreda:**

Ulje iz Srbije na trpezi kineskog potrošača

33 **Polemika:** Samo ti sinko radi svoj posao

34 **Intervju:** Borka Pavićević

38 **Porodično i partnersko nasilje:**

To nije ljubav

40 **Intervju:** Duško Vujošević

43 **Lisica i ždral:** Tragedija i farsa

44 **"Tačka susreta" u Skoplju:**

Raspad nema kraj

KULTURA

52 **Intervju:** Nikita Milivojević

56 **Dokumenti:**

Sentimentalni disident

59 **David Grosman u Beogradu:**

Nijansa je ključna reč

60 **TV manijak:** Brexit, produžeci i penali

62 **Vreme uživanja:** Zavese

Iluzija je iskrivljeno i netačno zapažanje nečega što stvarno postoji, za razliku od halucinacije koja se javlja bez uporišta u stvarnosti. To što se moja Jugoslavija ispostavila kao iluzija, ne znači da za sve njene narode i narodnosti ne bi bilo daleko bolje da je opstala

PIŠE: **IVAN IVANJI**

Dok se u Makedoniji na nastavi istorije preskaču lekcije o albanskom narodu, učenici na Kosovu ne uče istoriju Jugoslavije, komšije Albanci i Srbi međusobno komuniciraju na engleskom jeziku, a školovani mladi ljudi ne mogu da rade u administraciji u Makedoniji jer ne govore jezik većinskog stanovništva

PRIREDILA: **KATARINA STEVANOVIĆ**

Kada je u novembru 1956. uhapšen, Milovan Đilas (1911–1995) je imao četrdeset pet godina i iza sebe burnu dvodecenijsku političku prošlost, koja je mogla da podseti na nemirne siluete ruskog devetnaestog veka

PIŠE: **VELJKO STANIĆ**

Ilustracija na naslovnoj strani: Vreme/IH

VELIKA ZBRKA

Kako se jedna od najjačih članica Evropske unije preko noći pretvorila u Šredingerovu mačku, to jest, prema članu 50 Lisabonskog sporazuma, proces izlaska članice EU može da počne tek kada ga zemlja koja želi da izađe sama pokrene, što London, uprkos protestima iz Brisela, Berlina i Pariza, ima nameru da učini najranije za nekoliko meseci. Ili, sve u duhu vapaja Svetog Avgustina, "O Bože, učini me kreposnim, ali nemoj baš odmah", Britanci bi da izađu iz EU, ali bi da ostanu za stolom dok se ne posluži desert

U BRISELU

A ŠTA SADA: Predsednik Evropske komisije Žan-Klod Junker

FOTO: AP Photo

izgovorio francuski predsednik Francois Oland ni nemačka kancelarka Angela Merkel, niti neki evropski zvaničnik, nego Gudmundur Benediktson, komentator islandske televizije, nakon debakla (2:1 za Island) engleske reprezentacije na evropskom fudbalskom prvenstvu. Benediktson je posle ovog ispada otpušten, ali njegov poklič prilično verno opisuje prevladavajuće raspoloženje prema Englezima na evropskom kontinentu nakon referenduma. To se i bukvalno videlo i čulo tokom obraćanja predsednika Evropske komisije Žan-Kloda Junkera Evropskom parlamentu u utorak. "Ovo vam je poslednji put da tapšete na ovom mestu. Moram da priznam da sam iznenađen što ste još ovde. Tražili ste da izađete, to ste i dobili, šta vi uopšte radite ovde?", breknuo se Junker na Najdžela Faraža, perjanicu kampanje za napuštanje EU. Premijer u ostavci Dejvid Kameron, koji se iste večeri u Briselu iza zatvorenih vrata sastao sa šefovima država i vlada preostalih 27 članica EU, verovatno je dočekan sličnom reakcijom, mada je ona nesumnjivo bila izrečena uljudnijim tonom.

KASNO JE ZA KAJANJE

Nedelju dana posle referenduma, koji je održan prošlog četvrtka, množe se pitanja bez odgovora, ne samo u Evropi nego i u Velikoj Britaniji. Posledice glasanja za Brexit osatile su se odmah, u vidu strmoglavog pada nacionalne valute koja je, i pored brze intervencije centralne banke, još u padu. Drastično je pao i obim trgovine na londonskoj berzi, a neke od najvećih svetskih finansijskih korporacija najavile su selidbu u Frankfurt i Dablin. Kreditne agencije snizile su rejting Britanije za dva mesta, a Škotska je najavila novi referendum o otcepljenju. Mnogi od onih koji su u četvrtak glasali za Brexit osetili su se u petak ujutru kao čovek koji se posle žurke probudio bez novčanika, sa rupom u sećanju i opscenom tetovažom na zadnjici. Mnogi iz tog tabora rekli su u petak

televizijskim anketarima da nisu mislili da će Britanija stvarno izaći iz EU, nego su samo hteli da izraze protest zbog stanja u društvu. Oko pola miliona pobornika izlaska izjasnilo se u anketama da bi na ponovljenom referendumu glasali za ostanak, ali sada je kasno. Iako su tokom kampanje nebrojeni ekonomski stručnjaci upozoravali da će se Brexit štetno odraziti na britansku privredu i njen položaj u svetu, ljudi kao Faraž, Kameronov rival Boris Džonson i konzervativni političar Majkl Gov savetovali su glasače da ne slušaju eksperte nego srce i da glasaju za Brexit. Srce je prelomilo, a sad, što reče Junker: *Raus ist Raus!*

Referendum, raspisan bez stvarne političke potrebe, podelio je zemlju i na krv i nož zavadio stare i mlade, Škote i Engleze, obrazovane i neškolovane, bogate i siromašne, domaće i dođoš. Sve su te podele, naravno, postojale i ranije, ali sada će ih biti teže prevazići, kao i velike pukotine unutar dve najveće stranke. Sem toga, ishod referenduma je ohrabrio populiste i nacionaliste širom Evrope, pa i šire, i zadao dosad najjači udarac evropskom projektu otkad je 1951. formirana Zajednica za ugalj i čelik, koja je prerasla u Evropsku ekonomsku zajednicu, a zatim u EU. Što je najgore, brzo se ispostavilo da je kampanja za Brexit bila zasnovana na lažima.

BEZ PLANA I KORMILA

Oni koji su poverovali tvrdnjama da će oko 350 miliona funti "članarine" koju Britanija svake nedelje izdvaja za EU sada biti preusmereno u domaće zdravstvene i socijalne fondove, saznali su nakon referenduma da su prevareni. O tome ih je obavestio lično Faraž, koji je mrtav hladan rekao Bi-Bi-Siju da nema osnova za takvu računicu i da je obećanje, koje je bilo jedan od glavnih motiva u kampanji, bilo "greška". Nekoliko sati kasnije konzervativac Danijel Hanan, jedan od glavnih pobornika Brexita, poručio je u emisiji "Njuznajt" da drugo važno obećanje iz kampanje, da će izlaskom iz EU Britanija povratiti kontrolu granica i zaustaviti priliv useljenika iz siromašnijih država

"Glasali ste da izađete iz Evropske unije, sad možete da idete kućama. Gubite se iz Evrope, idite dođavola ako hoćete!", glasila je poruka javno upućena Britancima par dana nakon referenduma u kome se tanka većina (52:48) izjasnila protiv ostanka Ujedinjenog Kraljevstva u EU. Ove reči nije

članica, birači mogu da vežu mački o rep. "Da budem iskren, ljudi koji misle da će ishod referenduma zaustaviti doseljavanje iz EU ostaće razočarani", rekao je on i objasnio da bez slobodnog kretanja radne snage Britanija ne može da ostane na zajedničkom tržištu. Voditelj se uhvatio za glavu i počeo da se očajnički smeje. "Pa zašto ste nas tri meseca zamajavali?", zavapio je kad je došao do daha. Da ne bi morali da se suočavaju sa sličnim pitanjima, menadžeri kompanije za izlazak su sledećeg dana izbrisali sav sadržaj na svojoj internet prezentaciji, uključujući i sva obećanja.

Pitanje imigranata, a naročito Poljaka koji su nakon ulaska u EU masovno pohrlili u Britaniju (poljski je po brojniosti drugi po redu maternji jezik u engleskim školama), bilo je centralno u kampanji i u stvari je odlučilo ishod referenduma. Dok se diskutovalo o ekonomskim temama, pristalice izlaska su redovno gubili, ali kada je lopta prebačena na strance koji navodno isisavaju poslednje penije iz socijalnih i zdravstvenih fondova, Brexit je naglo počeo da dobija na popularnosti. Kameron, koji je predvodio pobornike ostanka u EU, nije mogao da se suprotstavi tim tvrdnjama jer bi onda morao da prizna da za beskrajne redove u bolnicama, pretrpane učionice i smanjenu socijalnu pomoć nisu krivi Poljaci i Rumuni, nego on i njegova vlada. Kameron je, naime, još prvog dana svog prvog mandata uveo drastične mere štednje koje su u

startu bile usmerene na socijalne i zdravstvene izdatke. Ankete su pokazale da je veliki broj onih koji su glasali za izlazak bio motivisan strahom za opstanak socijalnih beneficija pred najezdom navodno parazitskih stranaca. Istovremeno, naglo je porastao broj napada na doseljenike uz poruke "Poljska gamad, gonite se kući" i "Glasali smo da izađemo, sad pakujte kofere". Engleska je nakon referenduma

svetu okrenula ružniju stranu svog lica, i to je još jedna posledica tog čina.

Kao prevara se pokazalo i treće obećanje dato u kampanji, a to je da će Britanija, ukoliko se narod odluči za Brexit, odmah pokrenuti proceduru za izlazak iz EU po članu 50 Lisabonskog sporazuma (o tom članu biće u ovom tekstu još reči). Kameron je, međutim, odmah posle referenduma dao ostavku i poručio da će aktiviranje člana 50 prepustiti svom nasledniku, što se neće desiti još nekoliko meseci. U medije je procurilo da je pre toga svojim saradnicima rekao: "Ne moram ja baš svako sranje da odradim." Ispostavilo se, odmah zatim, da se ni njegov najverovatniji naslednik, Boris Džonson, ne žuri sa formalnim zahtevom za izlazak. "Pre nego što aktiviramo član 50, trebalo bi da kroz neformalne konsultacije ispregovaramo što bolju poziciju na jedinstvenom evropskom tržištu", rekao je on. Sutradan je u autorskom tekstu za londonski "Telegraf" izložio uverenje da će Britanija zadržati sve privilegije učešća na tržištu, ali bez ikakvih obaveza prema Briselu. Iz sedišta EU, ali i iz Berlina i Pariza, stigao je odgovor da je Džonson u zabludi i da takva pogodba ne dolazi u obzir. "Neće biti nikakvih pregovora, formalnih

Alpha Keš kredit

3.900 RSD MESEČNO
ZA KREDIT OD **250.000 RSD**

**RATA TOLIKO MALA
DA MENJA SVE!**

PROMO PERIOD
OD 06.05. DO 05.08.

Reprezentativni primer: Iznos kredita 250.000 RSD • Rok otplate 84 meseca • Mesečna rata 3.895,47 RSD • NKS 7,99%, varijabilna, usklađuje se kvartalno sa promenom tromesečnog BELBOR-a prema formuli: 3M BELBOR / (1-ORDIN/100) + 4,52% za klijente sa prijemom mesečnih prihoda na račun u Banci, 3M BELBOR / (1-ORDIN/100) + 8,52% za klijente bez prijema mesečnih prihoda na račun u Banci • Vrednost: 3M BELBOR-a na dan 14.04.2016. iznosi 3,30% • ORDIN je stopa obavezne rezerve u dinarsima komercijalnih banaka kod NBS koja na dan 14.04.2016. iznosi 5% • EKS od 10,98%, obračunata 14.04.2016. • Ostali troškovi: Provizija za puštanje kredita 5.625 RSD (2,25% od iznosa kredita za klijente sa prijemom mesečnih prihoda na račun u Banci, minimum 3.500 RSD); Trošak otvaranja i održavanja kreditnog linija 246 RSD; Trošak premije osiguranja horizonta kredita od nemogućnosti otplate kredita kao posledice nesrećnog slučaja (smrti ili potpunog trajnog invaliditeta) i gubitka zaposlenja 12.871,90 RSD • Ukupan iznos koji klijent vraća 346.061,09 RSD • Primer obračunat za klijente sa prijemom mesečnih prihoda na račun u Banci • Navedeni uslovi važe u promotivnom periodu od 06.05. do 05.08.2016. godine.

ALPHA BANK

Zajedno, imamo divnu budućnost.

0800 250 250, www.alphabankserbia.com

POBEDNICI, GUBITNIK I KRIZNI ŠTAB PRI VRHU EU: Najdžel Feridž, Boris Džonson, Dejvid Kameron; Fransoa Oland, Angela Merkel i Mateo Renzi (gore desno)

Foto: AP Photo

ni neformalnih, dok se ne aktivira član 50", poručio je Junker, dok je Merkelova, kao Hanan pre nje, izjavila da Britanija mora da izvršava sve svoje obaveze ako hoće da ostane na zajedničkom tržištu, uključujući i klauzulu o slobodnom kretanju radne snage.

Poziciju u kojoj se Britanija našla najbolje odlikavaju reči jednog visokog funkcionera konzervativaca, koji je na novinarsko pitanje kakav je plan za posle referenduma odgovorio: "Nema plana. To je zadatak vlade." Pošto je vlada pala, britanski brod se, prema oceni "Ekonomista", "zaputio pravo u oluju, bez kormila i kapetana".

ŠREDINGEROVA MAČKA

Šta zapravo piše u tom famoznom članu 50 Lisabonskog sporazuma? Tamo se kaže da procedura izlaska zemlje članice iz EU počinje formalnim zahtevom odlazeće zemlje sa pozivom na taj član, nakon čega sledi period pregovora koji ne može da traje duže od dve godine. Tokom te dve godine se utvrđuje koje će evropske zakone dotična zemlja zadržati, a koje će ukloniti iz svog zakonodavstva, a njeni predstavnici se istovremeno postepeno uklanjaju iz zajedničkih institucija. Do kraja tog procesa odlazeća zemlja ostaje članica

sa svim pravima i obavezama, a naknadnim pregovorima se uređuju njeni trgovinski odnosi sa EU, kroz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Ništa konkretno, međutim, ne može da se uradi pre nego što se član 50 aktivira, a može da ga aktivira samo zemlja koja želi da izađe, i niko više, pa čak ni Junker.

Stoga su u EU, možda i više nego rezultatom referenduma, ozlojeđeni oklevanjem Londona da ispuni volju sopstvenog naroda. Situacija u kojoj Britanija mesecima ostaje za stolom, umesto da se lagano uputi prema izlazu, stvara atmosferu neizvesnosti koja nikom ne prija. Kameron se, međutim, pokazao kao otporan na pritiske iz Brisela i ponovio da neće aktivirati član 50. Kada je Britanac Džon Hamond, komesar za finansije u Junkerovoj komisiji dao ostavku, Kameron je reagovao najavom da će odmah imenovati novog Britanca da ga zameni. "Mi smo još uvek članica EU, i samo mi odlučujemo kad ćemo pokrenuti proceduru za izlazak", izjavio je na opšte negodovanje Brisela, Berlina i Pariza. Kao Sveti Avgustin, koji je svojevremeno zavapio: "O Bože, učini me krepovitim, ali nemoj baš odmah", Britanci bi da izađu iz EU, ali bi da ostanu za stolom dok se ne posluži desert.

Ovo je trenutak kada razumevanje situacije zahteva prelazak sa njutnovske na kvantnu fiziku. Nemački naučnik Ervin Šredinger, koji je svojom čuvenom jednačinom objasnio dualnu prirodu svetlosti (istovremeno i talas i čestica), pokušao je da svoju matematičku formulu približi zdravom razumu zamišljenim eksperimentom sa mačkom zatvorenom u

neprozirnu kutiju sa ampulom sa otrovnim gasom i mehanizmom za njegovo oslobađanje. U tom eksperimentu cijenid iz ampule se oslobađa kada čestica emitovana iz radioaktivnog elementa koji je deo mehanizma udari u detektor. Kada će se to dogoditi zavisi od perioda poluraspada tog elementa, tako da matematički gledano, prema zakonu verovatnoće, mačka može u datom trenutku biti istovremeno živa i mrtva. Član 50 je kutija koja sad stoji na stolu i koju niko u Londonu ne sme da pipne, a Britanija je Šredingerova mačka.

Kako dalje? Izgledi za ponovljeni referendum, i pored navodna četiri miliona potpisa u prilog toj ideji, otprilike su isti

kao izgledi da Engleska dobije priliku za revanš protiv Islanda. Istina je da referendum formalno-pravno nije obavezujući, ali narod je rekao svoje i teško je zamisliti situaciju u kojoj bi Parlament to smeo da menja. Ostaje, dakle,

da konzervativci sprovedu partijske izbore i kandiduju novog premijera, da ga parlamentarna većina izabere i da se potom aktivira član 50. To bi moglo da se završi najranije u septembru ili oktobru, pod uslovom da dotle ne iskrсну nove komplikacije. Postoji i mogućnost da konzervativci ne uspeju da dobiju većinu, to jest da novoj vladi odmah bude izglasano nepoverenje i da se raspišu vanredni izbori. Ako bi te izbore dobile izrazito proevropske snage, novi referendum bi možda mogao da se održi, ali to je na dugom štapu. EU, ako preživi, svakako neće više biti ista, a to važi i za Veliku Britaniju. ¶

DEJAN ANASTASIJEVIĆ

Od Grexita do Brexita

Referendum na kome su 23. jula 2016. Britanci sa 52:48 odsto izglasali izlazak svoje zemlje iz Evropske unije verovatno je najdalekosežniji događaj posle pada Berlinskog zida 9. novembra 1989. i raspuštanja SSSR nakon ostavke Mihajla Gorbačova 25. decembra 1991, pre nešto manje od četvrt veka

Prošle godine svi su se plašili Grexita na jugu, a ove godine se iznenadili Brexitom na severu Evrope, posle čega su se redale pesimistične prognoze. "Fajnenšel tajms" piše da je izlazak Velike Britanije iz EU "najjači udar na međunarodni liberalno-demokratski poredak ustanovljen pod egidom SAD posle 1945".

"Jasno je da je evropski projekat u velikoj nevolji. Brexit je verovatno samo početak, a populistički, separatistički, ksenofobični pokreti će jačati svoj uticaj širom kontinenta. Mnogi ljudi su sada veoma pesimistični, a ja delim njihove brige o budućnosti Evrope", piše Pol Krugman u "Njujork tajmsu" pod naslovom "Jutro posle Brexita".

Već na prvi pogled, jutro posle referenduma 23. juna Ujedinjeno Kraljevstvo je dočekalo kao socijalno, regionalno i nacionalno podeljena zemlja. Pokazao se veliki jaz između metropolitanske elite londonskog kosmopolitskog megapolisa i

postindustrijskog ostatka Engleske i Škotske na trećoj strani. Oko 63 odsto pripadnika više društvene klase glasalo je za ostanak, a 62 odsto "onih koji nemaju ništa" za izlazak. Preko 70 odsto stanovnika centralnih delova Londona bilo je za ostanak u EU, dok je unutrašnjost Engleske bila za izlazak.

KOSMOPOLITE I "ENGLANDERI"

U reportaži "Velika britanska deoba" konzervativnog magazina "Spektator" ta razlika između onih koji su za izlazak iz EU (*leavers*) i onih koji su za ostanak (*remainers*) ilustruje se opisom atmosfere u zapadnom Londonu, gde na istočnoj strani avenije Notinghil gejt stoji red četiri do šest miliona funti vrednih privatnih viktorijanskih kuća pastelnih boja s terasama, a na zapadnoj strani, u bloku Notingvud, kuće za socijalno stanovanje koje je između dva rata

gradila lokalna zajednica, sa tužnim fasadama i hodnicima od prljave cigle.

Stanovnici kvarta Notinghil uživaju blagodat globalizacije – imaju na raspolaganju jeftine, visokokvalifikovane poljske graditelje, dobro obrazovane poljske čistačice i možda rumunske dadilje za svoju decu. Oni idu u kafe Nero, gde ih služe ljubazni Italijani. Kada stignu na

odmor u Toskani, osećaju se kao deo kosmopolitskog kluba, a ne kao "mali Englander". Hektor i Herijet mogu da idu u privatnu školu, ako je potrebno. Ako im je teško da dve nedelje čekaju da zakažu pregled kog lekara, mogu da idu privatno.

Vrednost njihove kuće je porasla, hvala lepo.

Na drugom kraju te avenije je naselje između dva svetska rata podignutih socijalnih stanova. Gospođa Gledis, koja je 1975, posle dve godine čekanja, dobila *council house*, sada, dok troškovi hipoteke

samo idu navise, brine za svoje sinove i unuke. Kuda da idu, od čega da žive? Oni su ti koji moraju da se takmiče sa Poljacima, Rumunima, Hrvatima... za slabo plaćene poslove. Plate zanatlija su pale za više od deset odsto u poslednjih šest godina.

Kada je Dejvid Kameron prošle godine ponovo izabran za premijera, obavezao se da gradi "jednu naciju konzervativizma". Međutim, referendumski kampanja koju je on aranžirao upravo je dovela do ispoljavanja velikih podela u Britaniji. "Spektator" piše kako britanski konzervativni državnik i književnik Bendžamin Dizraeli (1804–1881) nikada nije upotrebio izraz "jedan narod", već da je u svom romanu *Sibil* opisivao odnose dve "nacije", bogate i siromašne, "između kojih ne postoji simpatija; koje ne poznaju navike, misli i osećanja one druge".

UGOVOR OD NULA SATI

Lider laburista Džeremi Korbin tumači rezultat referenduma kao "pobunu protiv establišmenta", kao nezadovoljstvo usmereno na evropske tehnokrate. Džeremi Korbin, šampion borbi za ljudska prava i borac protiv ratnih avantura od Srbije do Sirije, bio je proevropski usmeren, ali je bio kritičar takozvanih mera štednje koje je tokom grčke krize nametala evropska bankarska elita.

Dok su se i neki od laburističkih lidera zalagali za ograničavanje migracije iz evropskih zemalja, Korbin je za "Gardijan" govorio o tome da za razliku od nekih kolega on smatra da ako Britanija ima jedinstveno tržište sa slobodnim kretanjem kapitala, mora imati i slobodno kretanje radnika. U suprotnom završava se u sistemu tipa NAFTA uspostavljenom između SAD, Kanade i Meksika, gde nema slobodnog kretanja radnika, ali ima slobodnog kretanja kapitala, što ugrožava uslove za rad u Americi.

Korbin je tokom kampanje ukazivao na to da beskrupulozni poslodavci eksploatišu radnu snagu koju dovlače iz Estonije ili Litvanije i plaćaju im minimalne plate. On se u tom kontekstu, na primer, suprotstavio takozvanim kontroverznim *zero-hour* ugovorima, koje su, kao "fleksibilno tržište rada", podržali britanski poslovni lideri. Prema tim ugovorima poslodavac nije u obavezi da obezbedi bilo

ZA IZLAZAK I ZA OSTANAK: Proslava i tuga

Foto: AP Photo

kakav minimum radnih sati, dok zaposleni potpisuje sporazum da će biti na raspolaganju za rad kada je to potrebno. Takvi ugovori se često koriste u poljoprivredi, hotelijerstvu i ugostiteljstvu, gde obuhvataju 19 odsto zaposlenih, u obrazovanju i zdravstvenom sektoru.

Ovo može doneti neto ekonomsku korist, niže cene, veći profit i veći porez na dobit, ali ne treba da zaboravimo one za koje to znači niže plate, piše konzervativni "Spektator", koji upozorava da sve to rađa nove opasnosti.

SOCIJALNE NAPETOSTI DILJEM EVROPE

Videli smo, podseća se u toj reportaži, kako je u Grčkoj porasla radikalna levica, kako u Španiji raste sličan pokret, kako su Francuskoj Marina Le Pen i Nacionalni front bliži vlasti nego ikada ranije.

Znaci rastuće socijalne napetosti su vidljivi u mnogim evropskim zemljama. Širom Francuske se već nekoliko meseci sindikalci tuku po ulicama s policijom povodom nametanja zakona o ograničenju

radničkih prava. U Italiji na scenu stupa Pokret pet zvezdica koji se zalaže za izlazak Italije iz evrozone i NATO-a. Ultralevi, evroreformistički pokret Podemos potvrdio je treće mesto na ponovljenim izborima u Španiji, tako da će ponovo biti veoma teško da se sastavi vlada.

Iako mnogo faktora govori da su glasači nezadovoljni domaćom elitom i posledicama vladajućeg koncepta, kampanja oko Brexita omogućila je britanskoj eliti da usmeri nezadovoljstvo protiv briselskih birokrata, koji su van demokratske kontrole.

To da ne treba dozvoliti nekom tamo Žan-Klodu Junkeru, koga Britanci ne mogu da smene, da u Briselu slavodobitno otvori šampanjac, očito je odzvanjalo u ušima Britanaca koji demokratske tradicije neguju kao englesku travu još tamo od Magna karte 1215. kojom je garantovano da se prava plemića ne mogu ograničiti voljom kralja.

Vodeći borac za Brexit, bivši gradonačelnik Londona Boris Džonson, o kome se sada govori kao o mogućem budućem

Ekonomске i finansijske posledice

Bez panike

Nagli pad akcija banaka i britanske funte je očekivan. Šta će biti dalje, niko ne zna

Za "Vreme" iz Londona

Nakon vesti da je Velika Britanija izglasala izlazak iz Evropske unije preovladao je osećaj šoka. Stepen zbunjenosti se pojačavao, pogotovo nakon izjave premijera Dejvida Kamerona da podnosi ostavku u oktobru i da će tek njegov naslednik voditi pregovore o izlasku. Samo pre godinu dana isti taj Dejvid Kameron je odneo ubedljivu pobjedu na izborima, kao prvi premijer Konzervativne partije koji je uspeo da uspostavi jednpartijski kabinet od 1992. godine. London je samo dan nakon izbora nove vlade u proleće 2015. proglašen za ekonomski centar sveta, nadmašivši Njujork za nekoliko poena kao najpovoljnija destinacija za poslovne poduhvate, što je uticalo na rast vrednosti nekretnina u opsegu 20 do 30 posto na godišnjem nivou. Odmah nakon objavljivanja rezultata referenduma, vodeće agencije za nekretnine su saopštile da su tekući prodavci stavili svoje odluke na stendbaj u strahu od pada cena.

Posle Brexita nameće se pitanje šta će biti sa finansijskom industrijom u Londonu, da li će pad ekonomske aktivnosti dovesti do gubitka poslova i smanjene aktivnosti klijenata usled nejasne situacije u periodu koji nastupa. Pregovori o izlasku će potrajati najmanje dve godine, nakon kojih će uslediti dugi pregovori o novom ekonomskom režimu.

BANKE NAJAVLJUJU ODLAZAK

Vodeće finansijske institucije su najavile mogućnost premeštanja radne snage u druge evropske gradove. "Morgan Stenli",

jedna od vodećih američkih banaka, samo nekoliko sati nakon objavljivanja rezultata spomenula je Frankfurt kao potencijalnu destinaciju, dok je HSBC, jedna od najvećih britanskih banaka, koja vuče korene iz Azije, spominjala Pariz.

S ekonomske tačke gledišta, finansijske institucije ne moraju čak ni da premeštaju radnu snagu, dovoljno je premestiti opise poslova i zaposliti lokalnu ili regionalnu radnu snagu. Ta bojazan od pojave tehnoloških viškova trenutno vlada britanskom prestonicom. Ukoliko prilikom dogovora o razvodu VB ne zadrži pristup jedinstvenom evropskom tržištu, zasigurno je da će klijenti vodećih finansijskih institucija, poput multinacionalnih evropskih korporacija, tražiti alternative u partnerima koji mogu da obavljaju poslove bez dodatnih kriterijuma, kao na primer bescarinsko kretanje robe i usluga u okviru jedinstvene ekonomske zone.

Međutim, poslodavci globalnih finansijskih institucija pre donošenja takvih strateških odluka moraju uzeti u obzir prava radnika u drugim evropskim metropolama. U kapitalističkom Londonu je bilo jednostavno: ukoliko radnik ne ispunji plan i program u okviru svoje pozicije, čeka ga paket u fizičkom i u ekonomskom smislu reči – jedan paket sa stvarima sa kojima može da napusti prostorije kompanije, dok drugi paket obuhvata otkaznu otpremninu koja pokriva mesečnu platu za godinu radnog iskustva. U evropskim zakonodavstvima pravima radnika je posvećena veća pažnja. Nije jednostavno

britanskom premijeru, igrao je na tu žicu ponavljajući da 60 odsto propisa koji su na snazi u Velikoj Britaniji nije doneo britanski parlament, nego ih je izdiktirao Brisel. "Hajde da povratimo kontrolu nad našom zemljom", poručivao je drugi istaknuti borac za Brexit, državni sekretar za pravdu Majkl Gov.

Taj "projekat vraćanja kontrole nad zemljom" pretil da rezultira krizom državnog jedinstva Velike Britanije. Opasna situacija nazire se u Škotskoj i u Severnoj Irskoj, gde varljivi mir može biti ugrožen zatvaranjem granice Velike Britanije s Irskom, koja će sada postati granica sa EU.

NE OSTAVLJAJTE ŠKOTSKU NA CEDILU

Pošto je Škotska glasala za to da se ostane u EU, a rezultati referenduma u

Velikoj Britaniji nalažu da se izade, to je obnovilo želju da se Škotska odvoji od Ujedinjenog Kraljevstva i da sprovede novi referendum o nezavisnosti. Premijerka Škotske Nikola Stardžen izjavila je da je održavanje drugog referenduma "vrlo verovatno". Pre nepune dve godine,

u septembru 2014, Škotska je odbacila nezavisnost sa 55 odsto glasova "protiv" i 45 odsto glasova "za". Pre toga predlog za devoluciju Škotske iznet je na referendumu 1979, no nije bilo nikakve promene, zato što je većina koja je glasala za promenu bila tanka, a broj onih koji su glasali manji od 40 odsto. Nakon dolaska laburista na vlast 1997. godine, održan je drugi referendum o devoluciji Škotske i tada je većina glasala za to da se ustanovi škotski parlament i da taj parlament dobije

pravo da određuje osnovicu poreza. Ta devolucija ne daje škotskom parlamentu pravo veta na odluke Londona o izlasku iz EU, kojom se sada pretilo.

Škotska premijerka Nikola Stardžen pominje razne druge mogućnosti za blokiranje pravnog procesa za odlazak Britanije iz EU, a škotski političari najavljuju kontakt sa Briselom u nameri da tokom pregovora o izlasku obezbede da Škotska ostane učlanjena i izbegne komplikovanu proceduru prijema u članstvo koja važi za nove članice. Ima nečega u tome. U Evropskom parlamentu predstavnika Škotske su dočekali ovacijama kad je uzviknuo: *Do not let Scotland down!*

Predsednik odbora za evropske poslove u nemačkom Bundestagu Ginter Krihbaum izjavio je, na primer, da bi nezavisna Škotska bila dobrodošla da se pridruži EU. Biće zanimljivo kako će na

PAD FUNTE: Banka Barklis

Foto: AP Photo

ugasiti određenu granu poslovanja na osnovu loših rezultata ili pada produktivnosti. To može zadati dodatnu glavobolju menadžerima finansijskih institucija, jer se može reflektovati na finansijske rezultate poslovanja kompanija.

RELATIVNO STABILNO

Na početku prve radne nedelje nakon ulaska u novu realnost, evidentno je da nema panike u finansijskom sistemu. Zabeležen pad cena akcija britanskih banaka, koje su izgubile 40 milijardi tržišne vrednosti na dan kad su objavljeni rezultati, sasvim je očekivan. Blok za izlazak je očigledno potcenio negativne posledice. Na primer, Kraljevska banka Škotske je spasena tokom svetske ekonomske krize intervencijom vlade Ujedinjenog Kraljevstva, dakle kroz budžet vlade, indirektnom podrškom poreskih obveznika. Ova finansijska institucija je u ponedjeljak 27. juna izgubila 6,5 milijardi tržišne vrednosti padom vrednosti svojih akcija, dok su akcije najveće britanske banke Barklis istog dana suspendovane za trgovinu usled velike volatilnosti i pada od 30 odsto vrednosti. Pad funte od 15 odsto takođe je bio u okviru očekivanog. Stiće

to reagovati pojedine zemlje, koje imaju probleme sa separatizmom, kao na primer Španija. Jednom su tako žurili s priznavanjem otcepljenih republika SFRJ, pa se produbio haos (nije kod njih). (Ironija slučaja je htela da britanski Brexit padne četvrt veka manje dva dana nakon formalnog početka raspada SFR Jugoslavije 25. juna 1991, kada su parlamenti Slovenije i Hrvatske izglasali rezolucije o izlasku iz SFRJ.)

KONFUZIJA

Centralna figura kampanje za ostanak Britanije u EU bila je ujedno i njen najveći hendikep. Dejvid Kameron je godinama delovao kao da je najveći skeptik među britanskim evroskepticima, a mnogi smatraju da je obećao da će održati referendum samo zato što je želeo da bude ponovo izabran. Njegova konverzija

u zastupnika EU nije bila verodostojna.

Nakon referenduma zabeležen je porast rasističkih i ksenofobičnih ispada, pa i teroristički napad na Poljake. To su osudile sve frakcije u Donjem domu. Od Kameronove vlade (koja sada funkcioniše u prelaznom mandatu) traženo je da to spreči i zaustavi. Boris Džonson je u novonastaloj zapaljivoj atmosferi dao izjavu u kojoj naglašava da će položaj stranaca koji legalno žive u Britaniji, kao i položaj Britanaca u EU, biti zagarantovan.

Posle neuspeha na referendumu, premijer Kameron je dao ostavku sa zadržkom dok se ne izabere novi premijer koji će voditi pregovore sa Evropljanima krajem godine. "Glavu" lidera laburista Korbina traže partijski drugovi, optužujući ga za vođenje kampanje "sa pola srca", ali on se ne da.

Teškoće koje potresaju Britaniju i EU

se utisak da je nakon turbulencija u jeku svetske finansijske krize 2008. godine, globalni finansijski sistem postao prilično pripremljen za svaku novu kriznu pojavu. Kao primer naučene lekcije treba navesti da je Banka Engleske (*Bank of England*) već jutro posle referenduma obezbedila dodatna sredstva u iznosu od 250 milijardi funti kako bi zagarantovala stabilnost bankarskog sistema. Britanske banke trenutno poseduju preko 600 milijardi kvalitetnih likvidnih aktiva i sve su prošle stres-test centralne banke u slučaju ovakvog referendumskog rezultata.

Danas se žitelji Londona pitaju šta će biti sa cenama robe i uslugama koje se uvoze iz Evropske unije. Ukoliko Britanija izađe iz jedinstvenog evropskog ekonomskog prostora, usled dodatnih uvoznih tarifa doći će do porasta cena uvozne robe, pretežno hrane, elektronike i automobila. To će dovesti do porasta inflacije u sistemu. Ukoliko do te inflacije dođe, Banka Engleske će morati da poveća kamatne stope, koje su na istorijski niskom nivou već gotovo jednu deceniju (0,5 odsto). To će dovesti do porasta troškova servisiranja stambenih i drugih kredita na kojima počiva srednja klasa. Zato se organizuju protestne šetnje i peticije kako bi London dobio specijalni status pridruženog člana ujedinjenih država Evrope.

Proces uspostavljanja novog međunarodnog ekonomskog sistema biće dug i kompleksan. Najveću korist od toga će imati pravnici. Na kraju krajeva, Švajcarska, koja je deo Evropske ekonomske unije, decenijama je radila na uspostavljanju bilateralnih dogovora u raznim domenima sa zemljama članicama, što znači da ne postoji gotov model koji se može prepisati i primeniti na novonastalu situaciju.

DR MILOŠ STAROVIĆ,

investicioni bankar, predavač na Zagrebačkoj školi ekonomije i menadžmenta (ZSEM) i saradnik u *Saïd Business* školi pri Univerzitetu Oksford.

posle Brexita teško je prevazići, pa se ređaju prognoze o mogućem zapadanju zemlje u recesiju, a i o tome da kriza može dovesti i do raspada Velike Britanije. Što se recesije tiče, Pol Krugman u "Njujork tajmsu" pod naslovom "Jutro posle Brexita" piše da će ekonomske posledice biti loše, ali ne toliko koliko mnogi tvrde. Normalne tarife Svetske trgovinske organizacije u međusobnoj razmeni Britanije i SAD su niske, a druga tradicionalna ograničenja na trgovinu relativno blaga, ali garancija pristupa tržištu ima veliki uticaj u podsticanju dugoročnih investicija.

Za sada, gubici nisu toliko veliki u poređenju sa pojedinim britanskim istorijskim epizodama. Funta je prvog dana nakon referenduma pala za oko 8 odsto, a svojevremeno je pala za trećinu tokom krize sedamdesetih godina, a za četvrtinu tokom izlaska Britanije iz mehanizma

Dan posle

Posle prvog šoka u Londonu među mlađim ljudima preovladava želja da se odupru "ksenofobičnim, neobrazovanim, rasističkim" sugrađanima

Za "Vreme" iz Londona

Od trenutka kada sam prošlog petka otvorila oči, ne prestaje da mi vibrira telefon. Na društvenim mrežama poruke neverice i razočarenja zbog ishoda referenduma: "Kraj života kakav poznajemo", "Užasavajuće skretanje udesno", "Dana se stidim što sam Britanka", "Veoma sam tužna što delim ovu zemlju sa toliko rasističkih bigota", "Glasao sam poštom iz Singapura, očigledno uzalud".

Na poslu ista situacija, čitav dan samo o tome pričamo. Mi smo neprofitna organizacija koja se bavi obrazovanjem i vo-

lontiranjem, deo našeg posla su integracija i rušenje barijera. Opština u kojoj radimo u Centralnom Londonu je jedna od najsiromašnijih u zemlji, ali je 70 odsto stanovnika glasalo za ostanak VB u Evropskoj uniji.

STRAH OD PROMENA

Luiza se iz Norfoka preselila u London odmah po završetku studija. Kaže da nije mogla da podnese jednoličnost i zatvorenost tog malog grada na severu. Glavni razlog bio je multikulturalnost Londona. Sada je brine koliko će glavni grad Engleske da se promeni i na koji način. Misli da će kratkoročno doći do još veće navale emigranata iz Evropske unije, koji će da pohrle u Britaniju dok se pravila ne promene. Brine se kako će odluka o Brexitu da se odrazi na prijatelje koji nemaju britansko državljanstvo.

Rubina, dvadesetpetogodišnja Londonka azijskog porekla, uključuje se u razgovor i kaže da se u ovom trenutku stidi svoje nacionalnosti, ali misli da neće doći do velikih promena. "Mi živimo u Londonu, mi smo zaštićeni, dobro obrazovani, mi nećemo osetiti velike promene. Mi Britanci smo povlašćeni zbog našeg pasoša i zato smo arogantni." Pita se kako je uopšte moglo da dođe do ovoga, da masa neobrazovanih ljudi, rukovođenih pre svega strahom od imigracije, odlučuje o tako krupnoj odluci. Ekonomija tu nikakvu ulogu nije imala, sve se svelo na senzacionalističku, populističku

kampanju o tome da je uvek "onaj drugi ili drugačiji kriv za našu nesreću". Za nju je petak, 24. juni, dan posle referenduma, "mračan dan".

OTPOR

Na društvenim mrežama konverzacija skreće na temu odlaska iz zemlje. "Čekajte, ljudi, emigracija je kul, ali samo ako odemo pod našim uslovima i slobodnom voljom, za koju su se naše porodice borile. Moramo da nađemo način da ojačamo i da se ujedinito, ne da bežimo od gomile ksenofobičnih majmuna. Ovde ima i mnogo ljubavi", kaže Nataša, četrdesetogodišnja Londonka karipskog porekla, koja radi za jednu investicionu banku i upravo kupuje kuću sa dečkom Špancem.

Londonci se s pravom ponose na multikulturalizam grada u kome žive, na činjenicu da u svakom trenutku na ulici ili u pabu čuješ bar pet različitih jezika, da su tolerantni, otvoreni, da prihvataju sve različite kulture, veroispovesti, nacionalnosti, seksualna opredeljenja.

LJUBAV I MRŽNJA

Upravo to je bila i poenta Prajda, koji je prošlog vikenda organizovan sa porukom: To smo što smo i ništa ne krijemo. Ljudi u povorci su srećni, raspoloženi, nasmejani, ovo je posle turobnog referenduma proslava svih nas.

Alis kaže: "Ovo je ljubav, ovo je sreća, ovo mi je trebalo posle groznih jučerašnjih vesti. Sad sam mirnija, opuštenija, nećemo dozvoliti da nam se promeni život."

Alis je tridesetdvogodišnja Francuskinja, živi u Londonu već deset godina, radi u neprofitnom sektoru i udata je za Engleza indijskog porekla. Njena situacija je relativno stabilna – kao supruga Britanca sigurno neće morati da napusti zemlju. Ali se brine za budućnost svoje porodice i kvalitet svog života. Kao i zbog potencijalnog porasta cena francuskog sira i vina. Kako piše "Independent", u poslednjih nekoliko dana za 57 odsto su porasli napadi motivisani mržnjom: Jednu od učesnica Prajda gađali su jajima, jedan čovek je pretučen ispred džamije, psovali su jednog Pakistanca na ulici, sprejom je išaran Poljski kulturni centar u Londonu, jedna žena je napala jednu Poljakinju na železničkoj stanici i vikala "vрати se u Poljsku"...

Ja sam Londonka srpskog porekla. Učlanila sam se u Laburističku partiju i planiram da se aktivno angažujem na sledećim parlamentarnim izborima. Mnogi ljudi koje poznajem rešeni su posle ovog referenduma da se više politički angažuju i ne prepuste svoju sudbinu drugima. Možda nam je bio potreban ovaj šok da nas trgne. Nadam se da će se najveća razlika u našem životu videti na pasoškoj kontroli – ponovo u onom dugačkom redu za "Non EU passports".

ANA ŠVAB

deviznog kursa u 1992.

Predsjednik SAD Barak Obama dao je jednu izjavu u toku kampanje u kojoj je opomenuo Britance da bi izlaskom iz EU mogli doći na rep događaja. Odgovorili su mu da u britanske suverene stvari ne bi trebalo da se meša predstavnik zemlje koja se otepile od Velike Britanije. Posle su učestale izjave američkih zvaničnika da Britanija ostaje američki saveznik prvog reda.

ČETRDESET GODINA I ČETIRI MESECA

Izlazak Velike Britanije iz EU je rezultat ne četiri meseca grube kampanje evroskeptika, već četrdesetogodišnje agitacije koja traje od samog stupanja te zemlje u Evropsku zajednicu 1973, piše "Gardijan".

To može biti tačno, kao što može biti tačno da glas za izlazak nije rezultat delovanja doskora marginalnog evroskeptika Majka Faraža, koji EU vidi kao projekat *in denial*, već je rezultat dugoročne dijalektike komplikovanih odnosa između Ostrva i Kontinenta. Kada je pedesetih godina rođena EEZ, London je u početku reagovao sa skepsom, zazirući od bilo kog projekta koji će preneti više suvereniteta britanskog parlamenta na neizabrane tehokrate u Briselu. Francuska je u to vreme težila da Britaniju zadrži van evropskog bloka. Šarl de Gol je opisivao Britaniju kao "američkog trojanskog konja u Evropi" i nije bilo nikakvo iznenađenje kada je 1960. Francuska dva puta stavila veto na članstvo Britanije.

Ranih sedamdesetih stvari su se promenile. De Gol nije više bio francuski predsednik i Pariz i Berlin su se brzo usaglasili o geopolitičkom značaju proširenja članstva EEZ. Tokom krize neki su podsećali na poznati citat iz 1962. bivšeg američkog državnog sekretara Dina Ačsona: "Velika Britanija je izgubila carstvo i još uvek nije našla svoju ulogu."

London je u to vreme preispitivao svoje međunarodne prioritete i trgovinske odnose, pa je članstvo u EEZ video kao priliku da utiče na proces integracije, ali za razliku od Francuske i Nemačke, Britanija je imala malo entuzijazma za transformaciju kontinenta u Sjedinjene Države Evrope, što se videlo u vreme administracije Margaret Tačer. Ona je odbacivala ideju o federalnoj Evropi, koju

ŠOK POSLE REFERENDUMA: Pobornici ostanka u EU u Londonu

VETAR U LEDA: Vođa francuskih evroskeptičnih nacionalista Marine Le Pen

Foto: AP Photo

je videla kao sporazum između suverenih država za uspostavljanje slobodne trgovine. Kad su Britanijom vladali torijevci, London je nastojao da smanji svoj doprinos budžetu EEZ i eliminiše trgovinske barijere unutar bloka. Naslednik Margaret Tačer, Džon Mejđor, izuzeo je Britaniju iz evrozona. S druge strane, Margaret Tačer se zalagala za proširenje EEZ na istok, što je Laburistička partija premijera Tonija Blera nastavila u ranim 2000-im. U Britaniji su nalazile saveznika zemlje tzv "nove Evrope", Poljska, Mađarska i Češka, koje su generalno podržavale Evropsku uniju, ali su bile sumnjičave prema pokušajima Brisela da ih ograničava u domaćim poslovima i solidarisale su se s kampanjom britanskog premijera Dejvida Kamerna da se nacionalnim parlamentima dâ više snage da blokiraju zakone EU (to pravo zadržao je za sebe i nemački Bundestag).

Poljska i baltičke države su takođe videle Britaniju kao partnera protiv Rusije, jer je London prednjačio u tvrdom stavu protiv Moskve u krimskoj krizi.

"URLIK BESA" ILI "URLIK PROTIV DEMOKRATIJE"

Nakon referenduma preterivalo se u osporavanju i satanizovanju onih koji su glasali za izlazak. "Rimejnersi" su opisivali sebe kao kosmopolitske, dobre, otvorene, inkluzivne, tolerantne, i otvorene, a naravno, podrazumeva se da suprotne osobine imaju sirovi i uskorgrudi ksenofobični "liversi".

Osvrćući se na tumačenja prema kojima je glasanje protiv EU predstavljalo "urlik besa" (lider liberalnih demokrata Tim Faron), ili "urlik frustracije" (Džoan K. Roling, autorka knjiga o Hariju Poteru), "Spektator" pita da li je

Tehnološki beg od Brexita

Da je neko pitao samo programere i druge koji žive od informacionih tehnologija, Britanija ne da se ne bi otepljivala od Evropske unije, već bi se u nju još dublje zabola. Više od tri četvrtine anketiranih glasalo je za čvrstu vezu sa Unijom, i ne bez razloga. Informaciona tehnologija bavi se prevashodno povezivanjem i administrativne prepreke su joj veće nego tehničke. Za svakoga u toj industriji neshvatljivo je da će Britanija oko sebe sada podići nove zidove od propisa, a to je tek početak mogućih problema.

Nekoliko scenarija sada se analizira. Najrealniji je da će velike tehnološke kompanije početi da sele svoje kancelarije iz Londona negde na Kontinent ili u Irsku, koja je mnogima ionako bila glavni evropski hab. To se odnosi posebno na velike klad servere, budući da nije jasno šta će se dešavati sa propisima u narednih nekoliko godina. Za ovu industriju to je previše vremena, tako da se očekuje masovno odustajanje od gradnje velikih servera u Velikoj Britaniji do kraja decenije, odnosno dok ne postane jasno šta će se stvarno dešavati u tom razlazu.

To povlači sa sobom još nekoliko neprijatnosti. Najpre, talentima Britanija više neće biti privlačna, odnosno premestiće se tamo gde je hardver i gde važe zajednički propisi. Takođe, novi britanski zakoni mogli bi da ukinu dozvole za rad mnogim stručnjacima sa kontinenta koji su se poslednjih decenija tu nesmetano doselili. Ko se malo razume u IT zna da su mudre glave najvažniji resurs i sada se na Kontinentu pitaju u kom pravcu će ti stručnjaci da krenu, ka Berlinu ili ka Amsterdamu, što su trenutno dve najpoželjnije alternative Londonu. Što ne znači da se neće pojaviti neka još atraktivnija, samo ako ponudi dovoljno prijatan i kosmopolitski život i savršene tehničke uslove.

Drugi scenario predviđa potpuni raspad Unije i praktično katastrofu za evropski IT. U tom slučaju, gde svaka

zemlja uvodi svoje propise, naročito one vezane za privatnost, softverska industrija pobeći će masovno u Aziju. Govorimo o drugom centru izvan SAD kome Brexit u ovom slučaju odgovara jer EU prestaje da bude opasna, rastuća konkurencija.

Srednja varijanta predviđa da će Britanija postati mesto gde se mimo čvrstih evropskih propisa isprobavaju nove stvari, dakle neka vrsta ogromne laboratorije, serveri bi bili ofšor, znači propisi ih ne bi previše pogađali, ali bi se bankarski informaciono-komunikacioni sektor definitivno premestio negde drugde, što je opet krupna stvar. Finansijski sektor je poslednjih godina najveći finansijer razvoja IKT-a, što znači da bi dobar deo tog novca, kojeg sada u Londonu ima u izobilju, posebno za startapove, otišao na druga mesta. A za tim novcem odlaze i talenti. Treba li dodati da će eventualno dalje srozavanje funte učiniti nabavku hardvera skupom, a plate stručnjaka nekonkurentnim ili pak nerentabilno visokim u odnosu na ostala zanimanja u Britaniji, što tamnije investitore dovodi u poseban očaj.

Stoga ne čudi što je peticija za održavanje novog referenduma najbrže rastuća i najmasovnija od svih do sada aktiviranih na portalu britanske vlade. Mali problem je to što mnogo zahteva za ponavljanje glasanja dospeva iz Severne Koreje, Vatikana, Antarktika i Sendvičkih ostrva. Objašnjenje je jednostavno, nezadovoljni programeri napravili su botove (prave, softverske) koji se prijavljuju sa svakog slobodnog i slabo zaštićenog računara. Jedan momak je prijavio BBC-ju da je ostavio program aktivan dok se tuširao i da je za to vreme u korist ponovljenog referenduma glasao 33.000 puta. Glasovi mu nisu uvaženi, Britanija još uvek ima vrhunski softver koji prepoznaje kompjuterske prevare. Ali, koliko dugo će tako biti, najbolje je da pitate Borisa Džonsona, pod uslovom da je njegov analogni mozak uopšte razmišljao o tome. ¶

to što se dešava nakon referenduma "urlik protiv demokratije". To više nije borba između pristalica "ostati ili izaći", to je obavljeno; to je daleko veća istorijska borba koja će oblikovati Britaniju decenijama: borba između onih koji veruju u demokratiju i onih koji u nju ne veruju; između onih koji veruju ljudima i onih koji misle da su ljudi mentalno i moralno loše opremljeni da donose velike političke odluke. Elitistički bespretni da uništi nešto beskrajno vrednije: samu ideju demokratije, da običnim ljudima kaže da politika nije za njih; da

se izjašnjavanje posmatra kao budalasta, ksenofobična odluka onih koji ne znaju šta je u njihovom najboljem interesu, piše "Spektator".

Do sada su u evropskoj praksi rezultati nacionalnih referenduma često bili ili ignorisani ili njihov efekat zabašurivan ustupcima. Kada su se Irci juna 2008. na referendumu izjasnili protiv ratifikacije Evropskog ugovora, EU je učinila ustupke Irskoj u vezi s vojnom neutralnošću, abortusom, poreskim stopama i brojem komesara u Evropskoj komisiji, pa su se na ponovljenom referendumu 2.

oktobra 2009. Irci izjasnili za ratifikaciju sporazuma.

Kad su Francuzi i Holandani 2005. glasali protiv Evropskog ustava, Žan Bodrijar je u članku "Sveta Evropa" u "Libérationu" maja 2005. napisao: "Igra je nameštena. Ako ovaj put kažemo 'ne', teraće nas, kao u Danskoj (glasali protiv evra) i Irskoj, da glasamo ponovo, i ponovo, sve dok odgovor ne bude 'da'."

Britanski referendum možda govori o tome da na nekoj tački to pravilo o nameštenoj igri prestaje da važi. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Strah od samoće

U Berlinu preovladava bojazan da je Brexit kraj nemačke ere mira i blagostanja. Dok sebe bodre i zaklinju se u opstanak Evropske unije, vodeći nemački političari zapravo nemaju predstavu čime da potkrepe svoj usiljeni optimizam. Provejava stari strah da je Nemačka prevelika za Evropu, da će ostati sama, sumnja da je upravo politika kancelarke Angele Merkel dobrim delom doprinela Brexitu

Za "Vreme" iz Bona

U CENTRU SVEGA: Kancelarka Nemačke Angela Merkel

Foto: AP Photo

Ko prošlog četvrtka nije do u sitne sate čekao prebrojavanje na Ostrvu, a u petak ujutro uključio radio, posle dve reči bilo mu je jasno kakav je ishod: voditelj Dojčlandfunka govorio je sneveseljeno, kao da je neko upravo pucao u kancelarku. Slušalac je odmah stekao utisak da prisustvuje istorijskom trenutku. Napolju je nemačko građanstvo žurilo na posao, u pekarama je bilo zemički, tramvaji su išli na vreme, pa ipak, raspoloženje koje se širilo iz medija odgovaralo je armagedonu. Još na dan referenduma levičarski "Tagesscajtung" pisao je da se radi o sudbornoj odluci: "Svaki razvod krije opasnost Ratova ruža. Unutar Evropske unije deluje kao da se mir podrazumeva. Ali to je iluzija. Kada jedan kamen ispadne, ruši se ceo zid. Ako Britanci odu, ljuljaće se cela Unija."

Pre glasanja je u Berlinu važila urota ćutanja, sve što bi Britancima bilo rečeno o prednostima EU moglo je da se shvati kao zvicanje i da se izazove kontraefekat. Nedeljnik "Špigel" ipak nije odoleo, pred referendum štampao je broj s patetičnom naslovnom stranom na kojoj je preko britanske zastave pisalo: *Please don't go*. Unutra dvadesetak dodatnih stranica na engleskom, cena broja je na Ostrvu snižena na svega dve funte. Ipak, u istom broju ministar finansija Wolfgang Šojble je oštro poručio: "In is in. Out is out." Drugim rečima: nema zajedničkog tržišta ako izađete. Britanski mediji to su preneli kao nemačku pretnju.

LEPE ŽELJE

Berlinom provejava *German Angst* – strah Nemaca da će ostati sami, da će se okruniti zajedničko tržište koje ih je načinilo svetskim šampionima izvoza, da će se urušiti san o Evropi bez granica, da Brexit ima težinu pada Berlinskog zida, samo sa obrnutim predznakom: podele umesto ujedinjenja. Kancelarka Angela Merkel je izvukla tešku artiljeriju podsećajući da je evropski projekat Kontinentu doneo sedamdeset godina mira. "Deluje kao nemoćni refleks kada se Merkelova poziva na obećanje mira", piše Georg Leviš, glavni urednik "Tagesscajtunga". "Ona, osim toga, nema ništa. Godine 2016. Evropskoj uniji nedostaju projekti koji bi je ujedinili, ideje koje bi zajednici podarile smisao. Drugo veliko obećanje, ono o ekonomskom blagostanju, već je diskreditovano. Ono važi za malobrojne, za zemlje Severa, pa čak i tamo tek za jedan deo stanovništva."

No Merkelova smatra da je EU dovoljno jaka da prevaziđe i ovu krizu. Demonstrativno je u Berlinu okupila predsednika Francuske Fransoa Olanda i italijanskog premijera Matea Rencija, pa su utroje rekli da žele da održe Evropu na okupu. Merkelova deli stav da Brexit ne sme da se pretvori u sapunicu bez kraja, ali kategorički odbija da požuruje London ili da vodi nekakve neformalne pregovore o uslovima pod kojima bi Britanija napustila EU. Kancelarka je poručila "prijateljima u Londonu" da ti pregovori neće biti švedski sto s kojeg odlazeća članica može da

uzme šta joj se prohte: "Ko hoće da istupi iz porodice ne može očekivati da sve obaveze otpadnu, a privilegije ostanu."

Osetno je da se Merkelova razila s koalicionim partnerima iz redova socijaldemokrata. Oni traže da Britanija urgentno napusti EU. "Tokom mnogo godina smo imali nesigurnost jer Velika Britanija nije mogla da se odluči šta je njena uloga u Evropi", rekao je predsednik Evropskog parlamenta, nemački socijaldemokrata Martin Šulc. "Sada su stvari jasne i neporecive."

EVROPA U DVE BRZINE

Dva dana nakon glasanja sastali su se šefovi diplomatija osnivača Evropske zajednice – Nemačke, Francuske, Italije i zemalja Beneluksa. Već je i skup šestorice muškaraca u tamnim odelima, veselo ćaskanje dok se bliže kamerama, a onda i samouvereni nastup trebalo da pokažu da je jezgro Evrope jako i da ga ništa ne može oslabiti. *Kerneuropa* – uža, jezgrovita Evropa – ideja je sa kojom neki u Nemačkoj već dugo koketiraju, a sada joj izgleda Brexit daje novi zamah. U pitanju je tešnje povezivanje nekoliko centralnih zemalja evrozona sa zajedničkom finansijskom i bezbednosnom politikom, o nekoj vrsti Sjedinjenih Evropskih Država u koje periferija ne bi imala pristup. Neki to zovu "Evropom u dve brzine".

Dok sociološkinja i socijaldemokratkinja Gezine Švan upozorava da je to

Protiv veće integracije EU

Dok se u Briselu nakon britanskog referenduma o Brexitu ređaju krizne sednice, u Pragu su se u ponedjeljak okupili šefovi diplomatija centralnoevropskih zemalja iz grupe Višegradske četvorke (V4). Predstavnici Poljske, Češke Republike, Mađarske i Slovačke saglasili su se da Brexit "neće zaustaviti" dalji razvoj Evropske unije, ali su odlučno odbacili ideju da odgovor EU na izlazak Velike Britanije treba da bude dublja i brža integracija, te da posledice referenduma moraju biti rešavane zajedničkim naporima svih evropskih država. Uoči sastanka, ministar spoljnih poslova Češke Lubomir Zaoralek optužio je predsednika Evropske komisije Žan-Kloda Junkera da nije predupredio izlazak Velike Britanije iz EU, sugerišući da Junker treba da ode sa svoje funkcije.

EKONOMSKE VEZE

Velika Britanija izuzetno je važan trgovinski partner svim zemljama iz grupe V4. Prema zvaničnim podacima poljskog Zavoda za statistiku, ona je treće najznačajnije izvozno tržište Poljske (sa udelom od 6,4 odsto u ukupnom izvozu ostvarenom u 2014), odmah nakon Češke i Nemačke. Ugledni žurnal "Višegrad Insight" navodi da je za Češku Republiku Britanija peto, a za Mađarsku sedmo najznačajnije izvozno tržište. Za Slovake, Ostrvo je na visokom osmom mestu. Poljaci su, odmah nakon Pakistanaca, druga najbrojnija manjina koja živi i radi u Britaniji i oni svojim sunarodnicima u Poljskoj pošalju godišnje čak milijardu evra.

Slovački premijer Robert Fico, čija zemlja 1. jula preuzima šestomesečno predsestavanje Evropskom unijom, izjavio je da će EU svakako morati da se menja. On se pobunio što je nakon Brexita samo šest država osnivača diskutovalo o budućnosti EU. "Nemoguće je formirati viziju Evropske unije bez zemalja koje su primljene kasnije", rekao je Fico, dodajući da EU mora da promeni "jezik i način ophođenja" sa evropskom javnošću i članicama Unije, jer će u suprotnom to biti njen kraj. Ministri spoljnih poslova Nemačke i Francuske, Frank Valter Štajnmajer i Žan-Mark Ero, ipak su bili prisutni na sastanku šefova diplomatija zemalja V4.

PO UGLEDU NA ČEHOSLOVAČKU

Ministar spoljnih poslova Slovačke Miroslav Lajčak, jedan od kandidata za budućeg generalnog sekretara OUN, za izlazak iz krize posle Brexita predložio je model razdvajanja Češke i Slovačke, koji je bio na obostranu korist.

Mađarski premijer Viktor Orban ocenio je da se igra na "evropskoj šahovskoj tabli" promenila nakon britanske odluke da napusti EU. On je izjavio da se u Evropskoj uniji "izgubio red" i da su "građani Velike Britanije odlučili da se sami brinu o svojoj sudbini".

Predsednik Češke Miloš Zeman izjavio je da će izlazak Velike Britanije iz Evropske unije značiti i samostalnost Škotske i njen samostalni ulazak u EU. "Velika Britanija bez Škotske više neće biti velika", rekao je on i dodao da ne očekuje da će zbog toga i neke druge zemlje napustiti Uniju.

Zanimljivo je da se bivši češki predsednik Vaclav Klaus, koji je bio poznat i kao najveći evroskeptik među šefovima država i vlada EU, dobrovoljno ponudio da organizuje Velikoj Britaniji izlazak iz Evropske unije, koji bi trajao samo nekoliko meseci, a ne godinama. Klaus je, zajedno sa nekadašnjim slovačkim premijerom Vladimirom Mečijarom, bio glavni arhitekta mirnog razdvajanja Češke i Slovačke 1. januara 1993. godine.

UROŠ MITROVIĆ

Gerta Vildersa i zato to ne dolazi u obzir." Tu je Etinger, makar i nesvesno, dohvatio nit koja se provlači kroz celu debatu o Brexitu: referendum, to je nešto hvale vredno, ali samo dok se drži sporednih tema. Inače je opasno pustiti narod da odlučuje. Ova gadljivost na referendumu delom se može pripisati i plebiscitarnoj podršci koju je Hitler 1936. naknadno dobio da rasporedi nemačke trupe u demilitarizovano Porajnje.

"Strah od naroda" nije samo istorijska kategorija. Iako se u prvim analizama Holandija i Francuska apostrofiraju kao zemlje kojima bi vetar nezadovoljstva mogao da donese virus Brexita, i Nemačka ima svoje lepene i vilderse. Populistička partija Alternativa za Nemačku ušla je jakim dvocifrenim rezultatima u pokrajinske parlamente, a pred izbore za Bundestag sledeće godine može računati s petnaestak odsto podrške. Pritom Alternativa koristi model koji je sada u velikom stilu dao rezultate britanskim independistima: koktel je to plitkih, gotovo na parole svedenih poruka mržnje prema "onima tamo u Briselu", izbeglicama, muslimanima, "lažljivim medijima" i svakolikom establišmentu.

UGROŽENA RADNA MESTA

Naruku desničarima svakako bi išlo i eventualno posrtanje nemačke privrede. Vodeći nemački ekonomisti upozoravaju da bi nemačke investicije preko Lamanša mogle da zastanu, jer je neizvesno hoće li za godinu ili dve Britanija biti deo evropskog tržišta ili će uvesti carine i zabraniti firmama da novac zarađen na Ostrvu iznose u svoje domovine. Uz to očekivani pad funte samo bi poskupeo nemački izvoz, a to bi se najpre osetilo u branši kojom se Nemačka busa u prsa: Folksvagen, Mercedes, Audi i BMW prodaju 6 do 10 odsto svojih automobila u Ujedinjenom Kraljevstvu.

"Od toga zavise radna mesta s obe strane kanala i brojka je šestocifrena", kaže Markus Kerber, poslovni direktor Udruženja nemačke industrije. Samo u kćerkama nemačkih kompanija koje posluju na Ostrvu radi 400.000 ljudi. Ali, ako pitate Kerbera, ima nešto još važnije: "Gubimo partnera koji se, slično Nemačkoj, uvek zalagao za slobodnu trgovinu u oblikovanju globalizacije. Gubimo partnera

opasna, "ekskluzivna" umesto "inkluzivna" ideja, te da je dominacija nekih država – pogotovo Nemačke – i dovela EU do Brexita, evropski komesar iz redova demohrišćana Ginter Etinger se pribojava

te ideje već i iz praktičnih razloga: "Promena evropskih ugovora morala bi da prođe "kroz parlamente svih 28 (sada 27) zemalja, delom i kroz referendume. Time bi upala kašika u med za Marin Lepen ili

koji veruje da ljude srećnijim i slobodnijim pre čini tržište nego državna birokratija." Slično razmišlja i glodur Dojče vele Aleksander Kudašef, koji u jednom komentaru piše da će EU bez uticaja Britanaca biti "manje pragmatična, manje liberalna, manje otvorena ka svetu i s manje vere u tržište. Nemačka gubi najvažnijeg partnera kada je reč o tome da se EU ne shvati samo kao mašina za preraspodelu novca od bogatih ka manje bogatima."

VIŠE ILI MANJE EVROPE

Tu se mišljenja u Nemačkoj jako razilaze – konzervativno krilo kaže da najpre treba misliti na privredu, potrebu krupnog kapitala da se razvija, stvara i čuva radna mesta, neophodnost da se briselska demokratija potkrati, moć vratiti nacionalnim parlamentima, obuzdati migracije i izbeglički talas. Drugi, u levoj opoziciji i van mejnstrima rašireni stav kaže da je potrebno više, a ne manje Evrope, te da je Brexit prilika da se EU bez smetnji "egoista iz Londona" uspostavi kao solidarna zajednica sa socijalnim pečatom.

Prvu tezu zastupa kolumnista "Spigela" Jan Flajshauer, koji primećuje da su u nemačkim medijima 17 miliona Britanaca koji su glasali za istupanje opisani mahom kao stari i zatucani stanovnici pasivnih krajeva koji internet smatraju zlom. "Ako stvarno hoćemo da izvedemo dokaze kojima se objašnjava Brexit, onda moramo da pričamo o izbegličkoj politici. Ne može se dokazati koliki je udeo u ishodu referenduma imala politika otvorenih granica Angele Merkel. Ali, sigurno je da su slike izbegličkih kolona koje ulaze u Bavarsku mnogim Britancima uterale strah u kosti. Ko će čuvati granice kada za to ni revnosni Nemci nemaju ni volje ni hrabrosti? Jedva su glasovi bili prebrojani, a već se govorilo o tome da Evropa produbljuvanjem treba da odgovori na britanski referendum. Produbljuvanje je kodna reč za dalji transfer moći prema Briselu. (...) Potrebno je imati prilično izvrnut pogled na svet da bi se iz britanske odluke iščitala potreba da se nacionalni parlamenti dalje oslabe", piše Flajshauer.

Levičarska škola mišljenja ukazuje na jaz između bogatih i siromašnih koji je demonstriran na referendumu. "Čuo se glas onih koji su godinama ostajali kratkih rukava, čije je blagostanje uništeno, a to svakako ima veze sa sve tanjom srednjom klasom, a takva je situacija i u drugim zemljama EU", rekla je Sara Vagenkneht, košefica poslaničkog kluba Levice,

za radio Dojčlandfunk. "To je posledica politike koja se uvek oslanja samo na štednju, razgrađuje socijalna davanja, uništava socijalnu državu. Sigurno da je Velika Britanija u tom smislu važan faktor u EU, ali upravo je i

Nemačka uvek zastupala ovu politiku. Sad je vreme da nemačka vlada konačno razmisli da li može da tera po starom."

I tu su svi saglasni: po starom više nikako ne može, politika ne može više da se vodi u skladu sa starim britanskim političkim načelom: *Keep calm and carry on*. Parola inače smišljena 1939. godine da umiri građanstvo u slučaju nemačke invazije. ¶

NEMANJA RUJEVIĆ

Amstel Premium Pilsener, sponzor festivala Cinema City

Pravo osveženje za filmsku publiku

BEOGRAD, 24. JUN 2016. – Amstel Premium Pilsener sponzor je ovogodišnjeg međunarodnog filmskog festivala Cinema City u Novom Sadu, koji se održava od 25. juna do 2. jula 2016. godine. Tokom sedam dana, posetiocima će biti dostupni mnogobrojni kulturni i zabavni sadržaji, uz jedinstvenu priliku da budu deo programskog koncepta u novoj kreativnoj četvrti koju čine Kineska četvrt i Limanski park u Novom Sadu.

"Brend Amstel Premium Pilsener nastavlja da podržava događaje koji promovišu umetnost i kreativnost, približavajući prave i istinske vrednosti najširoj publici. Negujući takve vrednosti, naš brend je potpuno posvećen da doprinese kulturnom konceptu manifestacije kakva je Cinema City i

svim posetiocima donese jednu novu dimenziju uživanja u filmovima. Pozivam sve Novosađane, ali i ljubitelje filma iz drugih gradova, da posete festival i nađu malo vremena za ono što je zaista važno", izjavila je Sofija Eftimovski Božović, senior brend menadžerka kompanije Heineken.

Pored glavne selekcije, programski koncept baziran je na promociji filmskih ostvarenja i mladih filmskih talenata iz zemlje, regiona i sveta, kao i na sjajnom muzičkom programu koji će nam predstaviti neke od najznačajnijih zvezda regiona. Već prve večeri festivala očekuje se nastup popularnog zagrebačkog benda Jinx, koji svojim zaraznim ritmovima uvek obećava sjajnu zabavu. Više detalja o programu festivala Cinema City možete pronaći na <http://www.cinemacity.org/>

REEM KHERICI

KONVOJ

REŽISER
FRÉDÉRIC SCHOENDOERFFER

U BIOSKOPIMA
OD 7. JULA

SFR Britanija

Mogu infantilni obožavaoci "neposredne demokratije" da pričaju šta hoće, ja se radije držim one poslovice zdravoga razuma koja veli: "Da su referendumi dobri, i Švabo bi ih imao". Ali nema, bar ne o ozbiljnim stvarima, jerbo kažu da je izvešni Hitler uz pomoć četiri referenduma promenio sistem i učvrstio diktaturu. Pošto je Nemcima jedan Hitler bio dovoljan, referendum su *de facto* stavili izvan zakona i prepustili ih onima koji nisu imali takvo iskustvo. Recimo, Britancima.

Nema ni dve godine kako je Škotska glasala o nezavisnosti od Velike Britanije – zapravo, škotska bi nezavisnost značila i kraj Britanije – i... izabrala ostanak u zajedničkoj državi, čak i ne s tako tesnom razlikom. Bilo mi je drago, čuj drago, bio sam ponosan kao da u tome ima neke moje lične zasluge. E sad, zasluge fakat nema, ali ima dubokog uverenja da je neodgovorno zarad relativno banalnih nezadovoljstava cepati ozbiljne, stare, za život zapravo udobne države, demokratske i prosperitetne. Gledao sam na taj sažaljivog prezira dostojni *petty nationalism* independističkih Škota kao

dikepom), ko vam kaže da neko drugi nema pravo da posegne za njom i primeni je protiv vas? Ako vi držite da je "otpor diktatu Brisela" legitiman argument za bilo šta, na osnovu čega ćete "otpor diktatu Londona" proglasiti za šovinističko-izolacionističku floskulu? Iako ona jeste bila upravo to, sve dok joj vi niste dali argumente u ruke. I tako "srednjoengleski" *petty nationalism* na kraju Englesku ostavlja samom; u toj usamljenoj Engleskoj po meri mentaliteta sitnih dućandžija najteži bi život bio samim Englezima, onima koji svoj identitet ne baziraju na mahanju zastavom, klanjanju kraljici, makljanju sa navijačima neengleskih reprezentacija, toplom pivu i ponosnoj vožnji pogrešnom stranom drumu. A baš o tome se na kraju krajeva ovde radi, koliko god da čovek može donekle da razume i uvaži strahove koje su kod "malog čoveka" podstakli demagozi iz dela političke elite, tabloidi etc. U tom smislu, ne padajte na fazone i belosvetskih i ovdašnjih, balkanskih, cinika na iznajmljivanje koji ovih dana trube da je za "brexit", ko biva, glasala ugrožena sirotinja, a

Kakva bi mogla biti budućnost nezavisne Engleske? Mi o tome sve znamo – jer u toj budućnosti živimo

na tipično malograđansko proseravanje, na diletantsko pokrivanje palanačkog sebičluka i uskogrudosti s primesama fašistoidnosti zvučnim frazama i "socijalno osetljivom" retorikom. Da, bilo mi je drago što je Britanija o(p)stala kao da mi je iz oka ispala, i uopšte nisam mario za "čerčilovsku" logiku upotrebljenu ovaj put u obrnutom pravcu, onu koja bi me radoznalo pitala: "A šta to tebe briga, ionako nećeš živeti tamo."

Dve godine kasnije, Britanija je izglasala famozni "bregzit" iz EU, najviše zahvaljujući unutrašnjosti Engleske, jer je London ubedljivom većinom glasao za ostanak, baš kao i Škotska. Britanska "nezavisnost" od EU mogla bi tako označiti i nezavisnost od sopstvenog postojanja: evo vam vaše jebeno ostrvo pa mašite junion džekom koliko hoćete, ali džaba jer nećete više imati – junion!

Zamislimo, dakle, sledeću situaciju, ionako veoma verovatnu u doglednoj budućnosti: novi referendum o nezavisnosti Škotske, s ciljem njenog ostanka u Evropskoj uniji. Ja i dalje nemam pravo glasa te i dalje "neću živeti tamo", ali kao kibicer – šta radim? Pa, ne, i dalje nemam nimalo simpatija za banalni škotski (ili koji god drugi nacionalizam), ali ovaj put imam više razumevanja, štaviše, možda negde u dubini srca priželjkujem da Škoti izglasaju nezavisnost.

Zašto? Šta se to promenilo? I šta nam to govori o naravi nacionaliz(a)ma? Promenilo se to da sada Britanija više nije mesto koje znači integraciju nego separaciju: ono se dobrovoljno većinski odvaja od svog "prirodnog" evropskog konteksta – manite me toga što se radi o ostrvu: pa šta? – u ime političko-ekonomsko-kulturološke samodovoljnosti; ako pak posežete za samodovoljnošću kao vrednošću (a ne hen-

za bremain privilegovana elita kojoj je dobro u statusu quo. U stvarnosti, i jednih i drugih ima mnogo s obeju strana po-dele; kao što jednom delu privilegovanih odgovara bremain, tako drugom i te kako odgovara brexit, a s druge strane, činjenica da je preko tri četvrtine mladih od 25 godina glasalo za "ostanak u Evropi" najbolje vam pokazuje da to nije projekt prezaštićene elite – što ne znači da takva ne postoji – nego naprosto *pitanje prosvetćenosti*. Tja, kao i uvek kada se radi o izboru između nacionalizma i nečega drugog.

A gde smo "mi" u svemu tome? Pa, eno nas tvrdo ušančeni u mogućoj engleskoj budućnosti! Sve to što bi Engleska mogla da postane, to Srbija od ranih devedesetih naovamo već jeste, a i druge postjugoslovenske države, uz neke sitnije razlike u manifestacijama.

Nije li raspad Jugoslavije izgledao donekle slično? Jedni su hteli Evropu, ali nisu hteli Jugoslaviju, drugi su hteli Jugoslaviju, ali nisu hteli Evropu. Kod ovih prvih bilo je mnogo krajnje antipatičnog šovinizma i kulturrasizma, kod ovih drugih nasilničke bahatosti i provincijalne ubeđenosti u sopstvenu veličinu kojoj niko ništa ne može, jer jača je od sudbine. Jugoslavija je u svemu tome, naravno, propala, kako bi i moglo biti drukčije? Oni koji su bahato odbacili Evropu kad su joj bili najbliži do dan-danas igraju u trećoj ligi, tavore u zapečku, u epskom siromaštvu i (polu)izolaciji. Ovi koji su odbacili Jugoslaviju i pre nego što su iskreno pokušali da je promene s mukom su se ugorali "Evropu", ali se u njoj osećaju prilično skrajnutim, što nije da nema neke dublje veze s tim kako su do nje stigli, i šta su sve usput odbacili, a da im nije bilo nužno.

SEĆAŠ LI SE JUGOSLAVIJE

Danas se, opet, Jugoslavija i jugoslovenstvo spominju širom regiona. Ne toliko zbog okruglih godišnjica – 25 godina od raspada Titove Jugoslavije i 95 godina od Vidovdanskog ustava, prvog ustava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, nego zato što je britanski referendum o izlasku iz EU mnoge podsetio na slovenački i hrvatski referendum posle kojih su ove dve bivše jugoslovenske republike proglasile nezavisnost, čime je zvanično umrla “velika” Jugoslavija

Pominjanje Jugoslavije, otkako je nema u granicama u kojima je pamtimo sa onih velikih, zidnih, reljefnih mapa iz učionica za geografiju, uglavnom je, nekako isuviše, lično pitanje. Od onih na koje svako u današnjem tzv. regionu, preovlađujućem nazivu za prostor Jugoslavije, ima odgovor. Bilo da je makar malo iskusio život u njoj, bilo da se poziva na “sećanja” svojih roditelja, rodbine, prijatelja, katkad i udžbenika istorije, dok ovo poslednje, od Vardara pa do Triglava, uglavnom i najviše znači nastavak ratova devedesetih – drugim sredstvima.

Foto: Marko Đurica / Reuters

TRI LIČNE SLIKE

Recimo da postoje bar tri slike koje potpisnicu ovih redova, vršnjakinju Ustava iz 1974. godine, sećaju na Jugoslaviju. Prva je iz Perazića dola početkom osamdesetih, na Crnogorskom primorju, i deo je porodičnih sećanja. Tamo su

decenijama letovali partizanski fotoreporter i potonji režiser Žorž Skrigin i glumac Dragutin Guta Dobričanin, obojica sa svojim porodicama. Kako se okupi društvo, što na Velikoj plaži, što na nekoj terasi u hladu, ili u večernjim šetnjama do Petrovca, tako Dobričanin (za one

mlađe koji ga se ne sećaju, Vasa S. Tajčić iz TV serije "Pozorište u kući") počne da smišlja šale koje su se posle godina ma prepričavale kao anegdote. Jedna od njih ide ovako: kad bi se pričalo o Drugom svetskom ratu, zbegovima, partizanima, ofanzivama koje je Skrigin, autor čuvenog portreta vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita koji je objavljen i na nemačkoj poternici, kao borac u NOV-u zabeležio svojom kamerom, sa iskrenom tugom u glasu pričao je kakav je profesionalni propust napravio, samo zato što u presudnom trenutku nije imao snage od umora i gladi da izvadi svoj "rolej fleks". "Jednom, u praskozorje, na Sutjesci", priča o je, "nakon marša od skoro dva dana izbijemo pred Tita! Vrhovni komandant, tu, preda mnom, nasapunao lice i brije se! Ne mogu prežaliti taj trenutak koji sam propustio", bio je besan na sebe i četiri decenije kasnije čovek koji je razvijao filmove u ratu pomoću vojničkih konzervi i sunđer. Dobričanin ga je tu spremno dočeka o mrtav ozbiljan: "Eh, Žorž, četiri godine sam nosio foto-aparat na grudima, ali svog komandanta nisam uspeo da slikam kako se brije!" Skrigin se trgne, pomalo uvređeno: "Kako, kako? Pa gde si ti, Guta, bio u ratu, s kojom vojskom?" Dobričanin: "Kako s kojom, Žorž? Pa kod đenerala Draže." Društvo prasne u smeh, a Skrigin će, shvativši da se Guta opet šali kad je on sasvim ozbiljan, odobrovoljeno: "Guta, sram te bilo!"

Druga je pomalo tračerska, iz novina, ali se urezala u pamćenje. Naime, čuvene su osamdesete u glavnim gradovima Jugoslavije ostale upamćene i po tim nekim dekadentnim žurkama i famoznim provodima, mada očevici tvrde da ih jeste bilo, ali da nisu bile toliko glamurozne. Bebi Dol je, međutim, upamtila kako je odlazila u Sarajevo kod Gorana Bregovića s pokojnom Mirom Mijatović, ćerkom Brozovog naslednika Cvijetina Mijatovića: "Petkom po podne okupili bismo se, došao bi šofer i odvezao nas na batajnički aerodrom, letimo za Sarajevo. Budemo tamo do ponedeljka ujutro, onda nas pilot vrati u Batajnicu, a šofer u školu. U suštini bilo je to pitomo i pozitivno društvo. Ja u Parizu, zovu me drugarice, veče posle ne znam čega, i kad čujem kako su se provele, hoću da crknem što nisam u Beogradu."

Treća slika, u predvečerje rata i raspada Jugoslavije, usmeno pripovedanje. Selo kraj Vrnjačke Banje, vreme – svinjokolj. Stari Jermenin, koji je u Drugom ratu bio u četnicima, posle odležao 20 godina u zatvoru ili tako nešto, čuti i "redi" svinju. A sin mu s prijateljima progovorio reč, dve, uz rakiju. I počne se o politici sve glasno da stari otac čuje, hoće namerno da ga isprovociraju jer čuti, čini se, otkako je iz zatvora izašao: "E dosta je bilo i Titinog, i Briona i našega ćutanja, zašto? Što nam se grobovi ne znaju gde su? Što izginusmo za Jugoslaviju? Jednom i mi da vidimo šta je naše!" Čuti starac, čuti i "redi", a onda podigne nož i vikne: "Nekem će i ovaj da presudi!"

Te tri slike o višedecenijskoj fascinaciji Josipom Brozom, deci "crvene buržoazije" i Jermeninu četniku, možda naj slikovitije govore o kompleksnosti države koju su, kako reče sociolog Jovo Bakić za "Vreme", s početka XX veka sanjali najbolji umovi Srbije – Jovan Skerlić, Jovan Cvijić, Stojan Novaković.

Danas se, opet, Jugoslavija i jugoslovenstvo spominju diljem regiona. Ne toliko zbog okruglih godišnjica – 25 godina od raspada Titove Jugoslavije i 95 godina od Vidovanskog ustava, prvog ustava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, nego zato što je britanski referendum o izlasku iz EU mnoge podsetio na slovenački i hrvatski referendum posle kojih su ove dve bivše jugoslovenske republike proglasile nezavisnost, čime je zvanično umrla "velika" Jugoslavija. Ima tome više od mesec dana, dakle pre britanskog referenduma, kako je u slovenačkom poslovnom dnevniku "Finance" ocenjeno da Evropska unija podseća na Jugoslaviju uoči raspada. Ta "slika savršeno mirnog ponovnog uvođenja granica u nekada otvorenoj evropskoj zoni i uspona radikalnih političkih snaga" ukazuje na to da više niko ne veruje u dosadašnju EU. "Čak ni predsednik Borut Pahor kao večiti optimista ne krije sumnju da EU može da opstane ovakva kakva je", piše list i ocenjuje da je Pahorova vizija o "ujedinjenim evropskim državama" izvodljiva koliko je 1989. godine to bio plan o reformi jugoslovenske

federacije, koji je izneo njen poslednji premijer Ante Marković. I još nešto je podsetilo ljubljanski "Finance" na vreme koje je prethodilo raspadu Jugoslavije, a to je debata o fiskalnoj uniji: "Baš kao što su slovenački poreski obveznici svojevremeno opravdano dovodili u pitanje korist od izdvajanja novca za Kosovo i druge siromašnije delove federacije, mnoge bogate države članice EU se danas pitaju zašto bi trebalo da izdvajaju novac za neke siromašne zemlje, a da čak ne znaju ni gde se one nalaze. Jedna od njih je susedna Austrija, gde je kancelar Verner Fajman juče podneo ostavku

IZ SOCIJALISTIČKOG RAJA U KAPITALIZAM:
Jugoslovenski gastarbajteri

Foto: SDZ

zbog loših izbornih rezultata, dok krajnjoj desnici ide na ruku ovakva situacija. Sumnjam da iko ko u Sloveniji pamti vreme od pre 25 godina, može da zavidi Britancima, Nemcima ili Austrijancima na njihovom pragmatičnom samoljublju", stoji u tekstu.

ŽAL ZA JEDNOPARTIJSKIM SISTEMOM

Poslednjih godina, istraživanja javnog mnjenja u regionu "da li nam je u Jugoslaviji bilo bolje" samo potvrđuju da građani koji žive u nekoj od država nastalih posle raspada Jugoslavije (uglavnom ispitanici stariji od 45 godina, tj. oni koji pamte život u SFRJ) i nisu toliko nostalgичni koliko, zapravo, danas žive loše. Ogromna većina njih, dvotrećinska, u Hrvatskoj i BiH, recimo, u jednom takvom prošlogodišnjem istraživanju (portal MojeVrijeme.hr, 2015) pokazala je spremnost za život u jednopartijskom sistemu ako bi takav sistem doneo blagostanje i sigurnost koju pamte iz SFRJ.

Od niza ponuđenih vrednosti koje su se nekad više cenile, hrvatski ispitanici su najčešće označili sigurnost posla (88 odsto) i javno zdravlje (78 odsto). Dalje na lestvici slede prijateljstvo (72 odsto), ekonomska sigurnost (72 odsto) i solidarnost (71 odsto). Čak 67 odsto ispitanih hrvatskih građana starijih od 45 godina misli da su se nekad više uvažavali stariji, kao i to da je obrazovanje bilo više cenjeno. Da su nekad bila afirmisanija prava seksualnih manjina misli svega 2 odsto ispitanih, dok ih 12 odsto misli kako je sloboda govora bila na većoj ceni. Čak 39 odsto ispitanih misli da se položaj žena pogoršao, a 34 odsto misli da je položaj žena isti kao pre.

“Jugoslavija je bila ključni pokušaj da politički ne budemo nemoćni i beznačajni, kulturno da ne budemo provincijalni, privredno da nismo zaostali. Bez Jugoslavije mi jesmo sve ovo – nemoćni, beznačajni, provincijalni i zaostali. Najlakše je reći da su Jugoslaviju stvorile strane sile iz svojih interesa. Ovde se i onako ništa ne dešava bez odobrenja velikih sila”, kaže u razgovoru za “Vreme” sociolog Jovo Bakić, docent na Filozofskom fakultetu u Beogradu. On podseća da je Srbija od proglašenja formalne nezavisnosti 1878. na Berlinskom kongresu suštinski i u svemu zavisila od Austrougarske: “Jednu svinju nije mogla izvesti bez odobrenja Monarhije. Hrvatska je, dalje, bila autonomna samo na papiru u Habzburškoj monarhiji, nije imala nikakvu realnu autonomiju, a pri tom nije bila ni celovita. Dalmacija je bila pod Bečom, a Slavonija i Hrvatska pod Peštom. Kraljevina SHS (posle Jugoslavija) ujedinila je hrvatske zemlje prvi put posle osam vekova. Slovenci nikad državu nisu imali, prvu dobijaju u socijalističkoj Jugoslaviji, a u kraljevini ime, univerzitet i akademiju umetnosti. Ukratko, takva politička nemoć i beznačajnost vodile su ljude da sanjaju o jednoj moćnoj državi. Srbija je mala i ne može biti moćna. To su znali naši preci a mi sad ne znamo”, kaže Bakić, autor knjige *Ideologije jugoslovenstva između srpskog i hrvatskog nacionalizma 1918–1941 i Jugoslavija – razaranje i njegovi tumači*.

ČUJE SE ODJEK KORAKA

Miodrag Zec, profesor ekonomije na Filozofskom fakultetu u Beogradu, kaže,

međutim, za “Vreme” da je jugoslovenski eksperiment politički i ekonomski umro, te da bi opstao da je bio dobar model: “Sasvim je drugo što su sve države nastale posle SFRJ nastavile politiku antititoističkog komunizma: tiranija partija, kultovi ličnosti, odsustvo tolerancije, neprekidna preraspodela imovine među političkim klanovima, svaka garnitura u Sloveniji, Hrvatskoj, Makedoniji, Srbiji koja dođe na vlast menja preduzetničke klase. Preduzeća prate režim, ili dok je određena garnitura na vlasti dotle su i ‘njena’ preduzeća rentabilna. ‘Progresgas Trejding’ je za vreme Miloševića bilo najrentabilnije preduzeće, kod Tita je to bio Geneks, svaka politička garnitura ima svoju ekonomsku bazu. Drugo, svi vole da se vrate u mladost, pa se zato ovi bivši pitomci Škole rezervnih oficira u Bileći, recimo, okupljaju sad iz cele bivše zemlje, tamo gde su po kamenu puzili po 60 kilometara, da marširaju ponovo, kažu bilo im mnogo lepo.”

Zec napominje da je od 1945. do 1948, dakle od kraja rata pa do razlaza sa Staljinom, na snazi bila unutrašnja redistribucija već postojeće imovine i dohotka, uzimalo se od jednih i davalo drugima. “Pravednost je važan društveni cilj ali je u sukobu s principom efikasnosti”, kaže. Podseća da je tada bilo i velikog spoljnog priliva novca, ratnih investicija, ratne reparacije, raznih fondova, pomoći od sssr-a. “Kad se 1948. politički razišao sa Rusima, Tito je prešao u zagrljaj Amerikana. Već od 1949. pa do 1957, ‘58. strahovito je prisutna američka vojna, ekonomska i svaka druga pomoć”, kaže Zec.

HOLIVUD, ŽVAKE I LEVISKE

I u kulturi i filmskoj industriji bilo je isto. Mada je “Volga, Volga” Grigorija Aleksandrova iz 1938. godine, omiljena Staljinova komedija, bila prikazivana u našim bioskopima 1940, a već 1945. osnovano Društvo za kulturnu saradnju Jugoslavije sa sssr-om koje je za vreme medenog meseca sovjetsko-jugoslovenskih odnosa izdavalo za ono vreme izuzetno luksuzan časopis “Jugoslavija – sssr”, ljubav je kratko trajala. U tom kratkom periodu nikada nismo imali takvu kulturnu razmenu sa Rusima. Istorijski je podatak da je lično Tito već 1948, u jeku sukoba sa Staljinom, pregovarao sa Erikom Džonstonom,

predstavnikom američkog udruženja distributera filmova. On već tada brine o bioskopskom repertoaru u Jugoslaviji, jer će ruski filmovi biti povučeni iz bioskopa. Sa ekonomskom i vojnom pomoći stižu i američki filmovi, pa već 1949–1950. zauzimaju svoju dominantnu poziciju u bioskopima Jugoslavije. Tako su sve potonje generacije u YU odrasle u leviskama, na žvakama i rokenrolu, kaubojcima, filmovima Džemsa Dina, Merilin Monro, na Holivudu, Diznijevim junacima. U Jugoslaviji sviraju Ela Ficdžerald i Luj Armstrong, kod Broza dolaze Orson Vels, Elizabet Tejlor, Ričard Barton koji glumi Tita u *Sutjesci*, što je ozbiljna dečaćka fascinacija mnogih današnjih pedesetogodišnjaka, mada i sami znaju da je Barton bio profesionalac i radio je za novac, veliki novac. Ali nisu sve bile žvake i leviske.

Čitali su se Hemingvej, Selindžer, Fokner, ali nisu bili podobni Dragoslav Mihailović (*Kad su cvetale tikve*, 1968) i Slobodan Selenić (*Memoari Pere bogalja*, 1968, *Pismo – glava*, 1972), u kojima se otkriva mrak Golog otoka. Knjige i filmovi Crnog talasa nisu bili dobrodošli zato što su kvarili sliku napretka socijalističkog čoveka i jugoslovenskoj javnosti pokazali svu socijalnu bedu i egzistencijalni kolaps socijalističkog čoveka. Predstava *Kad su cvetale tikve* u režiji Bore Draškovića skinuta je s repertoara posle nekoliko izvođenja, odmah zatim je krenula i medijska hajka na autore. Slično su sa svojim filmovima prolazili Želimir Žilnik, Dušan Makavejev, Žika Pavlović...

Profesor Zec veruje da su hvale vredne pojave u titoizmu bile industrijalizacija, urbanizacija, uravnotežnija raspodela koja je dovođila do osećaja jednakosti jer je raspon među dohocima bio mali, zatim vertikalna pokretljivost i besplatno školovanje: “To su, konačno, dve najbolje

GLAMUR, ZABRANE, KORAK SA SVETOM: Ričard Barton kao Tito u "Sutjesci", "Kad su cvetale tikve", novi talas

osobine tog poretka, ljudi su do jedne tačke mogli napredovati, postati direktori najvećih preduzeća a da nisu bili partijski jurišnici. Sistem je bio zasnovan na lojalnosti ali je uvažavao princip kompetencije. Taj je sistem iz ogromne mase stanovništva crpeo velike talente, jer možda je najbolji muzičar negde na Vlašiću, a matematičar i violinista na Suvoj pladini? Otkud znamo? Besplatno školovanje je najbolji način da se iskoristi potencijal stanovništva."

Uprkos svim nedostacima i ozbiljnim problemima koje je imala socijalistička Jugoslavija, Jovo Bakić ističe da njena srednja klasa sigurno nije bila na nivou srednje klase Italije, a kamoli srednje klase nordijskih zemalja, ali se "u Titovoj Jugoslaviji bolje živelo nego u kraljevini Jugoslaviji i bolje od onoga što je ikad iskusila ijedna generacija na ovim prostorima". U Evropi – to je bio najprogresivniji autoritarni režim. Bakić još podseća da cela Jugoslavija sa izuzetkom Slovenije nije ušla istinski u industrijsku revoluciju – sve do socijalizma.

Međutim, socijalistički samoupravni model je imao sistemsku grešku i morao je da se raspadne, tvrdi Zec. Kada je država napustila ruski model, 1952. je formirano socijalističko preduzeće. Ruski model je, priča Zec, kada država kao vlasnik sredstava kaže koliko će biti za plate i kolika je prinudna štednja. Dok je u kapitalizmu štednja prirodni interes pojedinca, način da poveća svoju imovinu, u

kolektivnoj državnoj svojini toga nema: "Mi smo išli trećim putem. Ni državna, ni privatna, nego društvena svojina. Mi ćemo sami dogovarati koliko ćemo trošiti a koliko štedeti. Ako si unutra, u takvom se sistemu prirodno dešava da povećáš plate a akumulacije nema. Ako čovek nema mogućnost da stiče neograničeno, onda ima potrebu da što manje radi a što više jede", objašnjava profesor Zec. Potom su usledile kriza rasta – 1957/1958, uskoro potom i velika nezaposlenost. Tito se dosetio da ljudima pod plaštom demokratije podeli pasoše da mu ne štrajkuju ovde nego da lepo idu: "Nemačka se tada diže i trebaju joj radnici, da farba ju mercedese. Milion ljudi odlazi šezdesetih i sedamdesetih i šalje novac ova-mo. Tako je deficit neko vreme popunjavao doznakama. Ali samo neko vreme jer gastarbajteri ne nameravaju da se vrate, žene se, dobijaju decu, ostaju u Nemačkoj. Uskoro se smanjuje ulaganje u Jugoslaviju, doznake padaju 1971. Pojavljuje se kriza inostranog duga, a čim nema para odmah je kriza i između Srba i Hrvata. Tito se počinje zaduživati između 1971. i 1980. Javni dug je prošao tada dozvoljeni nivo 20 odsto tekućeg deviznog priliva i Jugoslavija je bankrotirala osamdesetih godina. Titova genijalnost je bila što je pustio ljude na Zapad, uzeo im pare natrag i na vreme umro, inače bi završio kao drugi diktatori. Kad je umro sledi kriza spoljnog duga, par-nepar, nema benzina, nema ovog, nema onog, deficit se pokriva štampanjem novca, radikalno inflatorno se finansira dug. Čak su se dosetili, tadašnje rukovodstvo, da otvore banke u Nemačkoj ne bi li uzeli novac onima koji više ne šalju ništa u zemlju pod firmom da će im dati četiri odsto kamate umesto dva odsto, koliko je u nemačkim bankama... Devedesetih se sve to iscrpelo, hiperinflacija, a kad se država raspala niko neće da prizna njene dugove. Saga o toj državi, da je bila uspešna, nije tačna", kategoričan je profesor Zec.

CEO CK U KLUBU KNJIŽEVNIKA

Možda je osamdesetih Jugoslavija bankrotirala ali su kafane bile pune i prepune. Osamdesete su zabranjena i predstavljena Golubnjača Jovana Radulovića, u režiji Dejana Mijača (1982), osamdesete su i KPGT Ljubiše Ristića. I roman Nož Vuka Draškovića, zbog koga je pisac odmah isključen iz Saveza komunista (1982). Iste godine je objavljen i *Tren 2* Antonija Isakovića. I čuvena knjižara u Cetinjskoj 6, koju su početkom osamdesetih držali Bata Dramićanin, Aca Kothaj i Ivica Patlejh.

Tu su neki mladi ljudi prvi put mogli da sede, puše, slušaju muziku i čitaju knjige razbacane svuda okolo. Književne večeri, pozorišne predstave, koncerti. U Klub književnika je dolazio ceo CK, disidenti, pisci, u Maderi je sedela politička vrhuška, a Manjež je bio u limenim pepeljarama, špriceru i pivu. Osamdesete su i par-nepar, nestašice benzina, kafe, šećera, restrikcije struje, redovi i zalihe, pune crkve naroda na Božić i Uskrs...

U takvom ramu za sliku bilo je mesta i za novi talas i pank, i još ponešto, što je tih godina pristiglo u Beograd. Petar Janjatović, muzički novinar i rok kritičar, reče jednom sličnom prilikom da je pojava pank i novog talasa u svetu ohrabrila i ljude u tadašnjoj Jugoslaviji: "To su bili oni koji jednostavno nisu mogli da nađu svoje mesto na sceni. Diskografske kuće su počele da obazrivije vode računa o klicima koji dolaze sa svojim trakama, klupska scena se pojavila. SKC, Dadov, Akademija, u Zagrebu Kulušić, u Ljubljani Študentska menza, najednom se otvorio prostor za afirmaciju. Omladinska štampa je prepoznala celu priču, lokalne radio-stanice... Oko cele te muzičke scene okupili su se glumci, reditelji, strip-autori, pozorišni ljudi, što po generacijskom ključu što po nekom senzibilitetu..." Te 1982. Petar Janjatović i Dragan Kremer su Istraživačko-izdavačkom centru Saveza socijalističke omladine Beograda predložili da se objavi knjiga *Drugom stranom – Almanah novog talasa u SFRJ*, gde su baš tako, iz svih uglova, pokušali da predstave taj novi senzibilitet.

Posle samo nekoliko godina, Jugoslaviju su potresli stari senzibiliteti.

ZORA DRČELIĆ

Moja velika iluzija

Iluzija je iskrivljeno i netačno zapažanje nečega što stvarno postoji, za razliku od halucinacije koja se javlja bez uporišta u stvarnosti. To što se moja Jugoslavija ispostavila kao iluzija, ne znači da za sve njene narode i narodnosti ne bi bilo daleko bolje da je opstala

Piše: **Ivan Ivanji**

Rođen sam u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, u školu pošao u Kraljevini Jugoslaviji, odrastao u zemlji koja je menjala imena – DFJ, FNRJ, SFRJ. Bilo mi je milo da se izjašnjavam kao Jugosloven, jer je to za mene bila ne samo otadžbina nego i pogled na svet, progres, identifikovao sam se sa svojom zemljom. Danas ne mogu da kažem da sam Srbin, kad nisam, ali građanin sam, državljanin Srbije. Imao sam i imam mogućnost izbora, dvadeset tri godine živio sam u Beču, ali kraj života ću provesti u Beogradu.

Da li je Jugoslavija za mene bila i ostala iluzija? Privid? Opsena? Objasnjenje je da je iluzija iskrivljeno i netačno zapažanje nečega što stvarno postoji, za razliku od halucinacije koja se javlja bez uporišta u stvarnosti. Jugoslavija sigurno nije bila halucinacija, ali da li je takva kakvu sam je ja video ipak bila iluzija?

Nisam nekritičan. Najkasnije od 1958. godine osetio sam narastanje nacionalizma. Bio sam kao urednik novina član glavnog štaba savezne radne akcije autoputa između Zagreba i Ljubljane, njegovi članovi birani su kao zastupnici svoje republike, ali su pokušavali i da predstavljaju naciju iz koje su potekli. Težio sam se uzorom Švajcarske u kojoj žive Nemci, Francuzi, Italijani i Retoromani sa svojim jezicima i nacionalnim kulturama, ali su svim srcem Švajcarci. Nadao sam se da Slovenci, Hrvati, Srbi, Crnogorci, Bošnjaci, Makedonci, Albanci, Mađari i svi ostali mogu i treba da ostanu što jesu, a svejedno da budu Jugosloveni. Imao sam tada ludu ideju da bi moja zemlja, koja je već promenila toliko imena, mogla da preraste u "Savez Slobodnih Komuna Jugoslavije" bez granica između republika i pokrajina.

Režim, koji sam podržavao, ničim me nije korumpirao. Nisam dobio nijedan orden, nijednu državnu nagradu. Znam da sam ponekad bio predlagan za ovo ili

ono, ne znam ko je u poslednjem ili preposlednjem trenutku uvek izbrisao moje ime. Nisam radio da bih dobijao nagrade ili postavljenje na određene položaje.

NISMO BILI ŠVAJCARSKA

Još za Titova života često sam imao priliku da držim predavanja o Jugoslaviji u Nemačkoj i Austriji ili da odgovaram na pitanja šta će se dogoditi posle njegove smrti. Odgovarao sam oprezno da će se to videti tek kad ga više ne bude, ali intimno sam bio uveren da će se "naš sistem" održati, da je nadmoćan i u odnosu na kapitalistički i na staljinistički. Neposredno pošto je spiker objavio na televiziji "Umro je drug Tito", uživo je emitovana i sednica predsedništva zemlje na kojoj je Lazar Koliševski drhtavim glasom rekao da na osnovu ustava preuzima predsedavanje predsedništvom. Tada sam pomislio da je "uspelo" – da je sve kako treba. Ali nije bilo tako.

Kada je maja 1986. godine književnik Sinan Hasani postao predsednik predsedništva – šef države – otišao sam da mu čestitam i rekao da je sad prvi put predsednik moje države čovek sa kojim sam na ti. On je odgovorio skeptično: "Da, kad to više ništa ne vredi..."

Albanac je godinu dana bio predsednik Jugoslavije. U svetu niko nikad nije ni čuo za njega, a ja sam opet ukazivao na Švajcarsku: ko je ikada upamtio ko je predsednik Švajcarske? I oni na čelu države ostaju samo godinu dana. Još uvek sam živio u iluziji.

Za mene bi bilo strašno i da je Jugoslavija mirno prestala da postoji kao, na primer, Čehoslovačka. Ali, najkasnije kada su iz tog "mog" sistema proizašli najstrašniji, samoubilački pokolji i masovna ubistva u Evropi posle Drugog svetskog rata sa toliko nevinih žrtava, shvatio sam u kakvoj sam zabludi živio veći deo svog života.

Prosto moram da se pitam kako je došlo do toga? Zar je sve stajalo na tako slabim temeljima? Poslednjih godina života Tito je ponekad prestajao da se smeši i kao da je skinuo masku, slutio sam da mu je nešto veoma neprijatno. Mislio sam da je to zbog fizičkih bolova koje trpi, međutim, možda je na osnovu toga što je bio najbolje obavešten ili na osnovu svog državničkog instinkta zapravo predviđao kraj Jugoslavije u plamenu i moru krvi?

Da bismo se lakše setili i obeležavali određene događaje, volimo da ih povežemo sa nekim datumom. Raspad Jugoslavije se obično pominje u vezi sa 25. junom 1991. godine, danom kada su Slovenija i Hrvatska objavile samostalnost, ali raspad Jugoslavije nije tada počeo, nego mnogo ranije. Ante Marković, predsednik vlade koga smo zapamtili kao demokratu i koji je u mojim uspomenama bio pozitivan, poslao je Jugoslovensku narodnu armiju da sačuva granice, zapravo da obezbedi red. Možda je to bilo iznuđeno, ali ta tragična zapovest vezuje se za njega.

IVAN STAMBOLIĆ I OSMI SEDNICA

Ivanu Stamboliću nikada nisam prevođio, naše druženje počelo je na drugi način, na to me je podsetio kada je izabran za predsednika Srbije. Svog prvog fiću kupio sam 1969. godine, bio toliko oduševljen da imam svoj automobil da sam ga ponekad vozikao bez pravog razloga. Tako sam jedne večeri sam u kolima obilazio Košutnjak, iznenada su se navukli oblaci, započeo je pljusak, a ispod krošnje nekog drveta znak sa molbom da ih povežem dao je očigledno zaljubljeni par studenata. Povezao sam ih kućama, momak je bio Ivan Stambolić. Tragično je što je u mog fiću ušao otprilike na onom mestu sa koga će ga više od tri decenije kasnije kidnapovati da bi ga ubili.

Ivan Stambolić je smatrao da je raspad Jugoslavije počeo na Osmoj sednici CK

"Onome ko ne zna koliko je dobro živio pod Titom, ja pomoći ne mogu!" (Rade Šerbedžija)

SK Srbije septembra 1987. godine, kada je došlo do totalnog razlaza između Ivice – svi smo ga tako zvali – koji je još ostao predsednik države Srbije unutar jugoslovenske federacije – i Slobodana Miloševića, predsednika partije. Stambolić o tome piše opširno u knjizi *Put u bespuću* objavljenoj 1995. godine, koja je zapravo intervju dugačak 278 stranica koji je vodio Slobodan Inić.

Za situaciju u Jugoslaviji dva meseca posle te sednice za mene je najkarakterističnije što tadašnji savezni ministar odbrane, admiral Branko Mamula, zakazuje tajni sastanak sa Stambolićem usred novembarske noći. Po njega dolazi neki pukovnik sa dvoja kola da bi zavarali tragove, voze opet naokolo po Košutnjaku, zamolili su ga da legne na stražnjem sedištu da ga ne bi videli, na kraju odlaze u Generalštab. Tamo mu Mamula kaže da ga prate i prisluškuju "osmaši", da on

i njegova porodica nisu bezbedni, ali da ga "pokriva" armija. Ponavljam i naglašavam, savezni ministar odbrane i predsednik Srbije usred beogradske noći plaše se Slobodana Miloševića i njegovih "osmaša". Stambolić u knjizi piše: "Takvu ugroženost prvi put tada doživljam kao sasvim realnu." To je trinaest godina pre nego što će ga mučki ubiti i baciti u kreč u unapred iskopanu jamu na Fruškoj gori.

Stambolić je odbio Mamulinu podršku. Na Inićevo pitanje "zašto", odgovara: "Da ja budem jedna od strana u oružanom sukobu u vlastitom narodu! To nikako! Ma, to nikad ne bih mogao i ni po koju cenu, tim pre što sam znao da se kontraudar ne bi odvijao samo po salama i kabinetima."

Povremeno sam se sastajao sa Ivicom u Beogradu i Beču. Nekoliko meseci pre smrti rekao mi je da se neće kandidovati za predsednika protiv Miloševića,

jer, doslovno reče: "Srbiji je dosta raznih Stambolića." Posle su mnogi smatrali da je ubijen, jer su Slobodan i Mira smatrali da bio mogao da bude opasan konkurent.

VANREDNI KONGRES SKJ 1990. GODINE

Za mene se kraj Jugoslavije definitivno prikazao na XIV Vanrednom kongresu SKJ od 20. do 22. februara 1990. godine. Najviše polemike bilo je između srpskih i slovenačkih delegata. Radilo se o reformi partije kao vodeće sile u državi deset godina posle Titove smrti. Slovenci su se zalagali za izvesnu konfederalizaciju republičkih partija, a time i samih republika i pokrajina, a Srbi za princip "jedan čovek jedan glas" sa uverenjem da bi zbog brojnosti pripadnika srpskog naroda to dovelo do njihove majorizacije u celoj državi. Situacija se do te mere zaoštrila da su trećeg dana uveče slovenački delegati napustili sednicu. Neki Slovenci su plakali odlazeći, a Slobodan Milošević se ironično i zadovoljno smeškao. Posle izlaska Slovenaca Milošević je predložio da se nastavi sa radom, kao da se ništa nije dogodilo, ali hrvatski delegati su zapretili da će u tom slučaju i oni napustiti salu. Isti stav su zauzeli i delegati iz Makedonije i Bosne i Hercegovine, pa je predsedavajući, Milan Pančevski iz Makedonije, prekinuo sednicu rekavši da će se postići dogovor kada se sednica nastavi, ali do toga više nikad nije došlo.

Bilo je političara kao što je bio Ante Marković koji su mislili da Jugoslavija može da opstane i bez zajedničke partije. Ja tu iluziju s njim više nisam delio.

Sam Branko Mamula, za mene prilično kontroverzna ličnost, u svojoj knjizi *Slučaj Jugoslavije* objavljenoj 2000. godine doslovno piše: "Vojno rukovodstvo JNA snosi odgovornost što nije izvršilo državni udar. Umjesto toga ono je dozvolilo da nacionalističke vođe i separatističko ponašanje dviju zapadnih republika gurnu JNA u ruke velikosrpskog nacionalizma, koji je Armiju beskrupulozno iskoristio u međunacionalnom ratu, i na kraju odbacio."

PESIMIZAM MOG POSLOVNOG DNEVNIKA

Decenijama u velike sveske, iz dana u dan, zapisujem šta sam uradio, i zbog toga ih nazivam "poslovnim dnevnicima".

SMRT JUGOSLAVIJE: Razlaz kumova i partijskih drugova u vatri i krvi

Kratko upisujem datume i događaje, za-beležim retko, samo kada me nešto po-sebno uzbudi. Mogu iz dana u dan da proverim šta sam činio junskih i julskih dana 1991. godine. U Leskovcu sam 25. i 26. juna bio na "Danima Žaka Konfina", ali od 27. juna do 1. jula napisao sam de-vetnaest kratkih članaka, odnosno vesti, za nemačku agenciju "Media consult" za koju sam uredno bio akreditovan u Mini-starstvu informacija, a koja je snabdeva-la manje nemačke radio-stanice. Izvešta-vaio sam o borbama u Sloveniji, kome-n-tarisao sam ih, ne znam da li te tekstove imam zabeležene na staromodnim dis-ke-tama, koje smo tada koristili, ne mogu da ih nađem.

Međutim, 2. jula zapisujem u "poslovni dnevnik": "Celi dan pod utiskom razvoja situacije u Jugoslaviji, pretnje, građanski rat počeo. Odlučujemo da (moj sin) An-drej ode u Berlin. Vrlo sumorne misli: ako ide, da li ćemo se ikada videti. Dvadeset godina sam stariji nego što je moj otac bio kad sam se rastao s njim, Andrej tri-naest i po godina stariji nego ja tada. Pra-vimo se da ide na dve nedelje, ali pripre-mam se da može da ostane koliko hoće, a ne mogu da to kažem otvoreno ni (su-pruzi) Dragani ni njemu."

Bojao sam se da se ponavlja ono što sam već doživeo tokom Drugog svetskog rata, ali se za našu porodicu ništa drama-tično nije dogodilo, beležim samo svoje tadašnje raspoloženje. Te prve "ratne go-dine" sam sa proširenom porodicom ce-log avgusta letovao u Budvi.

Posle ću 21. septembra ipak zapisati "Priča se o zatvaranju granica", "histe-ričan sam, ali mislim da to uglavnom skrivam", "stigla me istorija o kojoj sam pisao...".

Od 3. do 13. novembra te 1991. bio sam u Beču na Kongresu PEN-a. U balskoj Sali gradske većnice istaknute su zasta-ve svih zemalja čiji su pisci učesnici. Za-pažam i kažem da verovatno poslednji put u životu zvanično vidimo plavo-be-lo-crvenu sa crvenom petokrakom zve-zdom u sredini.

Pišem kako smo kod kuće dočekali novu, 1992. godinu: "Osećanje prolazno-sti se pojačava zbog toga što smo u ratu.

Foto: Slobodan Dimitrijević

Foto: Petar Kujundžić / Reuters

Foto: Kranjc

Da, u ratu. Dok sam ranije prisluškivao kakav se kraj priprema u mom organiz-mu, sada su realni jahači apokalipse opet na našim drumovima i ulicama. Šta mi vredi što znam da je neko ovako za vre-me Tridesetogodišnjeg rata zašiljio gušči-je pero i besmisleno beležio neki svoj očaj, koji je posle toga isto tako izgubljen kao što će biti ove reči. Jer, ako nekuda bude-mo morali da bežimo pod stare dane, ova sveska nije tako važna da bi se ponela..."

Opet sam bio preveliki pesimista. Čet-vrt veka posle, te sveske su još uvek kod mene.

AKTERI RAZBIJANJA JUGOSLAVIJE

Tek ću sredinom devedesetih godina saznati mnogo više detalja o razbijanju Jugoslavije, jer su nestrpljivi akteri požu-rili da napišu svoje memoare ili viđenja. Prirodno je da svako želi sebe da prika-že u najlepšem svetlu, ali ukrštavanjem zapisa o istim događajima dolazimo do zanimljivih saznanja, možda se ponekad čak približimo istini.

Janez Janša, 1988. uhapšen, jer je u jed-nom studentskom listu navodno objavio vojne tajne, posle prvi ministar odbrane

Slovenije, piše da je pola godine pre izbi-janja rata u Sloveniji tamošnja teritorijal-na odbrana održala manevar pod pretpo-stavkom da će doći do "agresije" Jugoslo-venske narodne armije. Uspeli su da je izvedu u potpunoj tajnosti. Oni su uvežba-vali rat. U isto vreme jugoslovenski mini-star odbrane Veljko Kadijević piše da je od svoje obaveštajne službe primio izveštaj o prisluškivanju nemačkog vojnog atašea, koji je navodno tvrdio da "Jugoslavija više ne postoji", da je "samo mrtav Srbin dobar Srbin". On i njegova obaveštajna služba pojma nemaju o pripremama slovenačke teritorijalne odbrane, ali prisluškuju šta bulazne pijane strane diplomate.

Mного saznajemo iz knjige Borislava Jovića, koji je u odsudnim mesecima srpski član Predsedništva Jugoslavije, najbliži saradnik Slobodana Miloševića. On na sastanku sa saveznim ministrom unutrašnjih poslova Petrom Gračaninom i načelnikom Generalštaba Blagojem Ad-žićem razgovara o demonstracijama na Kosovu. Za Gračanina kaže: "Deluje zbu-njeno, uplašeno, dezorijentisano, samo što ne zaplače. Zamuckuje, nejasno se izražava da bi trebalo razgovarati sa Albancima,

sa starim porodičnim glavama, da pojačamo politički rad među njima. Bože moj, mi gubimo vlast, a on brblja. Kaže da je policija umorna, na kraju snage, traži pomoć vojske. Adžić oko-

liše, kaže da vojska nije za to obučena, nema palica, ume samo da puca i ubija."

Knjiga Borisava Jovića *Poslednji dani SFRJ* izašla je novembra 1995. godine, u vreme kada je Slobodan Milošević bio u Dejtonu. Saznajemo da je plan bio da se Slovenija i Makedonija istisnu iz Jugoslavije, u ostatku zemlje će Srbi biti u dominantnoj većini. Posle povratka iz Dejtona Milošević se zbog toga strahovito naljutio na Jovića, koji se 18. novembra 2003. godine pojavio u Hagu na poziv optužbe.

Iz njegove veoma dugačke izjave pred sudom citiram: "Krajem juna 1990. godine sa Miloševićem sam ozbiljno razgovarao o stanju u zemlji i u Srbiji. Složio se sa

idejom o 'izbacivanju' Slovenije i Hrvatske, ali on me je pitao da li vojska hoće da izvrši takvo naređenje. Rekao sam mu da ona mora da izvrši naređenje Predsedništva SFRJ (prema Ustavu, PSFRJ je bio organ koji je imao vrhovnu komandu nad JNA) i da ne sumnjam u to, nego mu je problem šta sa Srbima u Hrvatskoj i kako obezbediti većinu u PSFRJ za takvu odluku."

Milošević je dao dve ideje: "prvo, da se 'odsecanje' Hrvatske izvrši tako što će ličko-banijske i kordunaške opštine, koje su stvorile zajednicu, ostati s naše strane, s tim da se tu kasnije narod referendumom izjasni da li hoće da ostane ili izađe, i drugo, da se članovi PSFRJ iz Slovenije i Hrvatske isključe iz glasanja o odluci, jer oni ne predstavljaju onaj deo Jugoslavije koji tu odluku donosi. Ukoliko predstavnik Bosne bude za, onda imamo dvotrećinsku većinu."

U razaranju Jugoslavije su ravnopravno sa Miloševićem i Jovićem učestvovali Tuđman i Mesić, Izetbegović i njegovi saradnici, ali ne mogu da pišem o svima njima. Franju Tuđmana sam poznavao dok je bio pukovnik, pa general-major u Beogradu, smatrao sam ga pravim

jugoslovenskim visokim oficirom, čak smo sarađivali na jednoj knjizi o Narodno-oslobodilačkoj borbi. Slobodana Miloševića sam upoznao kao mlađeg brata Bore Miloševića, koji je često bio Titov prevodilac za ruski jezik, kao ja za nemački. Ništa, ama baš ništa nije govorilo da će ta dvojica poznanika po velikom zlu ući u istoriju.

Od koje Jugoslavije se ja to opraštam, od koje iluzije? Ne samo od jedne. Iz logora sam se vratio u zemlju koja još nije prebolela rane rata, surovu i gladnu, ali bio sam surov i gladan klinac i to mi nije smetalo. Moja zemlja nije menjala samo svoje ime, nego i sebe, otvarala se prema svetu. Ja kao "jugonostalgicar" o njenim greškama znam više od onih koji je danas kritikuju, često nemajući pojma o čemu govore. Zar je Jugoslavija bila iluzija? Za mene nije, za mene je bila suštinski deo mog života, ali pišem istorijske romane, znam da su i mnogo veće države nestale.

Svoja osećanja ne umem bolje da izrazim nego da uvek nanovo citiram Rade-
ta Šerbedžiju: "Onome ko ne zna koliko je dobro živio pod Titom, ja pomoći ne mogu!"

¶

Članstvom u Justiciji do kontinuirane pravne pomoći

Startup kompanija Justicija sistemi d.o.o. predstavila je 21. juna u Beogradu potpuno nov koncept obezbeđivanja pravnih usluga građanima i pravnim licima u Srbiji. Učlanjenjem u Justiciju, pod finansijski veoma prihvatljivim uslovima, stiće se pravo na obezbeđivanje pravne podrške u svakom trenutku putem sajta justicija.rs ili telefonom, tokom cele godine, u zavisnosti od potreba korisnika.

Lista sadrži 12 najčešće traženih pravnih usluga, a korisnici mogu da odaberu onu koja im je u tom trenutku potrebna. U nekoliko različitih programa Justicija svojim klijentima omogućava sledeće usluge: pravne savete, ugovore, predloge za izvršenje, prigovore na predloge za izvršenje, predloge ostavina, postupke pred katastrom, postupci pred APR-om, opomene, zahteve za naknadu štete, prigovore na odluku osiguravajućeg društva, ovlašćenja, vanskudska poravnanja, tužbe. Tokom godinu dana korisnici imaju pravo na 10 do 20 intervencija, zavisno od toga za koji program sklope ugovor.

Tu su i druge pogodnosti – besplatan pravni savet i popust od 50 odsto na sve ostale pravne usluge advokata koje obezbeđuje Justicija. Program pravne zaštite za fizička lica

obuhvata sve članove porodice, bez doplete.

"Cilj Justicije je da se stvori efikasan i kredibilan, a finansijski prihvatljiv sistem, čime bi se olakšao proces pružanja pravne podrške, a obezbedili sigurnost i poverenje u pravne zastupnike.

Očekujemo da ćemo ovim sistemom otvoriti vrata odgovornom i savesnom ponašanju svih aktera pravnog sistema u Srbiji i da ćemo doprineti da kvalitetnije obavljaju svoj posao, na dobrobit građana i njihovih prava", izjavio je Dušan Janković, osnivač i direktor Justicije.

Istraživanje: Advokatima veruje samo 24 odsto građana
Tri četvrtine građana Srbije samo delimično veruju ili uopšte ne veruju advokatima, pokazalo je istraživanje agencije Partner Research Solutions, koje je sprovedeno u okviru priprema za realizaciju projekta Justicija. Prema tim podacima, tek 24 odsto ispitanih građana potpuno veruje advokatima, 57 procenata veruje im samo delimično, dok im 19 odsto uopšte ne veruje. Nešto više od trećine ispitanih smatra da je najveća prednost sistema pravne zaštite koji omogućuje Justicija to što se time olakšava proces traženja pravne pomoći i rešavanja problema u okviru pravnog sistema.

Skupština je kao kod Nušića

"Preduslov da bismo u diskusiji o ekspozeu uopšte mogli da govorimo o suštini jeste da postoji elementarni red u Skupštini. A mi smo na prethodnoj sednici imali epizodu gde je predsednica Skupštine potpuno ignorisala Poslovnik i dozvolila poslanicima SNS-a da dobacuju, i još je to opravdala izjavom da je reč o negodovanju. To je zaista uvreda za Skupštinu"

Saša Radulović, bivši ministar privrede u vladi premijera Ivice Dačića u drugoj polovini 2013, pred martovske izbore 2014. napravio je Pokret "Dosta je bilo" (DJB). Pokret je na tim vanrednim parlamentarnim izborima osvojio 2,1 odsto glasova građana. Dve godine kasnije, na novim vanrednim parlamentarnim izborima, pokret DJB osvojio je 6,02 odsto glasova, i tako ušao u Skupštinu Srbije, uprkos činjenici da su svoju promociju bazirali gotovo isključivo na internetu i društvenim mrežama, bez ikakvih televizijskih reklama. Osim republičkog parlamenta, DJB je ušao i u pokrajinski parlament, kao i u mnoge skupštine opština. U razgovoru za "Vreme", Radulović govori o ekonomskoj situaciji u zemlji, Železari, tajnim ugovorima, odnosu sa medijima, kao i iskustvima iz republičke i skupština na lokalnu.

"VREME": Kaže premijer, deficit je šest puta manji od dogovorenog sa MMF-om, raste naplata akciza, carina, PDV-a, kao i prikupljanje poreza na dohodak građana... Raste BDP, ove godine tri odsto, sledeće idemo na četiri, raste industrija... Dosta lepo sve to izgleda?

SASA RADULOVIĆ: Prvo je pitanje samih tih brojeva, odakle rast dolazi. Ja još nisam video dobre analize – mi ih trenutno radimo, i izaći ćemo sa brojevima. Kada je reč o deficitu, on je sa bilansa budžeta "gurnut" u bilanse javnih preduzeća i lokalnih samouprava i, naravno, u džepove građana i privrede. Ne znam nikoga u privatnoj privredi ko kaže da živi i posluje bolje, uz izuzetak IT industrije. A sve ostale grane – zaista je pitanje da li i koliki rast postoji u njima. Veliki

deo rasta se tiče državnih investicija. To je bilo i u programima vlade, na tome su zasnivali projekcije rasta BDP-a. Još jedna pozitivna stvar po privredu jeste pad cene nafte i prateći pad cena gasa, što je znatno uticalo da nam padne uvozna komponenta – u bilansima svih naftnih i gasnih preduzeća u Srbiji uvoz je pao, a to direktno doprinosi rastu BDP-a. Dakle, postoji dosta komponenti koje su povoljno uticale, ali opet smo dobili jako mali rast. Jer, ako država mora da plaća kamate na dug u iznosu od četiri-pet odsto BDP-a agregatno, a privreda raste po stopi od 1,8 odsto, vi onda znate da ste i dalje na putu za recesiju. Smešne su izjave premijera da imamo najveći rast u Evropi – a zapravo nemamo najveći rast ni u regionu.

Zapravo, imamo najmanji rast u regionu.

Tačno, a da ne govorimo sa koje baze polazimo. To je čist marketing i još jedna u nizu obmana premijera. Voleo bih da je to tačno, da se to zaista dešava, da je to što premijer radi dobro za Srbiju, i da mi nismo u pravu. Nažalost, to jednostavno nije tako.

Na osnovu čega tvrdite da je deficit gurnut u javna preduzeća?

Na osnovu bilansa i poslovanja javnih preduzeća. Za džepove zaposlenih i penzionera je više nego očigledno.

U redu, ali javna preduzeća su u 2015. zabeležila izvestan dobitak, i poslovala bolje nego u 2014? Imamo i podatak Republičkog zavoda za statistiku da industrija značajno raste.

Za javna preduzeća ćemo videti – ključna razlika između te dve godine jeste

cena nafte. Za ovo drugo – pitanje je odakle dolaze ti podaci. Ja nemam, niti sam video, nikakvu detaljnu analizu koja nam pokazuje odakle ta snaga dolazi.

Fiskalni savet i MMF imaju sličan pogled na to šta bi u Srbiji trebalo uraditi – smanjenje deficita, racionalizacija javnog sektora, i u javnim preduzećima i u administraciji, uz rešavanje preduzeća u restrukturiranju. Je li to potrebno Srbiji?

Mislim da to sve potpada pod malo širi koncept koji mi imamo, a zove se uvođenje reda. Prva tačka, pre nego što uopšte pristupimo svemu tome, jeste utvrđivanje stanja za čitav javni sektor – popisivanje i procena imovine, obrtna sredstva neophodna za rad, "mrtva" imovina kao što je zemljište, koje se posle daje ispod cene. Cela pljačkaška privatizacija nam se desila zarad tog zemljišta. Nakon toga treba uraditi sistematizaciju radnih mesta. Ja ne razumem kako ministarka državne uprave, ili bilo ko drugi, može da izađe i licitira sa viškom zaposlenih. Naše procene su da je u proširenom javnom sektoru 15 odsto zaposlenih viška. Ali ne viška lekara, prosvetnih radnika, zaposlenih u komunalnim preduzećima, ljudi koji održavaju elektromreže, koji zaista rade na terenu. Ne, imamo viška partijskih kadrova naguranih po kancelarijama, koji za svoj nerad dobijaju novac.

Dobro, vi biste tih 15 odsto otpustili?

To nije tako jednostavno, odnosno nije reč samo o toj meri. Potrebna nam je univerzalna socijalna zaštita – svaka porodica koja nema primanja treba da dobije socijalnu pomoć u iznosu od 15.000 dinara po porodici, plus 5000 dinara po članu

Fotografije: Milovan Milenković

porodice, tako da tročlana dobija 25.000, četvoročlana 30.000. Tada ide otpuštanje partijskog kadra iz javnog sektora na osnovu sistematizacija radnih mesta.

I koliko će to da košta?

Ušteda u javnom sektoru na godišnjem nivou, koja će se ponavljati svake godine, iznosi oko milijardu evra. Prelazak partijskih kadrova sa *deluxe* na univerzalnu socijalnu pomoć koštaće 300 miliona evra. Razlika je 700 miliona evra – to bi bio plus u budžetu, taj novac treba vratiti privredi kroz smanjenje poreza i doprinosa, ne bi li održali agregatnu tražnju.

Uz ovo otpuštanje ide i pitanje otpremnina – bile bi na nivou od 500-600 miliona evra. Tačan broj, naravno, može se utvrditi tek kad se uradi sistematizacija radnih mesta, pa se vidi o koliko godina radnog staža govorimo. Ali, taj iznos je sigurno manji od godišnje uštede koja se ostvari. Tako bismo jednokratno preuzeli trošak, koji se finansira ili jednokratnim povećanjem javnog duga, ili dodatnim pomeraњem trenutka kada vraćate tih 700 miliona u privredu kroz poresko rasterećenje.

Kakva su vam iskustva iz Skupštine?

Tek smo počeli. Ono što je očigledno jeste frapantno nepoštovanje pravila. Da bi skupštinska rasprava bila smisljena, mora da se govori o tački dnevnog reda, to je valjda osnovni preduslov. Poslovnik to propisuje, kao i da ne sme da se dobacuje, ne sme da se ometa poslanik, i slično. Ono što vidite u Skupštini jeste da se preko 90 odsto vremena potroši na presmešna prepucavanja poslanika, tako da parlament više liči na "Farmu" nego na Skupštinu Republike Srbije. Mi smo krenuli tim putem – da podsećamo i predsednicu Skupštine i poslanike da poštuju pravila.

Vi ste se, manje-više, najčešće pozivali na član 106 Poslovnika, koji kaže da mora da se govori o tački dnevnog reda. Pre ulaska u Skupštinu rekli ste, otprilike, "videćete kako će prava opozicija da izgleda", ali do sada nismo videli mnogo toga.

Prvo zasedanje bilo je vezano za izbor predsednika Skupštine. Da smo govorili o nečem drugom, to bi bilo kršenje Poslovnika. Potom je došlo do izbora skupštinskih odbora, i da smo tu govorili o nečem drugom, kršili bismo Poslovnik. Sednice tek dolaze, prva naredna je ona gde mandatar predstavlja svoj ekonomski program. Preduslov da bismo u tim diskusijama, recimo o ekspozeu, uopšte mogli da govorimo o suštini jeste da postoji elementarni red u Skupštini. A mi smo na prethodnoj sednici imali epizodu gde je predsednica Skupštine potpuno ignorisala Poslovnik i dozvolila poslanicima SNS-a da dobacuju, i još je to opravdala izjavom da je reč o negodovanju. To je zaista uvreda za Skupštinu, i to je nešto što će građani videti kako vreme bude prolazilo. Mi ćemo biti aktivna opozicija, i tu će se videti razlika – aktivno ćemo predlagati zakone, razgovarati sa građanima, iznositi ono što se dešava u Skupštini među građane, i sve koje su zainteresovani za te zakone. Aktivno ćemo pokušavati da promenimo sistem. Mislim da vladajuća većina polako vidi da će morati da menja način na koji govori u Skupštini. Jer, mi se nismo upecali na uvrede – kad god su krenuli sa uvredama, mi smo se vraćali na suštinu, i tako ćemo i nastaviti, jer nam je potrebna pristojnost u parlamentu. Ovakva Skupština zaista liči na onu iz Nušićevog vremena – kada pročitate *Narodnog poslanika*, suštinski nema nikakvih razlika u odnosu na ono što je danas. To mora da se promeni. Način na koji nastupamo u Skupštini pokazaće građanima tu razliku.

U Skupštini se dogodio i incident sa zaposlenim na Studiju B. Vaše odbijanje da mu date izjavu, uz reči da on nije novinar, naišlo je na dosta odjeka u javnosti. Antonela Riha je na portalu Cenzolovka napisala da ste pokazali duboki prezir prema novinarima, da je njihov posao da postavljaju pitanja, i da se oni ne smeju etiketirati. Odakle vama

Železara, Kinezi i let za Njujork

Neki od poslednjih podviga srpske vlade i premijera bili su otvaranje direktnog leta za Njujork, prodaja Železare, a potom i poseta kineskog predsednika. Kako komentarišete ove događaje?

Mislim da je o letu za Njujork Kesić rekao sve što je trebalo da se kaže. To je zaista ponižavanje srpskog naroda, da se mi radujemo letu za Njujork. Problem sa tim jeste da ne postoji nikakva ekonomska računica iza toga.

Argument je da će doći američki investitori, zato što imamo direktnu liniju.

To je na toliko infantilnom nivou da ja to ne mogu da komentarišem. Kada je reč o Železari, ona je 2014. na papiru napravila gubitak od 98 miliona evra, a kad se tome dodaju subvencije od 36 miliona koje je dobila, ukupan gubitak Železare u 2014. je iznosio 134 miliona evra.

Onda su na kraju godine dobili subvenciju od 110 miliona za dugove, pa je nakon toga doveden profesionalni menadžment. Vučić je tada izašao sa pričom da su došli spasioci – kod nas stalno dolaze neki spasioci, evo, sad su to Kinezi – i tražio je od njih profit za šest meseci, a oni su mu rekli da će biti i ranije.

Pre tačno godinu dana, ministar privrede Sertić je izjavio da je Železara "na granici nulte profitabilnosti".

Taj novi, spektakularni menadžment je za godinu dana napravio gubitak od 144 miliona evra, i to bez subvencija, za koje još ne znamo kolike su bile. To ćemo videti kada objave finansijski izveštaj za 2015. godinu. Dakle, za dve godine je napravljen ukupan gubitak od 278 miliona evra, a na plate su potrošili 47 miliona u 2014. i 52 miliona u 2015, znači, ukupno 99 miliona. Zamislite da su 2014. zauzimali Železaru, svim radnicima davali plate, a ovu razliku od 179 miliona iskoristili za investiciju nazad u Železaru, možda bi ona uspeła da stane na noge. Ja ne znam kakav dil je potpisan sa Kinezima, ne znam koje subvencije su im date, kakva je cena struje garantovana...

pravo da određujete ko je novinar, a ko nije?

Vrlo je jednostavno. Ovde je pitanje da li je nešto medij ili nije, odnosno da li radi po kodeksu novinarske etike ili ne. Mi tvrdimo da "Informer", Studio B, Pink, Teleprompter i slična glasila nisu mediji, nego su deo propagandnog tima Aleksandra Vučića. To je isto kao kada bih ja poslao marketing ekipu mog pokreta da se pojavi na konferenciji za medije Aleksandra Vučića, i da tamo ometa novinare da zaista postavljaju pitanja. Pošto to nisu mediji, jer zna se šta radi novinar, ovi ljudi su poslani da oblate nekoga. Dokaza za to imamo i previše. Za sada sam podneo 16 tužbi protiv tih nazovimedija, gde ja dam izjavu, oni tu izjavu tako iskaspavaju da ona ne liči na ono što je rečeno, i onda, za sve što kažemo, naslov glasi ili "Radulović priznao", ili nešto što zaista nema veze ni sa čim. Zbog toga smo kazali, sa brojnim dokazima, a mislim i da je

vrlo jasno svim građanima Srbije o čemu se radi, da to nisu mediji. Ja razumem da ljudi koji su tamo zaposleni imaju porodicu da prehrane, i da su morali da spuste standarde i rade te stvari koje traže od njih. Međutim, pošto ne rade za medije, onda ne rade ni kao novinari, bez obzira na to da li su završili novinarstvo ili nisu. Antonela Riha je preterala, jer je reagovala na nešto što je bio spin.

Na šta?

U jednom trenutku na toj konferenciji rekao sam da ću morati da pozovem obezbeđenje. Ono što nije videla jeste da je to bilo nakon moje izjave da neću odgovarati na njihovo pitanje zato što mislim da nisu mediji i završio sam tu priču. To je moje pravo, mogu da imam mišljenje o tome. Nakon toga je taj zaposleni u Studiju B toliko vikao da nijedan novinar nije mogao da postavi pitanje, i onda su morali da odustanu od konferencije za medije. Pošto nije hteo da se smiri, i

nastavio je da više i ometa, ja sam rekao da ću morati da pozovem obezbeđenje. A ispalo je, otprilike, kao da sam ja pretio nekome iz čista mira obezbeđenjem – kao, neko mi se predstavio da je iz Studija B, a ja odmah zvao obezbeđenje da ga skloni. Mislim da je tekst Antonele Rihe uglavnom bio posledica toga, jer ako pogledate njene tvitove, ili tvitove NUNS-a i nekih drugih, videćete da se na vrlo sličan način odnose prema pamfletima koji sami sebe nazivaju novine. Recimo, ako pogledate današnju (ponedeljak 27. jun) naslovnu stranu časopisa "Alo", možemo li da kažemo da su to novine?

Dobro, ali gde je tu granica? Vi ste se ograničili na Pink, "Informer" i Studio B. Zašto ne i neki drugi listovi? Kako postavljate granicu, gde stajete?

Pomenuta glasila ovo rade non-stop, tu nije pitanje da li se ponekad pojavi neki članak, već se stalno kasape izjave, svaka reč se okreće, sve što govorite, i pojavljuju se potpuno lažni natpisi. Ja sam bio i nuklearni lobista, i kockar koji igra barbut, izvršio sam i izmišljene pljačke preduzeća u stečaju, neverovatne priče se puštaju. I kada vidite da one konstantno dolaze sa istih mesta, negde morate da povučete granicu. Mi smo je pronašli i kazali gde mislimo da jeste. Za ostale medije govorimo kada se nešto desi – kada se ne slažemo sa nečim, onda to tako i kažemo. Ali, nigde nismo videli, osim u ovim pomenutim slučajevima, sistematsko, pripremljeno izvrtanje činjenica. To znači da nalozi dolaze iz jednog centra, i, po nama, taj centar je Aleksandar Vučić.

Šta se dešava na lokalnu, pre svega na Starom gradu i Vračaru? Videli smo da je na Vračaru izabran

predsednik skupštine opštine iz LDP-a, uz podršku SNS-a.

Na Starom gradu je predsednik opštine Bastać napravio koaliciju, koju on zove personalnom, gde je dobio podršku SPS-a i radikala i sa njima napravio vlast. Po nama, razlog za to jeste što nije mogao da prihvati osnovni princip koji je DJB stavio na sto, a to je potpuna transparentnost, da sve mora da bude javno, kao i da postoji jasna podela između političkih i profesionalnih funkcija. Političke funkcije su samo opštinski većnici, predsednik skupštine opštine i predsednik opštine. Sve van toga su profesionalne javne funkcije, uključujući mesta u nadzornim odborima, gde ljudi moraju da se prijave na konkurs.

Na Vračaru smo imali razgovore na istim principima. Jedan od principa koje smo postavili bio je da u izvršnu vlast, a to je predsednik opštine, ne može da bude postavljen neko ko ima ozbiljne nepravilnosti na osnovu izveštaja državnog revizora i budžetske komisije. Mi nismo tražili našeg predsednika opštine, nego smo kazali da to mora da bude neko ko zadovoljava te uslove.

Govorite o Banetu Kuzmanoviću.

Između ostalog. On se složio sa tim da nađemo nekog drugog, pa se razgovaralo o tome, i na kraju smo došli do toga da DJB dâ kandidata za predsednika opštine, a da lista "Vračar slobodno" dobije više većnika, da se više bavi nadzorom, i da okrenemo novi list za Vračar. Međutim, DS nije samostalno izašao na izbore, već je njihova koalicija dobila 17 odbornika. Odbornici SDS-a, Nove stranke i DS-a su bili veoma konstruktivni tokom razgovora, i držali se dogovorenog do kraja. Takođe, tu su bili i po jedan odbornik iz Levice Srbije i LDP-a. LDP je kao stranka, očigledno, već doneo odluku da hoće da ide na stranu SNS-a, i trebalo im je da skinu još jednog odbornika. Upravo taj odbornik Levice Srbije je bio taj tas na vagi, pošto su za većinu potrebna 23 odbornika.

Videli smo da su na skupštini svi zajedno glasali za rešenje SNS-a, kojim su postavili predsednika skupštine iz LDP-a i sekretara skupštine iz SNS-a, tako da je formalno napravljena drugačija većina. Napravljena je koalicija SNS, SPS, PUPS, Rasimova stranka, LDP, DSS, Dveri

i Levica Srbije, pri čemu su Dveri i LS isključili svoje odbornike, tako da ne možemo da govorimo da su i oni u koaliciji, nego imamo dva odbornika koji glasaju samostalno. Međutim, DSS je ostao pri svom odborniku, i čitam i po Tviteru da ne znaju kako da se izvade iz toga. Pričaju, eto, da nisu glasali za to, bila bi uvedena prinudna uprava. Pa, ne bi bila, jer da su glasali za predlog DS-a i DJB-a ne bi bilo prinudne uprave, bila bi većina od 23 odbornika i Bane Kuzmanović bi bio izabran za predsednika skupštine opštine.

Kako može Bane Kuzmanović da bude prihvatljiv na mestu predsednika skupštine opštine, a ne i na mestu predsednika opštine?

Zato što je predsednik opštine izvršna vlast, gde postoji izveštaj revizora i budžetske inspekcije, a predsednik skupštine opštine je deo skupštine koja donosi uredbu.

U principima o formiranju lokalne vlasti koje ste objavili, kažete "odbornici koji žele sa nama da podrže lokalnu vlast, morali bi da napuste stranke koje su na bilo kom nivou u koaliciji sa SNS-om i SRS-om". Na Starom gradu to je DS, a vi želite sa njima da pravite koaliciju na Vračaru.

Ovde postoji vremenski period u kome stvari treba da se dese i to je nešto što ostavljamo DS-u. Mi smo ih već više puta pozvali ili da izvedu svoje odbornike, ili da ti poslanici napuste svoje partije. Za to postoji prelazni period. Na primer, SDS je u jednom trenutku bio u koaliciji u Mladenovcu dok, nakon određenog vremena, centrala SDS-a nije odlučila da isključi taj odbor i time su sredili tu situaciju. Takođe, DS je sam rekao da neće dozvoliti da radikali budu na vlasti u Starom gradu, i mi to još čekamo. Takođe, morate imati i odgovornost prema glasačima, u ovom slučaju na Vračaru, i za šta su oni glasali. Mislimo da principi koje smo postavili jesu oštri, ali neophodni da bi se ostvarila konzistentnost u funkcionisanju bilo koje koalicije. Jer, ako ste negde u koaliciji sa SNS-om i SRS-om, onda ste ujedno pod njihovim uticajem, koliko god neko bežao od toga. Mi takve kompromise nećemo praviti, i mislimo da je i za DS zdravo da zauzme isti takav stav.

◀
RADMILO MARKOVIĆ

Ulje iz Srbije na trpezi kineskog potrošača

U današnjim uslovima hiperkonkurencije, za svaki proizvod je izazov da nađe svoje mesto i na domaćem i na stranom tržištu. Početkom godine Iskon suncokretovo ulje kompanije Victoria Oil iz Šida našlo se na kineskom tržištu. Kako domaći proizvodi savladavaju ovolike razdaljine

Proboj na kinesko tržište je najakutelnija vest iz Victoria Oila, koja posluje pod okriljem Victoria grupe. Uz prvu isporuku jestivog suncokretovog ulja koje se u našoj zemlji plasira pod brendom Iskon, isporučen je i prvi kontingent sirovog sojinog ulja. Da nije mali zadatak realizovati transport ove vrste proizvoda na udaljeno tržište kakvo je Kina, potvrdili su nam u ovoj kompaniji, ali i istakli da je uz novoosvojena tržišta njihov primarni fokus ipak region.

“Iako naša uljara stalno širi tržišta na kojima je prisutna, najveći izvoz realizujemo u zemljama u neposrednom okruženju, kao i u Austriji, Slovačkoj, Sloveniji, Grčkoj i Albaniji. Izvoz čini više od polovine ukupne proizvodnje. Uz činjenicu da dominantno prerađujemo suncokret sa srpskih njiva a zatim ga prodajemo u inostranstvu kao gotov ili polugotov proizvod, to Victoria Oil svrstava u red najvećih pojedinačnih neto izvoznika u Srbiji”, kaže Nikola Vujačić, izvršni direktor i direktor operacija u Victoria grupi.

Prošle godine je u ovoj uljari od proizvedenog rafinisanog ulja flaširano čak 73 miliona litara pod brendom Iskon i privatnim robnim markama poznatih trgovачkih lanaca. Vujačić napominje da je, uz tradicionalno odličan plasman rafinisanog suncokretovog i ulja od repice, poslednjih godina izuzetno značajan postao suncokretov lecitin. Konditorska industrija ima sve veće potrebe za ovim proizvodom, tako da u ovom trenutku tražnja prevazilazi proizvodnju. Suncokretov, ali i sojin lecitin proizveden u Victoria Oilu koriste i najbolje fabrike slatkiša kod nas: Pionir, Swisslion, Soko Štark i Medela.

“Kvalitet proizvoda, bilo to rafinisano ili sirovo ulje, lecitin ili sačma, jeste ono na čemu uvek insistiramo. Uz sve implementirane standarde kvaliteta, često veliki prodajni lanci i internacionalne kompanije šalju svoje nezavisne inspekcije iz inostranstva za proveru usaglašenosti naše proizvodnje sa kriterijumima zahtevanih standarda. Mi uvek ističemo da

SPREMNO ZA IZVOZ: Puniona suncokretovog ulja Iskon

Foto: Victoria group

su operativna efikasnost naše proizvodnje i njena tehnologija na najvišem nivou, a izvozni uspesi su primer koji to najbolje ilustruje.

U regionu smo odavno prepoznati po odnosu cene i kvaliteta, što su nam omogućila zaista velika inicijalna ulaganja u Victoria Oil. Investicije u rafineriju, pogon za punjenje i ambalažiranje ulja, ali i u energetska efikasnost i skladišne kapacitete realizovane u prethodnom periodu rezultiraju odličnom prodajom i na domaćem i na inostranom tržištu”, dodaje Vujačić.

Victoria Oil je prošle godine povećala prihode od prodaje za 41 odsto, a samo izvoz zabeležio je rast od 11 miliona evra. Uz kompaniju Sojaprotein, koja takođe posluje u sastavu Victoria grupe, među najvećim je izvoznici prerađivačko-prehrambenog sektora u Srbiji.

R.V.

Samo ti sinko radi svoj posao

“Politički analitičar u petogodišnjem afektu”, “Vreme” br. 1329

Ne znam zašto se Željko Cvijanović ljuti što sam ga svrstao u Vučićeve analitičare.

Da li je u tekstu “Vučić! A ko drugi?”, objavljenom na njegovom portalu “Novi standard” četiri dana uoči nedavnih izbora, lično pozvao da se glasa za Vučića? Da li je taj tekst “Informer” odmah preneo uz svojstveni nadnaslov “Tekst koji morate da pročitate pre nego što glasate!”? Da li je Cvijanović, tokom postizborne krize zbog neregularnosti brojanja glasova objavio svoju “analizu” u kojoj je tvrdio da se mora imati u vidu i mogućnost da je krađu izbora zapravo izvela – opozicija? Jer, pazite sad: zar nisu na strani opozicije “Amerikanci”? A “da se razumemo, oni (Amerikanci) to (krađu izbora) mogu da izvedu jednako kao i vlast”!

Takođe, zar nije, po izbijanju afere “Savamala” Cvijanović publikovao tekst svog glavnog kolumniste, Vladimira Đukanovića u kome ovaj tvrdi da je rušenje Hercegovačke zapravo organizovao, ni manje ni više, no “tajkunski lobi” uz pomoć “stranog faktora koji na ovaj način stvara destabilizaciju zemlje, uz neverovatan osećaj nesigurnosti kod građana”? I nije li taj tekst, zatim, kada je Đukanovićev partijski šef obznanio ko je srušio Hercegovačku, volšebno nestao sa Cvijanovićevog sajta?

Iz ovih nekoliko primera vidi se metod rada Vučićevih analitičara. Javnost se neprestano zasipa zavereničkim teorijama, zasnovanim na neistinama ili poluistinama, kako bi se publika dovela u konfuziju i, onda, sa njom lakše manipuliralo (“Vučić! A ko drugi?”).

Istu metodu Cvijanović je primenio i u svom odgovoru. Njegov najveći deo usmeren je na difamaciju svog kritičara, koja se vrši zasipanjem publike mnoštvom različitih “informacija”, i “hipoteza”. No gotovo svaka rečenica u tom delu, gotovo svaka ta “informacija” ili “hipoteza”, ili je potpuna neistina, ili je pak zlonamerna poluistina. Mnogo papira bi trebalo utrošiti kako bi se sve to poreklo i razmrsilo.

Radi ilustracije, uzmimo samo ove dve rečenice: “Antonić... za dve poslednje godine Tadićeve vladavine nije napisao nijedan kritički tekst o njemu” i “Antonić i Vukadinović... su za Lutriju Srbije radili istraživanje tržišta, posle čega je Lutrija postala jedina u Evropi koja posluje sa gubitkom”. Uzete u paru, ove rečenice bi valjda trebalo da “objasne” publici odakle tolika kritičnost Antonića za ono što radi Vučić.

Naravno da Cvijanović, kao i svi “veliki kombinatori”, računa da će se publika zbuniti kada joj se, samouvereno i drsko, saopšti kakva krupna neistina. “Uh, mora da tu ipak nešto ima”, pomisliće mnogi.

Malo njih iz publike će, međutim, posle Cvijanovićeve tvrdnje da “Antonić za dve poslednje godine Tadićeve vladavine nije napisao nijedan kritički tekst o njemu” otkucati u internet pretraživaču “Antonić” i “Tadić”, ili makar pogledati sadržaj tri Antonićeve knjige, u kojima su sabrani tekstovi “iz poslednjih godina Tadićeve vladavine” (Višijevska Srbija, 2011; Tranzicioni skakavci, 2011; Na briselskim šinama, 2013), pa pobrojati koliko

kritički tekstova “za dve poslednje godine Tadićeve vladavine” samo zbiljski ima.

Ali, dok je neistinost prve rečenice lako proveriti i dokazati, sa drugom je već to nešto malo teže. Vukadinović, koliko znam, jeste uradio par komercijalnih istraživanja za Lutriju Srbije po tržišnoj ceni – dakle, ne ono “jedna tribina 40.000 evra” (vidi moj prošli tekst), već “cena u svim prodavnicama je tolika, pa je i kod mene tolika”. Sad, da li je samo zbog tih istraživanja Lutrija Srbije stvarno “postala jedina u Evropi koja posluje sa gubitkom”, kako nas obaveštava Cvijanović, ko hoće u to da veruje neka poveruje. Tu stvarno ništa ne mogu. Ali, zahvaljujući Željku Cvijanoviću konačno sam osvestio kada me je tačno, i kako, Vukadinović korumpirao da zamrzim Vučića.

Naime, dobro se sećam kako je jednom prilikom, u “Mornaru”, i to baš nekako na početku one Cvijanovićeve “dve poslednje godine Tadićeve vladavine”, bio na mene red da platim riblju čorbu i kupus-salatu. Međutim, Vukadinović je, sad mi je jasno zašto, iznenada izvadio novčanik i rekao mi apodiktiki: “Gledaj, Sloba, malo je dosadno da samo napadamo Tadića. Hajde da krenemo da malo pucamo na sve što se kreće!” Upravo zbog te riblje čorbe i kupus-salate postao sam kritičar Aleksandra Vučića.

I sad na kraju, ne znam ni što se Cvijanović ljuti zbog toga što pravim razliku između naše publike. Za mene nije strašno što ima publike koja će poverovati da je opozicija ukrala izbore; nije strašno ni što ima publike koja će poverovati da su anti-Vučićevi tajkuni i stranci srušili Savamalu; nije strašno ni što ima publike koja će poverovati da Antonić zbog riblje čorbe i kupus-salate “mrzi” Vučića. Za mene je istinski strašno što Cvijanović i drugi svojski rade na tome da se celokupna srpska javnost pretvori u takvu publiku.

U tom poslu radikalne *debilizacije* naše javnosti pokazuje se da su se, nekako, na jednoj strani našli “Novi Standard” i “Informer”, a na drugoj – onoj koja ipak pokušava da zadrži zdrav razum – “Vreme” i “NSPM” (bez obzira na razlike). I sve što Cvijanoviću mogu da poručim jeste: “Ma, samo ti, sinko, radi svoj posao.”

SLOBODAN ANTONIĆ

Nova klasa kič ljudi

Vučić je odrastao u jednoj sredini, u partiji, gde se ta patriotska mržnja prema Zapadu vice versa pretvorila ne u ravnopravni, već u podanički odnos prema Zapadu. Pa, nikad niko od najvećih kritičara i "izdajnika" nije rekao ono što je rekao Vučić – da treba da budemo kao Nemci. Nikad nikome nije palo na pamet da kaže da smo lenji, da ne znamo da radimo

Razgovor s Borkom Pavićević, direktorkom Centra za kulturnu dekontaminaciju, dramaturškinjom i aktivistkinjom, trebalo je da se odnosi pre svega na "poternicu" na naslovnoj strani "Informera" na kojoj se našla u grupi sa još osam navodnih "zaverenika". U međuvremenu, međutim, priča o plaćenicima i zaveri američkih i britanskih diplomata pala je u drugi plan i postala samo jedna od mnogih koje ilustruju konstantnu demonstraciju moći Aleksandra Vučića i njegovog režima.

Svakako, jedna od tema o kojoj se pričalo pod starim belim dudom u dvorištu CZKD-a bio je i Brexit – baš tog jutra objavljeno je da su Britanci rekli svoje istorijsko "Ne", ali i da će se tim povodom naciji obratiti Aleksandar Vučić. Upravo zbog te najave, ostale smo na domaćem terenu.

"Taj izraz, 'obратиće nam se', šta je s tim? Molim da nam se više niko ne obraća! Može li taj izraz nekako da se skloni s dnevnog reda?", pita na početku Borka

Pavićević, lagano podižući ton. "Kad za nekoga kažeš 'obратиće nam se', to je kao da kažeš da će ti nešto reći gospod bog. Čoveče, reci šta imaš! Nemoj da mi se obraćaš."

"VREME": Možda premijer samo hoće da bude razumljiviji, da svim ljudima sve bude jasno?

BORKA PAVIĆEVIĆ: To je onda oblik populizma koji formira određenu vrstu ljudi i birača, koji opet formiraju takvu vlast. Tako dolazimo do kolopleta koji se već jako dugo pravi, do jedne propasti u kojoj ti ništa ne dižeš na viši nivo, ne obrazuješ, ne provociraš, ne praviš ništa kreativno. Kaže se "govori srpski da te ceo svet razume", ali to što oni izgovaraju, to nije srpski jezik. U tome i jeste problem. To nije jezik rada, poljoprivrede, zanata. To nije jezik ulice, jezik Aleksandra Popovića, dela Ive Andrića, žargona. Ljudi koji govore taj jezik prethodno nisu radili. To je jezik partije, i to se vidi. On potiče iz partijske hijerarhije i strukture, zapravo iz nerada.

"Ja dam, ja ne dam", "Ja hoću, ja neću". Šta to znači? Ako čovek nema "jastvo", onda će toliko i da ponavlja to "ja". A to stvara tu magmu, tu psihozu i vanredno stanje između mandataru, grupe ljudi oko njega i čitave nacije. Takvi nastupi čine da se do idućeg dana sve tresu u jednom tremolu, i to čitav život čini strahovito privremenim. To je jedno kolektivno psihotičko stanje.

Osim "obraćanja", karakteristično je i to što se sve dešava "prvi put". Prvi put su bile onakve poplave, prvi put imamo ovo ili ono, sad smo prvi put leteli i za Njujork.

To je blasfemija. Ti predstavljáš savremeni trenutak kao unikatan, a odnos prema prošlosti praviš takvim da u njega mogu da poveruju i novokomponovani ljudi. Jer, ovde se ne radi o narodu, ovde se radi o novom čoveku, novoj klasi – klasi administrativnog, tajkunskog i policijskog aparata.

Radi se o globalnom obrtu, u kojem

Fotografije: Milovan Milenković

uzimaš prezent i retroaktivno ga projektuješ na prošlost. Ali, zato tu prošlost moraš da prepraviš. I to nije samo kod nas, u Hrvatskoj se događa ista stvar. Moraš da prepraviš sve unazad, da bi ti bio "čist".

Ne znam da li je to namera ili je to takav identitet koji se neprekidno preformuliše – može ovako, može onako, bez obzira na kontroverze. Kod Mire Marković, na primer, nikada nisam znala je li to što ona radi namera, je li to smišljeno ili pak proističe iz njene prirode. Sad ti ovde, recimo, napadaš američkog ambasadora da kuje zaveru, a istovremeno letiš za Njujork i unapređuješ odnose!

Ipak, zar nije čitava ta priča s Njujorkom bar donekle kontraproduktivna? Ljudi nemaju šta da jedu, sve se raspada, a o tome se izveštava kao o najvažnijoj temi.

Ali, tu zaboravljamo restauraciju patriotskog ponosa – jer, eto, "mi letimo". Pogledaj samo koliko puta oni ponavljaju "mi idemo", "sad krećemo", "letimo". Mene je već sramota da pominjem Orvelijanu, ali islednik O'Brajan kad isleđuje Vinstona Smita, kaže: "Ko poseduje sadašnjost, poseduje prošlost. A ko poseduje prošlost, poseduje i budućnost." Oni

poseduju sadašnjost, pa hoće da poseduju i prošlost.

Gde se to kreće? I kuda vodi? I zašto uvek mora "prvi put"? Zašto je to "prvi put" baš toliko bitno? Pa, zato što su oni prvi put! A i sve što se dešava prvi put, odriče dostignuća prethodnika.

A šta ćemo s ljudima koji se sećaju da je JAT imao taj isti let pre više decenija i da se ovde ništa premijerno zapravo nije dogodilo?

Ako imaš nekakav odnos s prošlošću, zapanjiš se šta je moguće da ljudi izgovaraju i šta je moguće da ljudi čine. Za sve one kojima se sve dešava "prvi put", svedoci su najstrašnija stvar na svetu. Jer, šta ako se pojavi neko kome se to ne dešava "prvi put" i ko se seti, recimo, zašto je ko ubijen i gde je to bilo? Te svedoke treba pod hitno prebaciti u državne neprijatelje ili već kako se to zove – samo zato što su to videli, što su tome prisustvovali, ili se toga sećaju. E, zato postoji "Informer"!

Umesto tih svedoka, treba odgajiti nove generacije: u optimizmu, u želji, u neticanju, u rađenju "svog posla". Ne postoji to "radim svoj posao"! I tu, eto, opet dolazimo do te užasne kičerice, postokolonijalne, pornografske, koja se vidi na svakom tragu tog jezika.

Da li je i projekat "Beograda na vodi" kičerica? Ili pornografija?

Ovde je Savamala na svakom koraku. Ko ima prava to da radi s ovom zemljom? Sad hoće da iseljava Dimitrija Tucovića sa trga. Ko si, bre, ti? Kakva je to ideja o svetu da ti sad imaš mandat da menjaš strukturu, da ne ostavljaš generacijama ono što si zatekao? Pa, hajde onda da sve to zapalimo!

Rasprava o "Beogradu na vodi" već dugo traje i to je odnos prema jednom nasilju, prema jednoj moći koja uzurpira prirodu i grad. Grad se ne pravi na arbitraran način. Nijedna totalitarna apriorna ideja u kojoj se teren otima, nema istorijsko pokriće. Mora da se sretne stvarnost sa vizijom. Ne može vizija da ima oblik nasilja.

Nije zato nikakvo čudo da protest kreće iz te sfere, iz Savamale. To je zakonomerno, zato što se varvarizam tog "novog čoveka" tu i ogleda.

Ali, pristalice tih urbanističkih promena pozivaju se na tezu da se gradi i stvara nešto bolje. Vidimo čak i da se oni koji to kritikuju, označavaju kao protivnici napretka kakvih je uvek bilo kada su se gradovi modernizovali.

A gde se to vidi da je to boljitak? U tome i jeste stvar – što desnica uvek koristi argumente levice i šalje ih nazad kao bumerang. A levica i nema, zato što nije u stanju da to što joj je oduzeto eksproprijacijom vrati nazad. Oni preuzimaju ono što je bilo pre njih. Jeste, bilo je protivljenja napretku. Ali, dok ti sad to svoje proglašavaš za boljitak, a one koji to kritikuju optužuješ da su protivnici boljitka, ko je ustanovio šta je boljitak? Ko je to odlučio? Pa, da li je dovoljno da ti kažeš: "Ne dam tog ministra. Ja znam da je on u pravu"? Postoji valjda neki normativ, nešto iznad tog tvog "ja znam".

Očigledno je da ne postoji. Uvek je i bilo kako je on rekao – ako je rekao da nekog ne da, tog nekog nije ni dao. Kao da neka karika nedostaje.

Država nedostaje. Država je preuzeta. Ne postoji državni mehanizam koji nešto verifikuje, koji će odlučiti da li je u pravu on ili si u pravu ti, koji kažeš da on nije u pravu. Toga nema.

Ima, međutim, građanskih protesta na ulicama.

Stvorene su male besmislene države koje nemaju kapacitet da same sebe nose. Reč država proizlazi iz "držati", "pridržati",

"održati". Stvorene su nove elite koje nisu u stanju da stvore države. Rat je zapravo bio privatizacija, a priča o Srbima, Hrvatima i ostalima upotrebljena je za preuzimanje imovine. Jer, Jugoslavija je imala društvenu imovinu, a ti si stvorio te male države, od ljudi koji

su izvršili tu privatizaciju. I šta ćemo sad? Sad ćemo sve ponovo. Zato je jako značajno što ljudi u Makedoniji gađaju one svoje nove spomenike. I zato je značajno što se u Hrvatskoj demonstrira, što se demonstrira u Beogradu.

Zašto je to važno? I kakve veze ta makedonska priča ima s nama?

Makedonija je zemlja koja ima 360 spomenika iz XIII i XIV veka, a koja je

smislila da pravi monumentalnog Aleksandra ili da usred Vardara podigne tri galije. Vaš Teofil je to genijalno napisao – “pogledaj Skoplje 2014. i vidi svoju budućnost”.

Oni su morali da sklone jugoslovensku prošlost i da je zamene drugom, kako bi mogli da legitimizuju te svoje nove elite. Svuda se vrši eksproprijacija identiteta, i otuda ljudi u Makedoniji gađaju i šaraju te nove spomenike. To mora da se skloni.

Ali, mi nećemo moći da sklonimo ni Dindića, ni Pekića, jer bismo time skinuli i sebe.

E, u tome jeste vic. Što se sada čak i to paternalizuje. Oni prisvajaju nešto što nije njihovo. Što ne saizidaju spomenik vojvodi Đujiću ili nekome takvom, svom?

Kakav je pravi značaj protesta zbog rušenja u Hercegovačkoj? Šta je njegov domet? I ima li ikakve veze s protestima devedesetih ili onim iz ranijih epoha?

Taj protest je važan zato što je otpor, zato što je izlazak iz apatije, živost, *elan vital*. Važan je taj povratak ponosa, nakon što ga je jedan čovek uzaptio. A mislim da ljudi imaju potrebu da se ponaše i da će oni to i pokazati.

Svim protestima zajednička je borba protiv straha i u tome vidim kontinuitet s ranijim protestima. Jer se mora izaći na kraj sa strahom i učenom. Osim toga, vidim i euforiju, adrenalin, koji donose novu misao, angažovanost, rad. Dugo se govorilo o inerciji i apatiji, a ovo sada ima snagu oslovljavanja, personalizacije, autorstva. Ljudi imaju potrebu autorstva i imaju potrebu da se ponaše.

Shvata li vlast te proteste dovoljno ozbiljno?

Po reakcijama i po napadima, mislim da ih shvataju jako ozbiljno.

Da li se oni boje kad vide kolonu koja pola sata prolazi Beogradskom ulicom, recimo?

Sa stanovišta nekoga ko hoće da bude voljen, mislim da je to jako uznemirujuće. Jer, zašto bi inače nastala ta priča o međunarodnoj zaveri Skota i Davenporta i o domaćim izdajnicima?

U toj smo se priči obe pojavile, zajedno s grupom ljudi od kojih se neki međusobno i ne poznaju. Otkud baš ta i takva grupa? Na

■ **“Ja dam, ja ne dam”, “Ja hoću, ja neću”. Šta to znači? Ako čovek nema “jastvo”, onda će toliko i da ponavlja to “ja”. A to stvara tu magmu, tu psihozu i vanredno stanje između mandatarata, grupe ljudi oko njega i čitave nacije**

osnovu čega smo baš mi označeni kao izdajnici i plaćenici?

To sve traje od '91. godine, punih 25 godina, od kada se antiratni pokret osuđuje kao izdajnički. Kada je reč o civilnom sektoru, deo mistifikacije dolazi zbog toga što ljudima i dalje nije jasno da neko može bez države bilo šta da radi na efikasan način, kao što rade nevladine organizacije. Tu su takođe i apsolutni agnosticizam i nekompetencija struktura koje “rade svoj posao”. Oni ne shvataju da nevladin sektor ne radi za NEKOGA, nego za NEŠTO. Da taj novac nije za nekoga, već za neku predstavu, za neku dokumentaciju, neki monitoring.

Ali, to ljudi ne znaju. Do njih informacije dolaze vrlo selektivno.

A stvar je potpuno smešna. Josip Broz Tito je do 1974. imao bespovratne kredite. O čemu oni pričaju?

Pritom, najveći primalac evropskog novca je Vlada. Ja uvek govorim da je Vlada najveća nevladina organizacija.

Ranije, kada su ljudi napadani, najpre su na meti bile nevladine organizacije, pa je bila ona priča o “vešticama” iz nevladinog sektora. A ovde je skupljena jedna prilično heterogena grupa u kojoj ima aktivista, i umetnika, i nas nekoliko novinara. Kao da je to urađeno da bi ljudi lakše poverovali, da ne bi rekli “nemoguće da su za sve u Srbiji krive Borka ili Nataša”, već da ima “takvih” još.

Zar to ne pokazuje da je u pitanju postojanje građanskog otpora? I da oni hoće da zaokruže potencijalna uporišta mogućih građanskih protesta? To pokazuje ta kombinacija imena isprepletana s međunarodnim zvaničnicima. I generacijski je to sve isprepletano, tamo nas ima i po godinama različitih. Sve se to odnosi na Savamalu, ali šta se time hoće? Uvek i jedno – da se zada strah.

Navikne li se čovek na to zadavanje straha? Kako se oseća neko ko je na tim poternicama već skoro tri decenije?

Na neki način, nevolja i jeste to što se čovek navikne, a užasno je da se te stvari ponavljaju na takav način. Dode do oguglalosti, s tim što ta oguglalost istovremeno ne znači da ne postoji opasnost. To je ta dvojna radnja: čini ti se banalnim, a istovremeno je i opasno. Pritom, ne smeš ni da ga potceniš, ni da ga preцениš. U pravom smislu reči – banalnost zla. Jeste opšte mesto i čini ti se da je glupo da ga ponavljaš, misliš da svi to znaju, ali postojanje tih opštih mesta i krije jedno potencijalno zlo, opakost namere.

Stvorena je ovde jedna nova kom-paserija preko koje se obavlja vlast. Mi smo ranije znali šta radi policija, šta radi RTS, imali smo reprodukciju državne vlasti kroz državne medije. Sada je došlo do promene političke i klasne situacije, koja je iznedrila novi sloj ljudi, a novi sloj ljudi i nova vlast imaju nove medije. Morao

si da napraviš sve te procese, sve te gradnje, te uzurpacije, tranzicije, da bi napravio novi društveni sloj – kič čoveka koji prihvata taj kič. A to nije posao od jednog dana. To je dugoročan proces koji je bio moguć samo uz paralisanje beogradskog univerziteta, brukanje institucija, enorman rad crkve, instrumentalizaciju nasilja, raspad prosvete.

Ko onda uopšte može da poželi da bude kritičan? Cena je prilično visoka.

Ali s druge strane nema ništa bez tog rizika. Ni u pozorištu, ni u društvu. Jer, šta se podrazumeva pod tim rizikom? Podrazumeva se iskorak, neobičnost. Snimi se stotine filmova, ali samo dva su nova epoha. Naprave se stotine predstava, ali samo jedna ili dve su one koje otvaraju novi put. Sve ostalo je reprodukcija. Baš u ovom svetu danas treba toliko snage, talenta, rizika, obrazovanja, da se iskorači, da se nađu neka rešenja, a ta bolonjska mediokritizacija to ne donosi.

Izgona kritičnosti jeste ono što je opasno za celo društvo. Jer, kritičnost je istovremeno i produktivnost, pa i kreativnost. Ako se ljudi školuju samo za "zapošljivost", onda se ne školuju za inicijativnost, za pobunjenost. Kako se procenjuju deca na raznim univerzitetima? Mi napišemo "jako se dobro uklapa u celinu, ne razlikuje se od druge dece", a za neki svetski univerzitet treba da se napiše "dete je nerasno, ne znamo šta ćemo s njim; ono je neobično, ali možda ima neku šansu". Kako da stвориš taj posao ukoliko ljude činiš podobnim i vaspitavaš ih na strahu? Stravična je ta potreba, pomalo patološka, zasnivati sve na odnosu ljubavi i mržnje. Niko nikoga ne mrzi, ali niko nema pravo da traži da ga neko voli. To je sumanuto.

Glumi li Vučić svoje zapadnjaštvo ili svoje rusofilstvo?

Mislim da on ništa ne glumi. On je odraštao u jednoj sredini, u partiji, koja ima ambivalentan odnos prema tome: gde se ta patriotska mržnja prema Zapadu vice versa pretvorila ne u ravnopravni, već u podanički odnos prema Zapadu. Pa, nikad niko od najvećih kritičara i "izdajnika" nije rekao ono što je rekao Vučić – da treba da budemo kao Nemci. Nikad niko me nije palo na pamet da kaže da smo lenji, da ne znamo da radimo. Kako možeš za svoj narod da kažeš da je glup, da ne

valja, da treba da postane kao Nemač, Austrijanac, ili već kako u koju zemlju odeš? Kome to pada na pamet?

Ti nisi u stanju da iz onoga što je tvoje, što imaš, izvučeš ono što je autentično u odnosu na ono čemu se diviš. Nisi u stanju da stвориš, jer kad stвориš, ti staneš uz to nešto – imaš autoritet stvaraoč. A ako nešto ne umeš da stвориš – onda praviš "Beograd na vodi". Jer, "Beograd na vodi" nije stvaralaštvo.

Šta nas onda čeka na zimu? Hoćemo li biti na poternicama ili na protestima?

Jedno vuče drugo. Što je više protesta, biće više poternica.

Konačno, da se vratimo na glavnu vest – šta Brexit znači za Evropu?

To je ogroman događaj. S jedne strane, već odavno teče rasprava o smislu Evropske unije, o tome šta su tu ideje, šta utopije, šta je ta ideologija povezana s novcem. Prognozirano je još ranije da će se pojaviti pokreti koji su ranije bili prevaziđeni. I oni su se pojavili u obliku desnice, kao nacionalni, verski. Sad sam na jednom skupu čula kako je Evropa bila krenula ulevo, pa je zbog izbeglica krenula na drugu stranu. Neće biti. Izbeglice su samo došle da nas pitaju ko smo mi.

A opet, tu imamo i pitanje šta je zajedničko htenje, šta je ono što može da poveže Evropu. To sigurno nije tržište. Na osnovu našeg iskustva, možemo da kažemo da je bolje kad smo zajedno, ujedinjeni. A ako se u Evropi ponovi ono što se dogodilo u Jugoslaviji, neće biti dobro.

Po mnogima, proces dezintegracije već je uveliko počeo.

Etjen Balibar je rekao da postoji Evropa država i Evropa građana. Mi građani tu svoju Evropu moramo da pridržimo, da ne ovlada Evropa država na istom principu po kojem države birkaju svoje stanovnike i crtaju svoje granice.

Evropsku ideju trebalo bi resetovati i mislim da ima ljudi koji to rade. Ovo s Britanijom je jako važan lom, dijalektički nova situacija, koja opet zahteva da se restrukturira vrednosni sistem. Da se taj sistem pronađe na bazi novog autorskog principa, na bazi filozofije, a ne na bazi birokratije i administracije.

Svetu i Evropi treba filozofija, a ne samo ekonomija.

Naprimerno pominjanje

"Industrija moždanih ćelija", Vreme broj 1329, 23. jun 2016.

Povodom članka

"Industrija moždanih ćelija" (autor Zoran Majdin) objavljenog 23. 06. 2016. u nedeljniku "Vreme", u kome se u negativnom kontekstu po-

minje Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice, molimo da objavite sledeće saopštenje:

Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice, povereni su, između ostalog, poslovi državne uprave koji se odnose na oblast predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja na teritoriji AP Vojvodine. U okviru svojih nadležnosti, ovaj sekretarijat putem javnih konkursa sufinansira opremanje navedenih ustanova obrazovanja i vaspitanja, kao i razne projekte usmerene na unapređivanje obrazovanja i vaspitanja na predškolskom, osnovnom i srednjoškolskom nivou.

U skladu s Pokrajinskom skupštinom odlukom o pokrajinskoj upravi, visoko obrazovanje nije u nadležnosti ovog sekretarijata, već je u nadležnosti Pokrajinskog sekretarijata za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost. Stoga je pominjanje Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice u negativnom kontekstu u vezi sa odbijanjem zahteva grupe studenata Tehničkog fakulteta u Novom Sadu, za finansiranje putovanja u Pariz, u najmanju ruku neprimereno, jer takav zahtev je mogao biti upućen samo Pokrajinskom sekretarijatu za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost.

S poštovanjem,

POKRAJINSKI SEKRETAR NYILAS MIHÁLY
(MIHALJ NJILAŠ)

To nije ljubav

U slučajevima femicida koje karakterišu ubistvo i samoubistvo, nije reč o "problematičnoj ljubavnoj vezi koja je pošla naopako" niti o zločinu iz strasti – uvek je reč o nasilju koje je kulminiralo

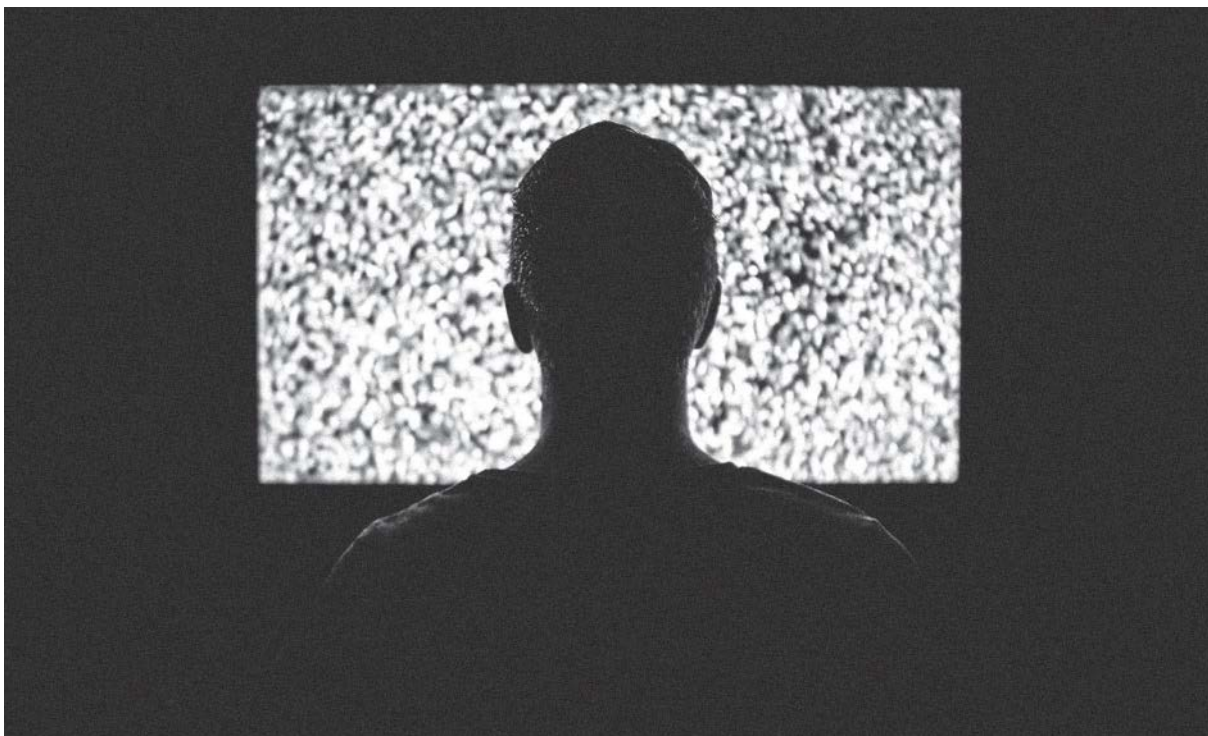

Foto: Andrew Weber

Crni talas femicida u Srbiji koji već godinama ne jenjava, po ovogodišnjoj junskoj statistici, naglašeno je dobio karakter takozvanog produženog ubistva, odnosno ubistva-samoubistva. O nizu zločina u kojima muškarac ubije prvo ženu pa sebe saznajemo iz medija, čini se, nikad češće. Već saživali sa krvavim porodičnim pirovima gotovo jednom u deset dana, zdravorazumska reakcija čitalaca prezasićenih "crnom hronikom" pomalo liči na ishitreni šok: "Pa, što nju?! Što ne ubi samo sebe, ako si to hteo!" A zdrav razum često ume da nepogrešivo podvuče distinkciju između ljubavi i mržnje, patnje i zločina, emocije i sile.

KRVAVI JUN

Pođimo redom, početkom juna V. J. (27) iz Brodareva kod Prijepolja ubio je hicem iz lovačke puške svoju suprugu pa sebe. Ubijena žena je donedavno živela sa V. J., ali ga je napustila, prethodno prijavivši njegovo nasilničko ponašanje. Ispod još vrućih naslova zbog ovog

zločina, sutradan je odjeknula vest o novom. U porodičnoj kući u selu Sirča kod Kraljeva, nakon žestoke svađe Ž. M. (70) iz lovačke puške ubio je ćerku J. M. (41), a potom i sebe, kako se navodi zbog loših porodičnih odnosa. Svega dve nedelje kasnije novi svirepi zločin: u okolini Zrenjanina mladić M. C. (24) nožem je ubio svoju bivšu devojkicu S. V. (18), koja je bila u trećem mesecu trudnoće, pri čemu je on bio otac deteta. Osamnaest puta je nedužnu devojkicu izbo nožem, a onda se bacio pod kola i izvršio samoubistvo.

Vratimo se sada, ako je ikako moguće, zdravom razumu čitalaca crne hronike. Dakako, lična patologija ubice (a potom i samoubice) i porodična patologija do koje njegova struktura ličnosti dovodi naprosto izmiču svakom drugom obrascu razmišljanja osim već pomenutom zdravorazumskom. Što će reći, izmiče svim potencijalnim opravdanjima i "olakšavajućim okolnostima" pošto je, eto, ubica na kraju sam sebe kaznio i sam sebi presudio. To što je i sebi oduzeo život nije dokaz

njegove "napaćene i večne ljubavi", jer u ime ljubavi se ne ubija, već govori o njegovoj nasilničkoj i egoističnoj ličnosti i, najverovatnije, nesavladivom strahu od predstojeće kazne i osude. Svojim begom u smrt ubica odašilje poruku ostalima "vidite kako mi je bilo teško, nisam imao izbora", na koju mediji neretko nasledaju, čak izjednačavajući potencijalnu krivicu žrtve i ubice za ono što se dogodilo ("iza sebe ostavili su sina od 15 meseci"). Za zajednicu pak najvažnije je nedvosmisleno uperiti prst u jedinog krivca, osuditi ga isto kao i da je živ, staviti pod lupu njegovo prethodno ponašanje, koje je verovatno bilo nasilničko, i postaviti pitanje kako i uz čiju pomoć sprečiti da se ubistvo neke druge nedužne žene ponovi, žene koja prolazi kroz isti pakao straha od nasilnog partnera. A prema Izveštaju o femicidu Mreže "Žene protiv nasilja" za 2015. godinu nalazi se podatak da je tokom prethodne godine 43 odsto nasilnika-ubica nakon zločina izvršilo samoubistvo, dok je 11 odsto njih to pokušalo.

KAD DRŽAVA ZAČUTI

Statistike širom sveta pokazuju da je najveći broj ubistava-samoubistava počinjen među supružnicima odnosno partnerima i to od strane muškaraca. I da najčešće uključuju ubistvo vatrenim oružjem. Po analizama "London tajmsa" ulaskom u XX vek i većom dostupnošću vatrenog oružja, udeo takvog zločina naglo raste i može se naći u jednom od tri slučaja. U Kanadi, prema statistici iz 2005, među slučajevima porodičnih zločina u 97 odsto slučajeva žrtve su žene koje su ubijene od svojih partnera, a jedna trećina tih slučajeva završava se samoubistvom samog počinioa. Ubistvo-samoubistvo u Danskoj dešava se u 42 odsto porodičnih ubistava, homicida. Prema američkoj studiji VPC-a (*Victim Policy Center*), u prvoj polovini 2005. događalo se po deset slučajeva ubistava-samoubistava svake nedelje. Samo u prvoj polovini godine nastradala je 591 osoba. U 94 odsto slučajeva počinio su bili muškarci, u 74 odsto počinilac je bio intimni partner, zločin se dogodio u kući u 75 odsto slučajeva, a u 92 odsto slučajeva upotrebom vatrenog oružja. Prema toj studiji, osnovna obeležja ubistva-samoubistva su sledeća: muškarac počinilac, žena žrtva, odluka žene da napusti muža i posedovanje vatrenog oružja.

U Srbiji, prema podacima Autonomnog ženskog centra, od 2010, od kada ova organizacija prati ubistva žena, više od trećine femicida izvršeno je vatrenim oružjem. U svom tekstu "Policija i femicid", iz AŽC objašnjavaju: "Uz jako prisustvo patrijarhalnih obrazaca života i sistemske mizoginije, ovo su posledice naoružavanja Srbije devedesetih koje žene i danas plaćaju životima." Istraživanja potvrđuju da kada nasilnik koristi vatreno oružje je veća je verovatnoća da će nakon ubistva žene izvršiti samoubistvo. Zašto je to tako objašnjavaju razne inostrane studije, a jedan od opštevažećih odgovora glasi da vatreno oružje pogoduje impulsivnom aktu ubistva, pa isto tako i impulsivnom, brzom aktu samoubistva. Zbog toga je najozbiljnija preporuka istraživača oduzimanje vatrenog oružja onima koji u svojoj ličnoj istoriji imaju zabeleženo porodično nasilje ili sklonost

ka samoubistvu.

Međutim, slučaj već pomenutog ubistva-samoubistva u okolini Prijepolja, početkom juna, eklatantan je primer oglašivanja društva spram nasilja. V. J. (27), bivši policajac, kada je shvatio da nema više potpunu kontrolu nad svojom ženom odnosno kada je ona donela neopozivu odluku da se razvede, odlučio je da je ubije i da potom ubije sebe. Ubistvo i samoubistvo je planirao, najavljivao veoma dugo, čak i na društvenim mrežama. Pre toga, njegova supruga Z. J. prijavljivala je nasilje u porodici, napustila nasilnika, podnela tužbu za razvod braka i našla posao. Preduzela je sve što je mogla, upravo kako je knjiški propisano, ali u ovom društvu ništa joj od toga nije pomoglo. Istina, jedino je poznato da je nasilniku oduzet pištolj. Da li je policija obavestila javnog tužioca, centar za socijalni rad, da li su prijavili bivšeg kolegu institucijama koje su morale da reaguju? I ako jesu, da li su te institucije reagovala? Taj deo priče ostaje nepoznat. Ono što je poznato ostalo je zabeleženo u crnoj hronici: ubica je svoju nameru ostvario lovačkom puškom. Niko još nije dao odgovor zašto mu i ona nije oduzeta ili kako je uopšte došao do nje.

Kako u AŽC ističu, ovo nije usamljen slučaj da je učinilac policajac ili bivši policajac, i da za žene postoji značajno veći bezbednosni rizik kada su učinioci nasilja u porodici i partnerskog nasilja pripadnici snaga bezbednosti. Ubistvo Z. J. istovremeno pokazuje i stepen svesti i snagu refleksa srpskog društva da reaguje na nasilje: institucije žrtvu nisu zaštitile iako su to morale da učine a ljudska solidarnost sa žrtvom je izostala, tačnije, nadjačala ju je "muška", kolegijalna solidarnost.

"U IME LJUBAVI"

"Ubio sam je zbog ljubavi... Da je nisam voleo, da je nisam toliko voleo, ne bih osetio tako snažan bol... Kao da je uzela strelu i zabola me u srce", reči su jednog ubice. Model romantičnih ljubavnika koji zajedno umiru na stratištu svoje ljubavi najopasnija je laž koju mediji plasiraju baveći se počinjenim ubistvom. Zablude proistekle iz izjava komšija i rodbine, a koji

su uvek iznenađeni i koji kod ubice nikad ništa čudno nisu приметili u ponašanju, oponiraju stručnim istraživanjima. Prema njima, žrtva odnosno žena obično je nezavisna, stabilna i jaka, dok je muškarac odnosno ubica taj koji je slab i koji je izgubio kontrolu nad ženom koja ga napušta. Partnerska ubistva se najčešće događaju kada žena odluči da napusti muškarca, neretko zbog njegovog nasilničkog ponašanja prema njoj. Funkcija tog nasilništva je uspostavljanje potpune kontrole nad "žrtvom", što je muškarcu, budućem ubici, jedini izvor samopoštovanja.

"Moja ili božija", čest je izraz u patrijarhalnoj Srbiji kojim muškarac iskazuje svoju posesivnost nad ženom i svoje vlasništvo nad njom. Romantične neuzvraćene ili prohujale ljubavi zbog kojih je zločin izvršen – ne postoje. Osim u medijima. U stvarnom životu praćene su šamarima, batinama, pretnjama, učenama i pokušajem žrtve da se spasi. U slučaju poslednjeg, monstroznog ubistva trudne devojke, šta nam nude medijski izveštaji? S jedne strane, saznanje da je žrtva napustila svog momka koji ju je prethodno išamarao, jer nije htela da pređe preko toga. No, članci se mahom završavaju izjavama o velikoj ljubavi ubice prema devojci, o ljubavi zarad koje bi joj sve zvezde sa neba skinuo. Medijska ravnodušnost prema ubici i žrtvi, traženje samilosti prema ubici te romantizovanje njegove uloge, na prečutan način pred javnošću svaljuju krivicu na samu žrtvu.

Da problem nije samo naš, potvrđuju i strani mediji koji ukazuju na opasnosti ovakvog izveštavanja. U njima se citiraju i podržavaju eksperti za porodično nasilje koji insistiraju na medijskom sadržaju koji će javnosti razjasniti da nije reč o "problematičnoj ljubavnoj vezi koja je pošla naopako", niti o dogovoru dvoje zaljubljenih da umru zajedno, niti o zločinu iz strasti, niti o burnoj reakciji ostavljenog muža. Već da je svemu tome prethodilo nasilničko ponašanje ubice, mučenje žrtve, a koje se na kraju završilo najvišim vidom nasilništva, ubistvom. Potonje samoubistvo ubice, kao i svako drugo, lični je čin.

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Članak je objavljen u okviru projekta "Nasilje u porodici – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog članka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj članka odgovornost je isključivo nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenje Evropske unije.

Foto: Milovan Milenković

Zašto sam odbio da ćutim

Bilo je priče da će Srbija biti mnogo srećnija zemlja kada Zvezda ponovo bude prvak i zaista vidim da ima mnogo više posla, da su plate povećane, da ima manje droge, da se uopšte bolje živi i da je sve procvetalo

Trideset godina nakon profesionalnog debija na klupi KK Partizan Duško Vujošević se vratio u Beograd posle polusezone provedene u francuskom Limožu. Nije ga bilo manje od pola godine, a izgleda kao da je na nekoj vrsti prinudnog odmora jako dugo i ljudi su već zaboravili njegove duhovite javne nastupe u kojima se sukobljavao sa vrhom vlasti u Srbiji.

Na razgovor nije pristao "na keca", nego mi je prvo zamerio da sam opet nešto govorio "protiv Partizana" kada sam gostovao na jednoj kablovskoj TV stanici. Međutim, dogovor smo ipak postigli i razgovarali smo u jednom kafeu na Vračaru, blizu zgrade u kojoj stanuje. Dogovor je bio da sve uradimo za jedan sat, a ostali smo u razgovoru duže od dva i po sata.

Vujošević govori polako, smireno i sa jednom vrstom ironičnog otklona od "onoga što je bilo". Kao i u razgovorima koje smo imali u prošlosti, uvek naglasi da mu je na prvom mestu da bude u "skladu sa sobom", da "sebe ne laže", a kakve to posledice može da proizvede, manje mu je važno.

Povratak u Beograd obogatiće i posebno sudu jer je Crvena zvezda protiv

njega povelu postupak za rušenje poslovnog ugleda, što pomalo izgleda bizarno jer je taj klub u poslednje tri, četiri godine zapravo imao iz godine u godinu sve veće budžete, sve jače sponzore, pa nije do kraja jasno kako je Vujošević svojim izjavama sprečio klub da bolje posluje.

I dalje je Partizan za njega broj jedan, ali on više sa tim klubom nema nikakvu vezu osim emotivne, a u šali kaže da se sada, kada njega nema i klub dobro posluje, nada da će u budućnosti i dugove prema njemu isplatiti.

Prema svojim protivnicima ima poštovanje, ali drži do sebe i veruje da je i onda i sada bio u pravu kada nije izbegao nijednu situaciju da kaže ono što većina misli, ali ne sme ni u snu da izgovori.

"VREME": Od januara niste bili u Srbiji, kako sada gledate na period koji je prethodio vašem odlasku iz Srbije? Da li je bilo nekih stvari koje su bile preterane jer vam se najviše zameralo na tome da se više bavite politikom nego sportom?

DUŠKO VUJOŠEVIĆ: Pa zar je toliko loše baviti se politikom? Ko se bavi politikom taj je za proterivanje? Vidite, imate u knjizi Đura Šušnjića *Ribari ljudskih*

duša gde se kaže da ako se mi ne bavimo politikom, ona će se baviti nama. Od osnivanja su Zvezda i Partizan bili i "politički subjekti". I ja sam se borio upravo protiv takvog upliva politike u sport na način da favorizuje jedan klub kroz pristrasne modele finansiranja. Kao što znamo, ovde nema izgrađenog sistema finansiranja vrhunskog sporta, a to je važno jer taj sport nije profitabilan, iako za njim društvo ima potrebe kao za zdravstvom, kao za školstvom, kao za kulturom.

Ovde nema slobodnog i razvijenog tržišta, koje bi moglo da prepozna svoj interes i da uloži novac u profesionalni sport. Poreski sistem je takav da ne stimuliše donacije u sport. Kada na to dodamo da su cene karata simbolične i da je nemoguće stalno prodavati za veliki novac talentovane igrače, jasno je da je potrebno imati poseban sistem za finansiranje košarke izgrađen na osnovu nekih objektivnih kriterijuma.

Zbog toga je veliki uticaj ljudi na vlasti jer oni direktno odlučuju o tome koliko kome ide novca.

I ranije su političari to radili, ali mi se čini da su imali neke kriterijume i da su vodili računa o oba kluba, što se sa

dolaskom ove vlasti totalno izgubilo i prešlo na stranu Crvene zvezde. Bilo je priče da će Srbija biti mnogo srećnija zemlja kada Zvezda ponovo bude prvak i zaista vidim da ima mnogo više posla, da su plate povećane, da ima manje droge, da se uopšte bolje živi i da je sve procvetalo.

Da se uozbiljimo, nije samo reč o novcu, nego i o uticaju na Savez, na regionalnu ligu, na Evroligu. Ove godine je direktor Evrolige rekao da se sa srpskim premijerom razgovaralo o potencijalnoj organizaciji Fajnal fora u Beogradu. U svim tim "akcijama" izgledalo je da je država zainteresovana samo za jedan klub, a koliko je to išlo daleko potvrđuje i onaj gest kada je Aleksandar Vučić francuskom premijeru dao Zvezdin dres, kada je od njega primao dres reprezentacije Francuske.

Sve to je dovelo do toga da se Partizan, na drugoj strani, nađe u jako lošoj finansijskoj situaciji, a kako niko nije na to reagovao, ja sam morao, u to vreme i kao predsednik Sportskog društva. Prvo sam reagovao opreznije, a potom i direktnije kada sam video da se ništa ne menja, a onda je to dovelo do bukvalnog ukidanja

Davidovič, štampao sam onu majicu sa natpisom "Ne dajte se pasjim sinovima". Naravno, postoji razlika između života i literature, ali ni ona ne može da bude tolika da izaziva dvostruki život.

U trideset godina vaše profesionalne karijere ljudi su od vas mogli da čuju različite priče koje nisu bile uvek vezane za košarku, ali sada se dogodila promena, i to što ste i kako ste govorili postalo je smetnja. Kako se to dogodilo? Zbog čega je postalo opasno ono što ste javno govorili, toliko opasno da vas je klub otpisao i rekao vam – hajde se skloni da bismo mogli da preživimo?

U klubu su bili različiti ljudi, ali je većina znala da govorim istinu. Ima i onih koje zovem "konformisani", i kako je sve to dobijalo na težini oni su prevladali. Smatrali su da nije mudro i lukavo tako raditi jer to navodno šteti klubu, a zapravo su se brinuli samo za sebe i svoje plate. Oni su iz svog konformizma svesno procenili da je lakše da "daju svoju glavu" sa tezom da je ona sama sebe dovela u tu situaciju jer nije ćutala.

kažem, ne mislim na komunizam ili socijalizam, nego na činjenicu da je to bila velika uspešna zemlja u mnogim segmentima. Pa Sarajevo je pre Inzbruka dobilo Olimpijske igre!

Takav je moj odnos prema Partizanu.

S druge strane, Zvezda je često povezivana sa vulgarnim nacionalizmom i ružnim srpstvom. Kao što sam onda rekao, jedan narod, jedan klub, jedan vođa. Nedavno sam čuo priču, na primer, kako je Dušan Bataković, kada mu je došao neki mlađi istoričar da se prijavi da radi na nekom projektu u okviru Akademije, postavio tri pitanja: Jugoslavija ili Srbija, Tito ili Draža, Partizan ili Zvezda? Taj dečko nije prošao, nije dobio posao na tom projektu jer nije odgovorio kako treba, ali je za mene to ilustracija jednog odnosa.

Opet, da ne bude zablude, ima toliko dobrih ljudi koji vole Zvezdu. Kada su mi se pojavili problemi sa bubrezima, javljali su se i zvezdaši da mi daju bubreg.

Uvek sam se trudio da radim svoj posao kako treba i da govorim ono što jeste, naročito onima sa kojima sam direktno radio, sa igračima.

■ **Vučić preveliki značaj daje navijačima. Njegova prva poseta Partizanu kada je došao na vlast 2012. godine nije bila poseta klubu, upravi, Sportskom društvu, fudbalskom klubu, nego je otišao kod vođa navijača, da bi im dao na težini i značaju i da ih veže za sebe**

sponzorstva prema Partizanu. I tada su meni na Skupštini kluba, koja je bila izrežirana, rekli da su saznali od NN lica, a to je Novak Nedić – ali da budemo malo lukavi – da dok sam ja trener, Partizan neće dobiti ništa od sponzora. To je bila prevara, jer sam se ja upravo i pobunio što pare ne stižu. Pošto je to bila politički motivisana odluka od Vučića i ljudi iz njegove okoline, morao sam da na to ukažem. Dakle, opet zamena teza jer se nisam ja bavio politikom, nego se politika bavila nama.

Trebalo je valjda da nemo gledam na propadanje Partizana, da budem zadovoljan mrvicama i da shvatim ono što se desilo ovde, a čini mi se i na prostorima cele nekadašnje Jugoslavije, a to je da je zabranjena istina. Da je opasno za one koji govore istinu. Ja, naravno, nisam mislio da je to bezopasno i znao sam gde to može da vodi kada je reč o mojoj poziciji. Kako je moj omiljeni junak drug Boris

Mi smo jedno vreme od štapa i kanapa uspevali da napravimo svemirski brod, da tim brodom letimo visoko i da s visina gledamo pustinje, oaze, Kineski zid... Mogu reći da je taj let mnogim ljudima iz kluba dao osećanje i status dostojanstva, ali kada su se vremena promenila, ti ljudi su pokazali svoje rezervno lice, jer konformisti imaju više lica, kao što je govorio Krleža, oni imaju alibi "male djece".

Da li ste ostali u kontaktu sa ljudima iz Partizana?

Ne, nisam ostao u kontaktu sa ljudima iz kluba. Lično, volim emotivno, navijam za Partizan, voleo sam Jugoslaviju. Tu državu sam toliko emotivno doživljavao da njen raspad smatram najvećom katastrofom u životu. Meni je ljubav prema Partizanu neka vrsta bunta protiv toga, ali i vernosti onom periodu, periodu bivše Jugoslavije u kome smo svi posedovali veću dozu ljudskog dostojanstva. Kada to

I ne da nisam u kontaktu sa ljudima iz kluba, nego ne mogu da budem sa njima u kontaktu jer sa nekima više nema priče.

Ni sa Nikolom Pekovićem, predsednikom kluba koji je vaš igrač, ni sa trenerom Acom Džikićem koji je uz vas postao trener?

Ni sa kim nemam nikakvu komunikaciju, pa ni sa Džikićem, a što se tiče Pekovića, vaše pitanje je bilo šta se tu desilo. Desilo se to da me je smenio na način koji je svima poznat iz svima poznatih razloga. Izgleda da ti najteže oproste ljudi kojima si mnogo pomogao, a da to unapred nisu zaslužili. Takvi ti prvi zabiju nož u leđa. Mislim da Vučić preveliki značaj daje navijačima. Njegova prva poseta Partizanu kada je došao na vlast 2012. godine nije bila poseta klubu, upravi, Sportskom društvu, fudbalskom klubu, nego je otišao kod vođa navijača, da bi im dao na težini i značaju i da ih veže

za sebe. Da na neki način ruši Partizan uz pomoć navijača Partizana, a da sebi obezbedi podršku i manji otpor za realizaciju projekta velike Zvezde.

Šta su vama tad rekli ti koji su se sreli sa Vučićem?

Oni su došli kod nas, Danilovića, Šilobada i mene, bili su Džoni i Kimi. Rekli su da su bili sa Vučićem i da su mu rekli da njih jedino interesuje da on pomogne košarci, da njih jedino interesuje košarka i da oni hoće da obezbede sastanak nas iz kluba sa Vučićem. Istovremeno, pošto je on fantastičan manipulator, bio je zakazan sastanak i preko Branka Ružića.

Otišli smo na taj sastanak, na koji je on kasnio više od pola sata. Kada je sastanak počeo, on jer rekao da ovde njega napadaju svakoga dana iz nepoznatih razloga. Ja sam se javio i rekao da me zanima samo ko je zakazao sastanak, navijači ili Branko Ružić, na šta je on vrlo bučno reagovao. On je uspeo da dođe i do sadašnjih vođa navijača i da ih stavi u funkciju, ne direktno, nego preko NN lica. Mislim da on precenjuje moć vođa navijača Crvene zvezde i Partizana i da se u stvari od njih plaši.

tokom sezone. Dolazili su nam talentovani igrači, jer smo igrali Evroligu, koja je najbolja škola košarke u Evropi za mlade igrače, sa tom dobrom selekcijom i jakim utakmicama, dobrim treningom, dolazili smo do dobrih rezultata koji su bili mnogo iznad materijalnih mogućnosti, pa smo neophodni novac na osnovu rezultata prikupljali aposteriori.

Često bismo prodali igrača koji je još u klubu i živeli bismo od tog novca u vreme dok je igrač još kod nas. Bili smo uslovljeni rezultatom na svaki način, sećate se kada sam rekao posle poraza od Cedevite 2015. godine u polufinalu ABA lige da će taj poraz imati dugoročne posledice po klub. A to ne bi smelo da se desi, da klub zavisi od jedne utakmice.

Klub je funkcionisao samo pod uslovom da je pravio velike uspehe, tako je bilo. A kada je sva ova politička igranka oko Partizana počela da se dešava – a ja sam upozoravao na nju – i moja je pozicija još više postala zavisna od rezultata. Dok sam imao vrhunske rezultate, dok je Partizan bio prvi, bilo je teško oboriti me.

Zbog čega u periodu kada je Partizan bio na vrhuncu, a to je trajalo

Lako se napravi poslušno glasačko telo. Dobar deo te skupštine čine zaposleni u radnoj zajednici, koji su uslovljeni svojom platom. Meni su uvek u prvom planu bili igrači koji nisu članovi skupštine, a to kakav je ko partizanovac pokazuje se kada nisi u Partizanu, kada od njega ne primaš platu i ne vozi ti familija kola od sponzora kluba.

Kako je došlo do toga da u ratu između Partizana i Zvezde bude pređena svaka linija dostojanstva i pristojnosti? Šta se to dogodilo da ljudi koji jesu na različitim stranama ali se ipak poznaju čitav život, počnu da govore i ponašaju se na način na koji govori tribina?

Postoji personalna odgovornost, ali je ne treba izjednačavati. Slažem se da je trebalo neke stvari drugačije uraditi, ali mi smo u jednom trenutku napravili fantastične rezultate, što je na drugoj strani stvorilo fantastičan kompleks. A i sebi smo postavili neku nezdravu obavezu da se stalno bude na tom nivou, pa su se dešavale i stvari koje nije trebalo da se dese. Žao mi je što na nekom ličnom nivou nije bilo više gospodstva.

■ To kakav je ko partizanovac pokazuje se kada nisi u Partizanu, kada od njega ne primaš platu i ne vozi ti familija kola od sponzora kluba

A zbog čega je vama tada bilo važno da imate sastanak baš sa Vučićem?

Znali smo da je moć u njegovim rukama i želeli smo da obezbedimo za klub ono što smo verovali da mu pripada kada je reč o pomoći koja dolazi od države.

Dobro, prošle su četiri godine i sada su okolnosti drugačije, Zvezda je ispred Partizana...

Desilo se ono što sam govorio da će se desiti. Upravo sam sve vreme govorio čime će rezultirati sva ta politika...

Da li je to što je Zvezda prva toliko strašno za Partizan i zašto situacija u kojoj nisi prvi znači da možda nećeš ni postojati?

A zašto je za Zvezdu bilo toliko strašno da Partizan u kontinuitetu bude prvi, zaslužujući to isključivo na terenu, da je to moralo da se ruši prljavim političkim metodama? S druge strane, Partizanov koncept u vreme dok je imao dobre rezultate nije bio dovršen. Uvek bismo kretali sa nekim novcem, pa bismo se snalazili

skoro deceniju, nije napravljen sistem koji bi omogućio da klub živi i kada nije prvi?

Naravno da je bilo moguće i dobar deo odgovornosti za to snose ljudi iz kluba. Oni nisu bili spremni da dele vlast, zatvarali su se, a uspeh ih je zavaravao da nema potrebe da se bilo šta menja. Postoji izreka: "Da bi sve ostalo isto, neki put moraš sve da promeniš."

Bio sam preokupiran terenom i radom sa ekipom, pa nisam mogao u većoj meri da utičem da se taj sistem napravi. Međutim, uprkos tome, Partizan je ipak važan i nije smelo da se dozvoli da se ruši.

Da li svoj trenutni posao u Francuskoj doživljavate kao privremeno rešenje i da li sebe opet vidite u Partizanu?

Ne, ne vidim, jer da bih ja došao morali bi skoro svi oni koji su sad tamo da odu. U klubu postoji skupština koju praktično određuje sadašnja uprava, a posle tako izabrana skupština bira tu upravu.

Na kraju, kako vidite ono čime ste sebe izložili u poslednjih nekoliko godina u državi gde se svaka kritika uzima kao direktna pretnja po trenutnu vlast? Da li se osećate kao da ste proterani i da li je vaša "pobuna" bila uzaludna?

Uvek sam govorio ono za šta sam mislio da je istina i zbog toga mi je onemogućeno ovde da radim, što znaci da sam proteran. Na početku sam mislio da se svaka kritika vlasti ne mora platiti glavom, ali vrlo brzo mi je bilo jasno kakav će biti kraj ovog dela priče. Nisam je zbog toga menjao. Važnije mi je da budem u miru sa samim sobom nego sa celim svetom. A zahvalnost za žrtvu prinesenu u borbi za Partizan... Kako kaže Lešek Kolakovski u *Ključu nebeskom*: "Jer je svuda, pa i u Dolini gladi, a možda najpre u Dolini gladi na vodi lakše naći hleb nego zahvalnost za hleb."

Smrt fašizmu!

SLOBODAN GEORGIEV

Tragedija i farsa

Kao pridošlica i student marksizma obreo sam se u OKUD "Ivo Lola Ribar", gde je nama šestorici-sedmorici bilo malo što slažemo glasove na probama i koncertima, nego smo se okupljali van hora i napravili srpsku klapu, dva prva tenora, dva druga, bariton i dva basa. Čuli nas, pukim slučajem, u tzv. Konzervi, baraci koje više ni, važni ljudi i onako nedopečene nas stali pozivati u "Nedeljno popodne", ispomagali smo se gitarom, harmonikom, nastupali smo dakako uživo, jer nismo imali nijedan bogovetni snimak, postali smo poznati pre nego što smo stvorili repertoar, i daleko pre nego što ćemo utegnuti naše ljubljeno višeglasje, o ritmu da i ne govorimo, nismo imali ni kontrabas!

Naša se slava nastavljala iz nedelje u nedelju, iz popodneva u popodne, svaki nastup nova vađevina, pohvale stižu odasvud, ali smo rekli: ljudi, moramo da se usaglasimo sa ovom našom poznatošću, dok ne budemo provaljeni, mo-

transportu, ali smo tvoj telefon i davali trideset godina, sad ispada da sve tezge pristižu preko tebe...

Uz predlagača su smesta stala tri člana koja jesu na nje-ga gledala kao na izvor blagostanja i kao na jamstvo da će biznis i dalje da nam cveta, crna trojka u kojoj sam se ja obreo se pak uskopistila da ne da desetak (koji nas je pod-sećao i na Turke) zbog pet minuta razgovora, stvar je sme-sta stavljena na zvanično glasanje, mada bejasmo već pre-brojani. Napustio sam sastanak i vratio se sa odštampanim manifestom u tiražu od šest primeraka: dalekosežne, pre-lomne, sudbonosne, istorijske odluke ne mogu se donosi-ti tesnom većinom. Razdelio sam im taj dokument, koji su oni sa čuđenjem i prezirom preleteli, ti nas zajebavaš, ne, nego vam otvaram oči. Razvezao sam i o tome da se demo-kraćičnost zajednice ogleda u njenom milosrđu prema ma-njini, a ovde ga nije bilo ni u natruhama, pa sam predložio

Uh, samo da sirota Engleska ne ponovi sudbinu septeta u kojem sam proveo nekoliko krasnih bogami decenija, a koji se raspao jer smo tesnom većinom doneli sudbonosnu odluku

ramo da se upevamo i da se pokrijemo malo kojekakvim strunama... Ostalo je istorija: postali smo preduzeće za pro-izvodnju i promet starogradske muzike, ali i narodnih pe-sama podesnih za višeglasno pevanje, snimismo ploče, po-češe koncerti, festivali, naši u belom svetu stadoše nas po-zivati u oblačnu Nemačku i Austriju, da ih razgalimo na-kon tolikih gorkih njihovih zalogaja tamo, na sever smo do-bacili do Norveške, ka jugu Kipra, o istoku i zapadu da i ne govorim, postadosmo busy toliko da su dva člana napusti-la državni posao, upali smo u krasan košmar, kombi, aero-drom, čekiranje, čekanje prtljaga, peron, kolodvor, autobus koji kreće ispred crkve Sv. Marka, London, Pariz, Frankfurt, Pleternica, Slavonska Požega, Amsterdam, Ika, Lovran, Minhen, Sarajevo, Sen Galen, Petrinja...

Kakva slava, kakvo stoleće! Ali, bio je u kalendaru dan kad će se postaviti pitanje zasluga, kad će uravnilovka, naš dota-dašnji prečutno usvojeni i blagosloveni način raspodele, do-živeti žalosni slom, a sa njom će se slomiti i slavni bend. Šta je bilo? Kad smo ušli u našu malo je reći prijatnu kolotečinu i kad su tezge blagoprekrivale naše rokovnike sa koricama od skaja, poslove je pogađao naš član koji je ispoljio najviše trgo-vačkog duha, koji je umeo da nas prehvali i da nepristrasno obrazloži zašto poslodavac mora baš toliko da se isprsi; po-sao je stalno tražio i nalazio nas, a mi smo svi davali telefon tog našeg člana i on je za opšte naše dobro šurio poslodavce koliko je kojeg mogao, ali je jednog lepog dana odlučio da tu svoju veštinu naplati: predložio je da svako ko donese novu tezgu dobije deset posto od pogođenog honorara. – Čekaj, po-sao niko ne traži i ne donosi, ti pregovaraš o ceni, smeštaju,

privrem. tj. kliznu i privatnu skalu: da trojica koja izgara-hu od želje da nagrade svoga dobrotvora daju deset odsto od svake svirke, a da trojica nezahvalnika ne daju ništa. Obema strujama ostavio sam mogućnost da se predomi-sle, kao i svakome ponaosob: da procentualisti odustanu od plaćanja desetka, ili da ugovarača posla časte sa više ili manje od deset posto; takođe su zatočenici uravnilovke imali slobodu da, ako oseće da je za neki posao nesumnji-vo zaslužan pregovarač, daju ovome koliko je kome drago procenata: ko želi da ide i preko stotke, može! Verovatno me je moja umetnost po običaju ponela pa sam i samome pregovaraču ostavio mogućnost da od svoje sedmine ispla-ti sebi koliko želi procenata, uglavnom me jedni ismejaše, drugi ukoriše zbog dociranja i potcenjivanja bližnjih, za-ista, neke stvari moraju nekako da se preseku, možda ta većina protiv koje sam se bio bezuspešno narogušio i nije bila tako mala, pa dosegla je bezmalo petnaest procenata (to napamet znadem jer smo svi u glavama imali podelje-nu stotku, onu sa orlom, kad bi se zaplavila na mehu har-monike: mojih je četrnaest i nešto maraka!). S druge stra-ne, nema u našem slučaju većine jasnije od 4:3, da šestori-ca tako nešto žele, pa da ovaj sedmi pogne glavu, ili da mu ostali odbruse: ne moraš da odvajáš ni tih deset posto, stip-so, mi ćemo da damo i za tebe, kad si toliko srebroljubiv, ne-zahvalan, bestidan i bandoglav!

Bilo bi dakako najbolje (za mene) da je predlagač bio nad-glasan sa 6:1, da je zajednica ostala privržena uravnilovki, ali se ona priklonila referendumu i ubrzo posle njega dospela na nizbdcicu bez povratka.

Raspad nema kraj

Dok se u Makedoniji na nastavi istorije preskaču lekcije o albanskom narodu, učenici na Kosovu ne uče istoriju Jugoslavije, komšije Albanci i Srbi međusobno komuniciraju na engleskom jeziku, a školovani mladi ljudi ne mogu da rade u administraciji u Makedoniji jer ne govore jezik većinskog stanovništva. Takva je trenutna slika zakomplikovanog multietničkog Balkana

Na prostoru u čijoj su se bliskoj prošlosti etnički i politički problemi rešavali sukobima, i dalje postoji strah od drugih. U takvom okruženju, komunikacija, otvorenost prema etničkim zajednicama i poznavanje njihovih jezika tačke su susreta za narode koji žive na Balkanu, jedan je od zaključaka tribine "Tačka susreta: šta je Balkan, šta se o Balkanu govori i šta bi Balkan mogao da bude". Na konferenciji održanoj 24. juna u Skoplju, predsednik NVO "Civil – Centar za slobodu" Džabir Deralja ugostio je novinara nedeljnika "Vreme" iz Beograda Teofila Pančića, urbanistkinju iz Prištine Elizu Hodžu i političke analitičare iz Skoplja, Saša Ordanoskog i Židas Daskalovskog. Konferenciju su organizovali nedeljnik "Vreme", Fondacija za otvoreno društvo i Forum ZFD.

Zdrava atmosfera unutar svakog društva i čitavog regiona, kao i regulisanje odnosa, pitanje je kulture i proces je drugog

trajanja, a ne nešto što bi se moglo regulisati zakonima, smatra Teofil Pančić. Pogrešno je i korišćenje termina "zajednica", jer umesto da spaja, ona razdvaja narode. To je reč koja je danas mnogo popularna i u skladu je sa multikulturalističkom dogmom koja vlada, a koja je više konzervativna nego liberalna i više nanosi štete nego što donosi koristi, objašnjava on. "Naime, ako jedno društvo postavite kao niz zajednica, a zajednice definišete pre svega etnički, kulturološki, jezički, definišete ih preko kolektivnih svojstava koje pojedinac uglavnom dobija bez sopstvenog izbora, u startu ste u negračanskoj, neliberalnoj poziciji i više ne postoji društvo kao celina, već postoji društvo koje se sastoji od nekoliko etniteta, koji stalno treba da se bore za svoje interese i koji treba da osvajaju jedan deo toga, a to najčešće ne ide bez konflikta."

Ti konflikti u našoj bliskoj istoriji bili su ratni, a danas su politički. Pančić

Biografije učesnika

DŽABIR DERALJA je makedonski pisac, novinar i predsednik NVO "Civil – Centar za slobodu". Kao novinar i urednik radio je u listovima "Mlad borec", "Puls", "Studentski zbor". Društvenim aktivizmom se bavi od 1990. Bio je producent Multikultura festivala 1996, kao i mnogih drugih festivala, multimedijalnih projekata i dokumentarnih filmova. Autor je knjige *Gerila* o umetničkoj avangardi. U NVO sektoru aktivan je u borbi za ljudska prava i kao ekspert za kontrolu naoružanja.

TEOFIL PANČIĆ je kolumnista i kritičar nedeljnika "Vreme". Saraduje sa brojnim listovima i portalima na području bivše

Jugoslavije. Kritičke i analitičke tekstove objavljivao je u nizu listova i časopisa: "Naša Borba", "Republika", "Feral Tribune", "Globus", "Dani", "Sarajevske sveske", "Dnevnik", "Nezavisni", "Vojvodina", "Pobjeda", "Monitor" itd., kao i u publikacijama iz SAD, Rusije i više evropskih zemalja. Objavio je brojne knjige, među njima: *Urbani Bušmani*, *Čuvari bengalske vatre*, *Na hartijском zadatku*, *Osobeni znaci*, *Famoznih 400 kilometara*, *Karma koma*, 39 dana juna.

ELIZA HODŽA je arhitektkinja iz Prištine. Osim na Univerzitetu u Prištini, obrazovanje iz oblasti arhitekture, urbanog

Fotografije: Radoslav Čebić

planiranja, konceptualnog dizajna i edukativne arhitekture sticala je na Katoličkom univerzitetu u Levenu, Belgija, i na Tehnološkom univerzitetu u Gracu. Široj kosovskoj javnosti postala je poznata kroz kolumnu "Urbani dnevnik" koju je objavljivala u raznim kosovskim listovima. Učestvovala je na 53. Bijenalu u Veneciji sa grupom umetnika iz Albanije gde je predstavila projekat "Između dve strane", o podeljenoj Mitrovici.

SAŠO ORDANOSKI je makedonski novinar i politički analitičar. Studije novinarstva završio je na Univerzitetu "Sv.

Kiril i Metodij" u Skoplju. Bio je direktor i glavni urednik Makedonske televizije, glavni urednik listova "Forum Plus", "Mlad borec" i direktor televizije Alsat M. Svojevremeno je bio predsednik nevladine organizacije "Transparentnost Makedonija".

ŽIDAS DASKALOVSKI doktorirao je na odseku za političke nauke Centralnoevropskog univerziteta u Budimpešti. Autor je brojnih naučnih radova o političkoj situaciji u Jugosloveniji. Profesor je političkih nauka i direktor Škole javne politike u Skoplju.

■ **Ako je tolerancija ideal života i najviše do čega možemo da dobacimo, onda smo u dosta lošem stanju. Tolerancija je podnošenje. To je tek malo bolje od netrpeljivosti; to je netrpeljivost koja je civilizovana, a ne način na koji se stvara zdravo društvo**

– Teofil Pančić

smatra da i ti politički konflikti donose mnogo štete. "Ako prihvatimo da društvo posmatramo kao niz zajednica etnosa koji međusobno treba da se tolerišu, to je problem. Ako je tolerancija ideal života i najviše do čega možemo da dobacimo, onda smo u dosta lošem stanju. Tolerancija je podnošenje. To je tek malo bolje od netrpeljivosti; to je netrpeljivost koja je civilizovana, a ne način na koji se stvara zdravo društvo. Zdravog društva nema bez suštinske promene paradigme da nisu zajednice te oko kojih sve treba da se vrti, već da su to pravo i sloboda pojedinaca. To ne znači da pojedinci nemaju svoj etnički, verski, jezički identitet, ali oni ne smeju biti privilegovani u odnosu na druge identitete i ne smemo ih proglašavati nečim na osnovu čega treba da menjamo stvari. Mi i 25 godina kasnije živimo vreme raspada Jugoslavije, tom stranputicom smo krenuli onog trenutka kada smo ozakonili da zajednice postanu sve i svašta."

IZGRADNJA ISTORIJE

Komentarišući projekat "Skoplje 2014" koji je potpuno izmenio identitet glavnog grada Makedonije, po kome je ovaj grad dobio nekoliko desetina spomenika različitim istorijskim ličnostima, kopije obeležja drugih evropskih gradova, Eliza Hodža kaže da je to potpuno drugi grad u odnosu na ono što je nekada

bio. "Istorijski gledano, arhitektura je bila manifestacija različitih ideologija koje su bile na vlasti. Postoje kompleksi u kojima ljudi žele da se identifikuju sa određenim osobama. To je, međutim, duži i komplikovan proces u koji nisu uključene zajednice. Ovaj proces nije sveobuhvatan i urbani kontekst omogućava ljudima da se na različite načine identifikuju sa spomenicima. U trenutku kada su zajednice isključene iz procesa i kada nisu deo određivanja ideala, bez obzira na to da li se radi o religijskim, etničkim ili kulturološkim aspektima, nastupaju odbijanje i isključivanje. To se događa i u Skoplju bez obzira na to koja je ideja iza svega. Projekat je 2014. godine predstavljen kao rekonstrukcija ili oživljavanje grada, da bi se prikazala nova istorija nove države i da bi se izgradio novi identitet koji se vraća u prošlost. Ne kažem da je to greška, jer mi kao ljudi s vremena na vreme treba da se preispitujemo ko smo, da se vraćamo u prošlost, ali ne i da isključujemo druge, jer će se to jednog dana vratiti kao bumerang."

Ona dodaje i da se to isto dogodilo u Prištini, te da je to bio ideološki projekat, da su ljudi gradili, a da nisu poštovali vrednosti iz socijalizma. Na taj način potpuno je uništeno sve iz vremena komunizma i socijalizma. "To je bio znak jednog vremena. Istoriju ne možemo da gradimo tako što isključujemo istoriju

starijeg vremena", smatra Hodža. "Moramo da vodimo računa o toj tački isključivanja i da tražimo tačku spajanja, vodeći računa da ne isključimo one koji su različiti, bez obzira na te razlike. To se ne odnosi samo na etnički i religijski aspekt. Moramo da se pomirimo na društvenom i kulturnom aspektu, da otvoreno razgovaramo, da zagrlimo onog ko je različit bez obzira na to ko smo i šta smo mi. Istorijske ličnosti se koriste da bi se pokazala nečija politička snaga. Jedna stranka je u Prištini 2002. godine postavila spomenik Skender-begu. Ovakvi događaji isključuju komunikaciju sa građanskim društvom, jer se ono ne pita za mišljenje. U novijoj istoriji Kosova, spomenici su se postavljali ne samo iz političkog, već i iz privatnog aspekta. Postoje spomenici koje su same porodice postavljale. To je paralelno oživljavanje istorije sa strane pojedinaca, da bi se tačno znalo ko je šta učinio u određenom periodu."

Po mišljenju Židasa Daskalovskog, "Skoplje 2014" tipičan je proces stvaranja nacije. Takav proces postoji u svim modernim državama i odnosi se na utvrđivanje određenog identiteta države i većinske nacije putem stvaranja budućih građana u obrazovnom sistemu koji će razumeti istoriju, političke procese, jezik i kulturu većinske nacije i sve će to biti pretočeno i preslikano u javnom prostoru spomenicima, objašnjava on. "To se

dešava u svim državama, ali postavlja se pitanje do koje mere je odnos vlasti liberalan prema izgradnji nacionalnosti drugih etničkih grupa u državi. Ovaj proces je poduhvat većinskih nacija, ali je pitanje da li su oni liberalni u pogledu prava i da li dopuštaju drugim zajednicama u državi da to isto rade, da li im je dozvoljeno da imaju obrazovanje, kulturne institucije, da li se koriste simboli te zajednice... Neke države u svetu nisu uopšte demokratske, pa su ta prava uskraćena manjim zajednicama.”

Izgradnja projekta i broj spomenika u Skoplju izazivao je do sada brojne reakcije i kontroverze, a učesnici u razgovoru saglasni su u tome da prestonica Makedonije nije trebalo da dobije takav izgled. “Teško je naći nekog ko će reći da je broj spomenika i bista normalan”, smatra Daskalovski. “Radi se o prevelikom broju spomenika koji je usmeren na jedan grad i jedno centralno područje. Određeni likovi i karakteri po svojoj prirodi delovanja mogli su biti uklopljeni u drugom području. Postoji i nedostatak ravnoteže, ne samo rodne perspektive, već i u pogledu memorije, istorije, kulture i kulturnog nasleđa svih zajednica, osim makedonske. Postoji nekoliko spomenika albanskih i turskih ličnosti, ali to je premali broj u poređenju sa zastupljenošću zajednice u Republici Makedoniji. Ovaj projekat bio je potreban, a Skoplje je kao provincijski grad imalo potrebu da se profilise i da istakne svoje istorijsko nasleđe, ali ne u ovom obliku i

u ovim dimenzijama.”

Projekat “Skoplje 2014” ima propagandnu vrednost, kriminalističku pozadinu i duboke ideološke korene, smatra Sašo Ordanoski. “Naši nacionalisti, da bi stali na čvrsto tlo, vratili su se u preantički period, morali su da traže heroje iz četvrtog i petog veka pre naše ere i da odatle vuku vrednosti. To uopšte nije naivan projekat, a redefinisane identiteta nije slučajno. To je jedan od stubova preko kojih se vlada. Drugi stub je ponovno uspostavljanje odnosa prema Albancima. Balkanski nacionalisti su shvatili da se više ne isplate agresivni nacionalizam i šovinizam. Ratovali su se završili, shvatili smo ko su pobednici, ko gubitnici. Sada se u Makedoniji prešlo u drugi oblik, oblik ponižavanja. Manjinama se daje ono što žele i na taj način oni se učutkavaju. To kod određenog glasačkog tela prolazi. Taj nivo agresije ne prelazi u potrebu da budi strahove, to je ta tolerancija. Sa druge strane, imate partnere koji imaju drugačiji stav i kažu da kada su u opoziciji žele politički da razgovaraju, a kada su na vlasti, da žele tematski da razgovaraju. Ključni predstavnici za to su većine, tu se nalazi odgovor za pozitivno pokretanje stvari. U tim većinama najodgovornije su partije koje su levo od centra. Tamo se moraju pojaviti inicijative.”

Istorijski gledano, spomenici predstavljaju vreme nekog ko je bio na vlasti. To se može manifestovati putem arhitekture, dodaje Hodža. “Jugoslavija je bila platforma koja je trebalo da istakne istoriju

i ličnosti koje su prihvatili svi narodi i narodnosti u toj državi. Kao dete nika da nisam uspela da shvatim šta znači narodnost, kako se to razlikuje od naroda. Danas se te narodnosti nazivaju manjinama. Ljudi ovde žele da stvore poseban nacionalni identitet. Osim što su uspeli da što više razdvoje narode, nisu uspeli ništa drugo. Ne kažem da te ličnosti nisu bitne da bi se slavile, međutim, način na koji se to predstavlja od osobite je važnosti. U vremenu socijalizma arhitektura i spomenici bili su konceptualni, imali su koncept iza sebe, imali smo spomenike i memorijalne centre koji su obeležavali značajne dane. Tu su se ljudi okupljali, razgovarali i zajedno proslavljali prošlost za bolju budućnost svih nas. Narativ se sada promenio. Od 470 ulica u Prištini, samo nekoliko je zadržalo staro ime. Sada su nova imena, novi činioци u društvu za političke ideologije ovog vremena. Ljudi to doživljavaju na frustrirajući način i to je veoma bolno za njih, ali to ne znači da ne žele da poštuju istorijske vrednosti jedne etničke zajednice. Grad se u ovom slučaju koristi da istakne vlast određene ličnosti.

LEKCIJA IZ ISTORIJE

Multietničko društvo i tolerancija koncepti su zasnovani na liberalnoj demokratiji, koja je sada u dubokoj krizi, pa je samim tim u krizi i koncept multietničkog društva, smatra Sašo Ordanoski. “Leva ideja je u krizi, veoma teško je motivisati ljude, a strahovi su stupili na scenu

■ **Istorijski gledano, arhitektura je bila manifestacija različitih ideologija koje su bile na vlasti. Postoje kompleksi u kojima ljudi žele da se identifikuju sa određenim osobama**

– Eliza Hodža

■ **I pored toga što smo od 1991. godine do danas utabali put izgradnje liberalne države, liberalizam je manjina i preovladavaju konzervativna i tradicionalna shvatanja. Sam pristup koji liberalizam ima u pogledu jednakosti građana teško se može primeniti u praksi jer u politici i političkom diskursu često postoje zahtevi kolektiviteta i grupa**

– Židas Daskalovski

i mnogo su veće sredstvo za vođenje politike desnice.”

Prema njegovim rečima, prvi u nizu problema koji proizvode sukobe među balkanskim narodima jeste to što države nisu demokratske, već autokratske ili potpuno ili manje nedemokratske. “O kakvim pravima zajednica možemo da razgovaramo kada živimo u društvima u kojima su ukinute debate? Debate ne postoje. Moja deca u školi kada god dođu

do lekcije u istoriji koja objašnjava istoriju Albanaca, profesori preskaču tu lekciju. Naša deca znaju sve o bugarskim, o vlaškim knezovima, o istoriji Srbije, ali ne znaju ništa o istoriji Albanije. U udžbenicima ćete naći mnogo fotografija crkava, manastira, krstova, a nijednu fotografiju džamije. Naravno da tako stvaramo generaciju koja je zbunjena. Mi živimo u nedemokratskom sistemu koji nije raspoložen da se promeni. Ne ide nam naruku

ni globalni razvoj tehnologija. Svet se raspada, a tehnologije doprinose tome da se svet sve više fragmentira. Ljudi sve više tonu u svojim ličnim identitetima, pritom ne mislim samo na etničke identitete, slažu se da se sastanu i dogovore o lokalnim temama, dok se niko više ne bavi kontekstom i složnošću. Multietnička društva su složena, traže veliko prisustvo konteksta da bi se do vrednosti došlo. S obzirom na to da je nestao taj kontekst, problem

sa izbeglicama se rešava podizanjem zida, problem sa radikalnim islamom, zabranom ulaska u Makedoniju. Do najnižeg nivoa smo sišli, sistem je radikalniji i funkcioniše razmenom strahova, a ne nada. Kada su države nedemokratske, a one su glavni činioci u poboljšanju stanja, građanski sektor ne može biti pokretač promena. Država je ta koja mora da pokreće stvari i zbog toga je taj proces težak u nedemokratskim državama.”

Balkanski narodi su još uvek duboko patrijarhalni, konzervativni i nedemokratski, a većina odnosa unutar države i odnosa unutar zajednice predstavlja održavanje zajedničke prošlosti, smatra Daskalovski. Prema njegovim rečima, konzervativni sistem upravljanja zajednicama koji isključuje žene, istorijsko je nasleđe na Balkanu. “I pored toga što smo od 1991. godine do danas utabali put izgradnje liberalne države, liberalizam je manji i preovladavaju konzervativna i tradicionalna shvatanja. Sam pristup koji liberalizam ima u pogledu jednakosti građana teško se može primeniti u praksi jer u politici i političkom diskursu često postoje zahtevi kolektiviteta i grupa. Zahtevi se odnose na grupna prava, umesto na individualna prava građana, bez obzira na njihovo poreklo. To su parametri

i kriterijumi po kojima funkcioniše Balkan, i ova istorijska perspektiva će se verovatno brzo promeniti. Formalnosti definisane svim ugovorima, o kom god da je reč, usredsređuju se na kolektivna prava i odnose se na dominantno poreklo zajednica. Zajednice se shvataju kao jednoreligijske i muškocentrične. Veliki izazov za sva naša društva biće dolaženje do prve jednakosti u okviru i na nivou individue, a nakon toga i rodne jednakosti među muškarcima i ženama.”

Na Balkanu je prisutno stalno manipulisanje strahovima, gde se stalno druga zajednica, narod, država definiše kao neko ko nas ugrožava i da od njega moramo da se zaštitimo. Ako dopustimo da ta paradigma nama i dalje vlada, imaćemo fragmentarizaciju, smatra Teofil Pančić. “Najstrašniji ratni konflikt na prostoru Jugoslavije bio je onaj u Bosni i Hercegovini. Na prvim višestranačkim izborima 1990. godine tamo su pobedile tri etničke stranke – srpska, muslimanska i hrvatska. Svaka od njih je pretendovala na to da reprezentuje svoju zajednicu i da se međusobno iskoordinišu i donesu mir. Donele su rat. One paradigme koje su govorile o pravima pojedinca i o tome da je građanin taj koji treba da bude u prvom planu, ostale su u manjini i politički

su tragičari tog vremena. I danas, 25 godina kasnije, stojimo na istom mestu. Vrtimo se ukруг, jedino što smo umesto ratovanja među zajednicama smislili da one treba da se tolerišu. Zajednice mogu da se tolerišu, ali to je samo vrsta pasivnog, simboličkog ratovanja. Nećemo izaći iz tog začaranog kruga dok ne izađemo iz fascinacije takozvanim zajednicama kao univerzalnim odgovorima za sve. Naročito mi čiji je posao u javnom prostoru, političari, novinari, moramo da afirmišemo ono što je najbolje, a to je da razbijamo strah i predrasude.”

Balkan su u poslednjih 25 godina potresali međuetnički sukobi, a glavni krivac je uvek bila druga strana, saglasna je sa Teofilom Pančićem Eliza Hodža. “Mi stalno drugu stranu okrivljujemo za zlo. Mi na Kosovu nismo uspeli da prevaziđemo problem koji je postojao pre sukoba, nismo uspeli da pretvorimo našu teritoriju u uspešnu priču. Pali smo na ispit, bez obzira na to ko je bio na vlasti. Kao deo građanskog društva, prihvatili smo činjenice i dela, a da nismo bili deo procesa donošenja odluka. Nakon rata i sukoba na Kosovu, nismo imali lokalnu vlast, već su strane službe upravljale. To znači da postoje interesne grupe koje žele da pokažu svoju moć. Neki činioci su u

poslednjem ratu umešali prste i političke stranke su se sukobile međusobno.”

Mogućnost stvaranja zajedničke osnove i tačke susreta balkanskih naroda postoji, ali ovo je pogrešna faza istorijskog razvoja, smatra Ordanoski. “Mi i Bugari imamo veliki broj zajedničkih heroja, zajedničke istorije i literature, pa bi bilo sasvim normalno da slavimo zajedničke praznike, a mi stalno pokušavamo da se distanciramo jedni od drugih. Još uvek to radimo jer treba da dokažemo da se razlikujemo. Moram da upozorim na problem levice koji mi ovde ne vidimo ili ne prepoznajemo. Svi mi ovde u Makedoniji znamo da će naredni predsednik države, kad god on bude izabran, morati da bude čovek koji će imati multietnički konsenzus o sebi. Videli smo dosadašnje iskustvo. Socijaldemokratski savez i dalje ne zna ko bi mogao da bude takav njihov kandidat. Kada bi znali ko će biti, možda bi ga naterali da uči albanski jezik. Ja ne verujem da možemo očekivati od vladajuće VMRO DPMNR da može da se približi nekim standardima za naše

približavanje. Ja sam mnogo razočaran partijama koje za sebe kažu da su socijaldemokratske kada nemaju šta da ponude na drugoj strani. S druge strane dešava se isto, socijaldemokratski Albanci ne razmišljaju o približavanju. To je naša tragedija u suštini.”

Proces stvaranja nacije može da bude više ili manje liberalan, smatra Daskalovski i dodaje da se u najliberalnijim državama, pored javnih resursa koji se izdvajaju za stvaranje nacije i većinske etničke grupe, izdvajaju i javni resursi za stvaranje nacija i manjinskih etničkih zajednica. “Takva vrsta multikulturalizma značila bi da je država zajednica više grupa koje doprinose narativu i procesu stvaranja nacije. To je proces koji se teško može sprovesti u bilo kojoj državi. Ljudi su konzervativni kada govorimo o ovom pitanju. Deca su možda liberalnija, ali kako stare, sve su konzervativniji. Prostor za nastupanje je mnogo uži.”

“Ne morate nužno imati iluzije o tome da ljudi moraju da budu liberalni, bilo na Balkanu, bilo negde drugde, da biste

imali ideju da se društvo raspada na zajednice ako nemate alate za komunikaciju”, dodaje Teofil Pančić. “Ja sam odrastao u sistemu koji nije bio liberalan, bio je jednopartijski i manje-više diktatorski i mogli ste mu naći hiljadu mana, ali je u jednoj elementarnoj stvari bio prosvetljeniji od onoga što je danas na sceni u većini ili u svim zemljama ovog regiona. Postojala je svest o tome da ljudi moraju da komuniciraju. Vojvodina je multietnička sredina i nekada ste tamo u restoranu mogli da birate jezik, da li ćete da pričate srpski ili mađarski, konobar je mogao da dobije posao jedino ako zna oba jezika. Danas se deca tamo u školama dele po jeziku, a međusobno razgovaraju na engleskom. Dovoljno je da građanin uvažava pluralitet ostalih nacija, poštujući zakone. Zakoni, međutim, nisu apstraktna stvar i donose se na osnovu određenog sistema vrednosti. Zakoni su u današnjem društvu u osnovi liberalni. Ako je država sekularna, kako neko može da kaže da njegov identitet isključuje sekularnu državu?”

■ **Projekat "Skoplje 2014" ima propagandnu vrednost, kriminalističku pozadinu i duboke ideološke korene. Naši nacionalisti, da bi stali na čvrsto tlo, vratili su se u preantički period, morali su da traže heroje iz četvrtog i petog veka pre naše ere i da odatle vuku vrednosti**

– Sašo Ordanoski

JEZIČKA BARIJERA

Jedna od tačaka susreta balkanskih naroda trebalo bi da postane jezik, a sve zajednice trebalo bi da znaju jezik naroda sa kojima žive. "Kada govorimo o jeziku, sasvim je normalno da administrativni radnik u Tetovu koji nije Albanac govori albanski", kaže Ordanoski. "Država, međutim, ne pravi projekte kojima će na opušten način, bez političke drame reći da je cilj da u narednih deset godina stimuliše državne službenike na lokalnom i državnom nivou da ukoliko nauče osnove albanskog jezika povećaće im plate u određenom procentu. To nije nikakav napor i koštalo bi malo. Mi nemamo državu koja na kreativan način razmišlja kako da prevaziđe te probleme. Ja pominjem ono što država može da preduzme. I obrnuto, mnogo je Albanaca koji ne govore makedonski jezik. Gde će se oni sastati i koja je tačka susreta u takvim okolnostima? Kako država može to da ne vidi, ili možda vidi, ali joj to ne odgovara. Simboličan izliv te nedemokratije je ono što se dešava sa 'Beogradom na vodi' i 'Skopljem 2014'. Sistematsko razaranje merituma i suštine države je nešto što je mnogo dublje za obrazovni proces i državne procese. Mi ćemo da se sukobimo oko toga kakva tabla treba da stoji na školi, da li treba da bude makedonski ili albanski heroj, a da pritom država ništa ne preduzima da ta deca postanu članovi multietničkog društva u kome tolerancija neće biti minimum, već mnogo više."

Sa jezičkim barijerama suočavaju se i mladi na Kosovu koji koriste engleski jezik za međusobnu komunikaciju, dodaje Hodža. "To je problem koji će postati još veći jer postoji obaveza da se sva dokumentacija i razvojna strategija piše na zvaničnim jezikom, a u određenim slučajevima mora da se izdaje na četiri jezika, a zaposleni u administraciji ne poznaju sve jezike. Bilo je slučajeva da mladi nisu mogli da se zaposle u određenim institucijama u opštinama gde prevladava srpsko stanovništvo. Imaju stručno znanje, ali s obzirom na to da ne poznaju jezik, nisu mogli da se zaposle. Treba da postoji potreba da se otvorimo jedni prema drugima i da razumemo jedni druge. Sa jezičke tačke, to je najvažnije. Svaki jezik koji dodatno znamo, dodatna je vrednost za nas. Pomenuli smo da se na časovima istorije preskaču teme gde se govori o albanskoj istoriji. Isto se dešava na Kosovu – časovi istorije na kojima se govori o jugoslovenskoj istoriji, preskaču se i to ide nauštrb dece. Mladi rastu u društvu u kome postoje velike predrasude. Kada nešto ne znate, imate više predrasuda. Ukoliko ste otvoreniji prema određenoj grupi, imaćete više razumevanja za nju. Urbani kontakt počinje tamo gde se spaja staro sa novim u celinu i gde ne postoje sukobi među zajednicama koje žive u tim delovima grada."

Učesnici trećeg po redu razgovora u okviru projekta "Tačka susreta" saglasni su da treba da bude organizovan veći broj ovakvih diskusija i debata, a da na

njima naročito treba razgovarati sa mladima koji nisu svedoci ratnih sukoba na Balkanu. Mladi treba da budu upoznati, da otvoreno razgovaraju, jer ukoliko ne razgovaramo o istini o državi u kojoj smo živeli, biće nam teže

U okviru projekta "Tačka susreta", osim u Skoplju, do sada se razgovaralo u Beogradu i Prištini, a do kraja godine biće održane još tri tribine, u Podgorici, Tirani i Preševu.

Na prethodnim tribinama zaključeno robovanje stereotipima i građenje odnosa prema nekoj zajednici na osnovu njih često svoj izvor nalazi u medijima. Mediji su postali oruđe za stvaranje i širenje stereotipa, umesto za njihovo rušenje. To je išlo u prilog rastućoj tenziji među ionako sukobljenim narodima na Balkanu. Najvažniji srpski mediji i dalje nisu zainteresovani za albansku kulturu, način života, sportske i ostale teme koje se ne tiču političkog života te zemlje. Tome treba dodati način na koji srpski i albanski istoričari tumače činjenice o istim događajima. Baš kao što služi stvaranju stereotipa, film, ali i umetnost u celini, mogao bi da služi ispravljanju grešaka i uspostavljanju veza među narodima na ovom području. Kultura je jedan od najvažnijih kanala za bolje uzajamno razumevanje i sagledavanje. Međutim, kulturna saradnja među balkanskim narodima uglavnom zavisi od pojedinačnih inicijativa, dok zvanične institucije u tome ne učestvuju. ¶

PRIREDILA: KATARINA STEVANOVIĆ

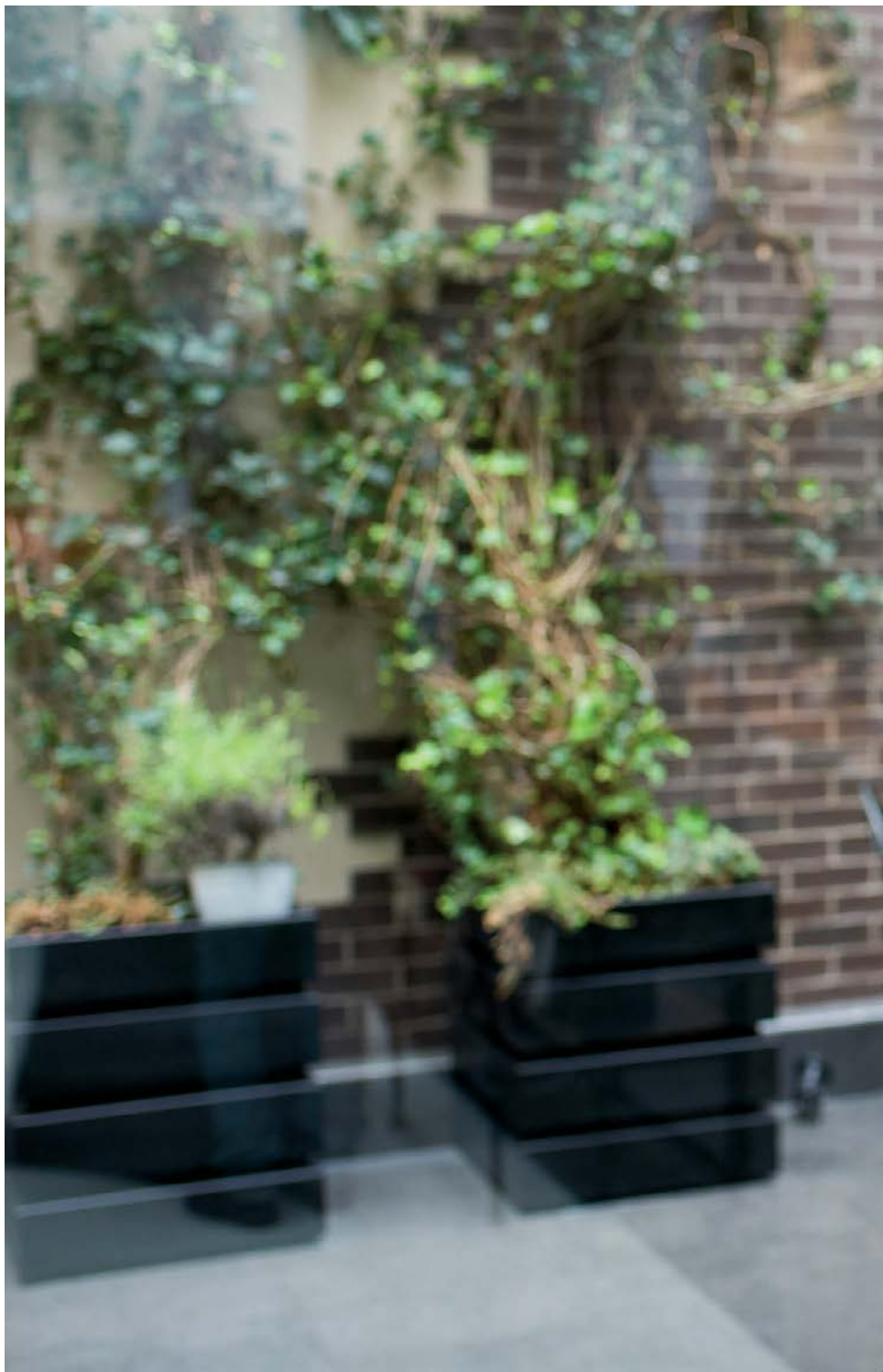
Tekst je realizovan u okviru projekta "Tačka susreta" koji podržavaju forum ZFD i Fondacija za otvoreno društvo, Srbija

KAO BRODOM

“Činilo mi se da je zanimljivije pogledati neku predstavu koju nećete imati prilike da vidite, nego igrati domaće predstave. To je jedini razlog što nema domaćih predstava na Šekspir festivalu”

Aktuelni povod ovom razgovoru sa Nikitom Milivojevićem jeste sinoć otvoreni treći Šekspir festival. Da podsetimo: Nikita Milivojević je u Čortanovcima osnovao i realizovao Šekspir festival s namerom da ovdašnjoj publici predstavi savremene domaće i strane produkcije Šekspirovih tekstova i to pod vedrim nebom, onako kako su premijerno izvođeni. Pre toga, Milivojević je bio direktor Bitef festivala, upravnik Bitef teatra i direktor Drame Narodnog pozorišta. Do početka ovog veka bio je više naš nego evropski reditelj, a onda je počeo da režira u Grčkoj, Švedskoj, Sloveniji, Makedoniji, Turskoj, Nemačkoj, Italiji, SAD, u Šekspirovom Glob teatru, i ponekad u Srbiji. Napisao je scenario i režirao film *Jelena, Katarina, Marija*. Na početku njegove biografije objavljene na sajtu novosadskog Univerziteta umetnosti, gde Milivojević predaje na katedri za glumu i režiju, citirana je ocena Jovana Ćirilova: “Angažovanostu svojih predstava obeležio devedesete godine u srpskom teatru, a smelim i novim čitanjem klasike uveo ga u novi vek.”

Ovogodišnje izdanje Šekspir festivala je doprinos svetskom obeležavanju 400 godina od Vilijamove smrti.

“VREME”: Na programu trećeg Šekspir festivala ima nekoliko predstava čija forma nije uobičajena za Šekspirove tekstove, mislim pre svega na goste iz Indije, Grčke, i na džez koncert Marije

Žoao. Šta Festival poručuje takvim programom?

NIKITA MILIVOJEVIĆ: Namera je uvek da pre svega vidimo odličnu predstavu, Šekspira na neki nov način koji će nam biti inspirativan, da nas iznenadi u

PREKO PLANINE

Fotografije: Marko Rupena

najboljem smislu te reči. Mada, mogli bismo reći da čitav program na kraju uvek potvrđuje jednu te istu činjenicu: da je Šekspir fenomen, moguć u svakoj sredini i izvođačkoj formi. On je najviše izvođen i najviše filmovan autor svih vremena,

preko 900 filmova snimljeno je po njegovim delima. Ono što je u svemu tome verovatno najlepše jeste upravo to što ga i dalje možemo igrati na toliko različitih načina. Piter Bruk kaže otprilike da postoji stvarnost, postoji umetnost

i postoji Šekspir. On je dakle nešto kao "treća" stvarnost.

Najavljujući ovogodišnji Festival, rekli ste da je Šekspir imao svoju Elizabetu, a vi prijatelje koji nisu dopustili da ova priča nestane. Od

koga ste očekivali prijateljsku podršku, a od koga ste je dobili?

Godina je Šekspira, ona se obeležava u čitavom svetu i u tom smislu čini mi se nekako prirodno da sam očekivao veće razumevanje, što znači i finansijsku pomoć za Šekspir festival sa raznih strana, pre svega od Ministarstva kulture. Kako je ta podrška izostala, u jednom trenutku zaista je postojala opasnost da u godini Šekspira ostanemo bez Šekspir festivala. Ali da za trenutak ipak ostavimo na stranu ovaj deo priče da se ne bi sve pretvorilo u još jednu poznatu jadikovku. Maločas sam pomenuo Pitera Bruka. Dobio sam pismo podrške Festivalu upravo od Pitera Bruka! Napisao sam mu mejl i on mi je odgovorio. Njegovim pismom otvaramo ovogodišnji Festival. To je za mene nešto toliko važno na jednom mnogo širem planu, da mi je sve ostalo, pa i očekivanja, sada manje važno. To je jedna od onih stvari koje mi uvek vraćaju veru da je ipak vredno raditi sve ovo što radimo, ma koliko nam se ponekad činilo da kao Fickaraldo vučemo brod preko planine.

Premijera Bure u vašoj režiji neće biti održana ove godine na Festivalu zbog smanjenog budžeta, pa je tim povodom lako setiti se onog čuvenog stiha iz tog teksta o snovima. Da li je realnost vašu Buru pretvorila u san?

Da, ispada da je zaista tako nekako. I mada verujem da ću *Buru* ipak nekad uraditi, žao mi je da Festival ove godine neće imati svoju vlastitu produkciju kao što je to imao prošle godine. Mogu da vam kažem šta smo planirali i na kraju otkazali. Recimo, nećemo videti izvanrednu predstavu *Mletački trgovac* iz Izraela, i vrlo zanimljivo viđenje *Otela* iz Moskve u kome sve likove igraju muškarci, baš kao u Šekspirove vreme. Postojala je ideja da pored predstave *Dva viteza iz Verone* Glob teatra koja otvara Festival, posudimo i jedan hepening koji su oni osmislili: duž Temze su postavili 37 velikih monitora na kojima gledate 37 kratkih filmova na mestima gde je Šekspir smestio radnju svojih komada. Najpoznatiji engleski glumci govore po jedan monolog iz svakog pojedinačnog Šekpirovog komada u autentičnom ambijentu, recimo u Veneciji, ispred piramida ili na Akropolju. Planirali smo da nekoliko

takvih velikih monitora postavimo duž Knez Mihailove, zatim u Novom Sadu, Indiji i u samom prostoru igranja predstava, u Vili Stanković.

Ako je ovo festival inscenacija Šekspirovih tekstova, zašto niste pozvali predstavu Julije Cezar u režiji Kokana Mladenovića? Da li zato što će učestvovati na festivalu u Smederevu? Da li postoji koordinacija među festivalima?

Sada je možda prilika da preciznije objasnim nešto u vezi s konceptom Festivala i nekih tehničkih stvari, da više ne bi bilo zabune. Pored *Julija Cezara* postoje i druge predstave kod nas rađene po Šekspirovim komadima, naročito ove godine. Međutim, svaki dan izvođenja u Vili Stanković značajno poskupljuje troškove Festivala. Mogao bih vam sada nabrojati dugu listu stvari šta sve spada u te dnevne troškove, od iznajmljivanja tribina pa nadalje. Uglavnom, upravo zbog toga naš glavni program traje samo četiri dana. U susednoj Mađarskoj ili recimo Nemačkoj, Šekspir festival traje mesec dana. Zbog toga mi se činilo da je zanimljivije pogledati neku predstavu koju nećete imati prilike da vidite nego igrati domaće predstave. To je jedini razlog zašto nema domaćih predstava na Festivalu. Ako bi postojala mogućnost da prostor Vile Stanković dobijemo na korišćenje recimo dve nedelje, uz odgovarajući budžet, naravno da bi Festival mogao biti još mnogo atraktivniji, sa više raznovrsnih sadržaja. Ovako, ne uspevamo da obezbedimo pokrivanje scene u slučaju kiše, ili šator u kome bi u toku pauze publika mogla da uzme kafu ili čaj. Uveren sam da bi Šekspir festival u Vili Stanković mogao za kratko vreme da postane nekakav pozorišni Exit ako bi imao veću i svestraniju podršku.

Vaša režija Šekspirovog Perikla pobedila je u Gračanici na pozorišnom festivalu "Joakim Vujić". Koliko su tamošnji ambijent i ono što Gračanica znači uticali na to izvođenje predstave?

Ako postoji idealno mesto da se igra *Perikle*, onda je to upravo bila Gračanica. Mene je *Periklu* privukla određena nestvarna stvarnost onoga što se događa u komadu, sva ta neverovatnost događaja, što je upravo ona vrsta iskustva

koju ljudi u Gračanici i uopšte na Kosovu imaju već toliki niz godina. U predstavi postoji pripovedač koji vodi kroz avanture zajedno sa Periklom, a on pomalo liči na mnoge naše pripovedače, stare i nove, koji nam godinama pričaju razne bajke, zavode nas, izmišljaju, uveravaju, menjaju tok priče. Pošto su događaji sve neverovatniji, a ja više nisam u godinama kada se takve stvari uzimaju previše ozbiljno, učinilo mi se da jedino što nam još preostaje jeste da to pogledamo sa neke vedrije strane. Verujem da je upravo ta forma komedije dosta pomogla da

■ Za mene je to jedna od najvećih tema sveta u kojem danas živimo. Gotovo sve se dešava zbog pohlepe

sav taj apsurd sa kojim se živi bude pravi izbor za publiku.

Otišli ste iz Narodnog pozorišta zbog nesuglasica sa upravom. Možda je baš taj neprijatan događaj usmerio vašu karijeru – da ste ostali, možda ne biste imali vremena ni prilika da režirate svuda po Evropi.

Jednom sam negde pročitao da čovek ne treba da ide tamo gde nije dobrodošao. Mislim da mi je to pomoglo u donošenju raznih odluka, da promenim razne stvari. Ja sam dugo vremena imao utisak da živim i radim sa nožem u leđima. Smatrao sam, recimo, da bi konkretno u Narodnom pozorištu, posle raznih predstava koje sam tamo uradio i nagrada, mogao da imam nekakav rediteljski kontinuitet. S vremenom sam shvatio da su moja očekivanja često prevelika, a pomalo i naivna. Sada više ništa posebno ne očekujem, i već duže vreme mi se čini da razne stvari koje mi u prvom trenutku izgledaju kao nekakvo spoticanje, na kraju doživim kao korisne, nateraju me da tražim neko drugo rešenje. Recimo, na ovom konkursu Ministarstva za dodelu sredstava oko kojeg se digla ogromna gužva u javnosti, Šekspir festival nije dobio

nikakvu finansijsku pomoć. Prvo mi je to bio problem, ali na kraju sam uvideo da su mi na neki način napravili uslugu. Jer, na nekom ličnom planu bio je to znak da očigledno i dalje nisam deo sistema – što mi je oduvek bilo vrlo važno, a posredno bi možda moglo da znači i da Šekspir festival postaje sve bolji.

U Solunu trenutno režirate Brehtovu Majku hrabrost kao priču o pohlepi, što nije viđenje koje pristaje samo grčkoj publici.

Ideja da se radi *Majka hrabrost* došla je od umetničkog direktora Nacional-

nog teatra u Solunu. Moja prva reakcija je bila: zašto Breht? Šta će im još i tema rata pored sveg ovog haosa koji već imaju? I u produkcijom smislu *Majka hrabrost* je vrlo zahtevan, komplikovan komad za svako pozorište. Ali kada sam ponovo pročitao tekst, doživio sam ga na jedan potpuno nov način – kao antičku tragediju. Sada mi se čini da u ovom trenutku ne postoji tačniji komad koji bi trebalo igrati u Grčkoj. Čitava Grčka danas je na neki način, nažalost, Majka

hrabrost. Mislim da u prvom planu ova puta nije tema besmislenosti rata, već pre svega pohlepe. Za mene je to ujedno i jedna od najvećih tema sveta u kojem danas živimo. Gotovo sve se dešava zbog pohlepe. Zbog malih, sebičnih, ličnih interesa, gubimo velike, mnogo vrednije stvari: Majka hrabrost gubi svoju decu.

U Diseldorfu ste postavili *Na Drini ćupriju*. Kako ste zapadnom gledaocu predstavili balkansku sudbinu?

Na Drini ćuprija jedan je od onih pozorišnih događaja koji ću, mislim, imati razloga dugo da pamtim. Sve je počelo veoma neobično. Neki prvi razgovori počeli su u Veneciji, na Bijenalu, pa se nastavili u Berlinu. Tamo smo igrali moju predstavu *Zimske bašte*, koja se umetničkom direktoru iz Diseldorfa veoma dopala, pa je u Berlin doveo svoj dramaturški tim da pogledaju predstavu, a onda, kao neku vrstu malog iznenađenja, povel su me u restoran koji se zove kao i predstava, *Winter garden*. Ono što je u tome bilo posebno zanimljivo jeste da sam u razgovoru koji je usledio, pored toga što sam saznao da je restoran vrlo čuven i ima dugu tradiciju, otkrio da je Ivo Andrić tu svraćao dok je bio ambasador u Berlinu! Odjednom je sve dobilo neko višestruko značenje, i nekako najprirodnije je bilo da razgovor nastavimo na temu kako treba da radimo upravo Andrića. Međutim, odmah se nametnulo ovo vaše pitanje: šta naša balkanska priča može da znači nemačkom gledaocu. Odgovor mi je stigao sasvim slučajno kada me je jednog dana na aerodrom vozio taksista poreklom iz Bosne. Rekao mi je da je preko 2000 ljudi iz Bosne tokom rata došli u Diseldorf a da među njima naravno ima i onih iz Višegrada. Uskoro sam upoznao jednu porodicu iz Višegrada, i njihova ćerka je učestvovala u predstavi. Ona je rođena u Diseldorfu, ali dosta dobro govori i maternji jezik. Zašto vam sve ovo pričam? Zato što je na kraju predstave, iz gledališta gde je sve vreme sedela u publici, ova devojčica izašla i predstavila se prvo na nemačkom a onda i našem jeziku, a zatim rekla da sa porodicom živi u Diseldorfu, ali da je poreklom iz Višegrada, i da su se upravo na tom mostu o kojem se govori u predstavi njeni roditelji upoznali. Onda nam je

pokazala i slike roditelja na mostu. Bio je to neopisiv, potpuno katarzičan trenutak. Jedan od najzujbudljivijih koje pamtim u pozorištu, jer su se na neki magičan način prošlost, sadašnjost i budućnost u jednom trenutku tako ispreplele da je to bilo gotovo potresno. Bilo je očigledno da *Na Drini ćuprija* nije samo neka naša, balkanska istorijska hronika, već i njihova priča.

Interesantna je i priča kako je došlo do gostovanja u Njujorku koje vas očekuje ove zime.

Reč je o mom zemljaku Milanu Dragičeviću, koji je tamo glumac i profesor na univerzitetu. On je došao da pogleda moju predstavu *Tesla* i posle toga su nas upoznali, da bismo u kratkom razgovoru na obostrano iznenađenje utvrdili da smo poreklom iz istog mesta iz okoline Knina. Životna priča i njegova i njegove porodice zaista je neverovatna. Tokom Drugog svetskog rata su izbegli, godinama su živeli po raznim međunarodnim kampovima Crvenog krsta, u Italiji, Egiptu... da bi se na kraju našli u Americi. Ja sam u to vreme pripremao i film na temu seoba, pitajući se kakva je to zemlja iz koje se stalno, vekovima već, odlazi. I tako, kroz razgovor, došli smo na ideju da taj naš slučajan susret pretvorimo u saradnju. Bilo nam je neverovatno da se nas dvojica iz jednog tako malog sela, bavimo istim poslom, živimo na dva kraja sveta i sretnemo se zahvaljujući Tesli! Uglavnom, Milan je napisao komad o seobama svoje porodice, a ja uskoro treba da ga režiram.

Milan Dragičević će biti jedan od malobrojnih domaćih autora u vašem cv-ju. Zašto renomirani reditelji radije režiraju tekstove stranih klasika i poznatih pisaca nego naših savremenih autora?

U mom slučaju rekao bih da to nije nešto planski. Jednostavno, desilo se da su se moja interesovanja poslednjih godina kretala uglavnom prema klasiци. Možda, jednim delom, uzrok bi mogao biti i to što mi se već duže vremena čini kako uvek postoji nešto jednodimenzionalno u načinu našeg razmišljanja na temu savremenosti. Kada kažemo da predstava treba da bude društveno angažovana, to uvek ispadne pomalo zahtev da na kraju bude na nivou

novinskih naslova. Predstava treba pre svega da bude životno angažovana. Mislim da je to jedan mnogo širi i zahtevniji, univerzalniji okvir, koji pronalazite i kod Andrića i kod Šekspira, ili Brehta.

Iza scene naših pozorišta često je zanimljivo isto koliko i na sceni, što vi, iako ste često van zemlje, sigurno znate. Šta je po vama, osim novca, problem koji biste prvo rešavali? Rukovodeći kadar? Repertoar?

Problemi su već toliko dugo vremena jedni te isti da je već postalo smešno o tome i govoriti, a svi ti razgovori već godinama meni liče na ponavljanje jednog te istog, samo na različite načine. Politika je, nažalost, od kulture napravila mentalno zatrovanu sredinu da i na sceni i iza scene najčešće vidite nekakav jeftin, kalkulantski oportunizam. Ali, ako je to uopšte za utehu, manje-više slične stvari vidam gde god da sam, tako da mi svet sve više liči na onu uvodnu sekvencu iz filma *La Grande Bellezza*.

Kad je pre nekoliko godina odlučeno da Oktobarski salon postane bijenalna manifestacija, čula su se mišljenja da bi se moglo uštedeti više spajanjem međunarodnih pozorišnih festivala u jedan. Šta mislite o tome?

Različiti festivali imaju različite koncepte, svaki ozbiljan festival ima svoj vlastiti identitet, ili bi bar tako trebalo da bude. Ne znam kako bi bilo moguće spojiti tako raznorodne stvari. To mi liči na ideju da sve predstave igramo u istoj scenografiji jer bismo tako sigurno uštedeli.

Da li pozorište može da zaradi? Na koji način? Molim vas, nemojte da kažete – kvalitetnim predstavama.

Pozorište ne može da zaradi i ne služi tome da zaradi novac. Zato postoji komercijalno pozorište i to je njegova uloga. Ali to su dve potpuno različite stvari, i ne treba ih mešati.

Da li bi Šekspir festival bilo moguće realizovati u Beogradu, ako ni zbog čega drugog a ono zato što prestonica garantuje veću gledanost i publicitet, što Šekspiru, složit ćemo se, svakako priliči?

Naravno da bi bilo moguće. U Beogradu je mnogo toga lakše, ali i teže. Sve zavisi koga imate u telefonskom imeniku. SONJA ĆIRIĆ

Sentimentalni

Milovan Đilas, Pisma iz zatvora, priredio i predgovor napisao Aleksa Đilas, Vukotić Media, 2016.

Na početku svojih uspomena Aleksandar Hercen je zapisao: "Treba mnogo vremena da se prošlost kristalizuje u jasnu misao – neutešnu, tužnu, ali s kojom se čovek može pomiriti zato što je shvata. Bez toga može biti iskrenosti, ali ne može biti istine." Kada je u novembru 1956. uhapšen, Milovan Đilas (1911–1995) je imao četrdeset pet godina i iza sebe burnu dvodecenijsku političku prošlost, koja je mogla da podseti na nemirne siluete ruskog devetnaestog veka. Već skoro tri godine on je bio van postojećeg poretka, postavši najpre njegov kritičar, a potom jeretik i disident. Sada je pred njim bilo devet (ukupna presuda će glasiti na trinaest) godina robije, a među prvim knjigama koje je zatražio od supruge Štefice bila su i Hercenova *Prošlost i razmišljanja*.

Iako je njegova sudbina zbunila mnoge, godine provedene u zatvoru pokazale da Đilasov razlaz sa Titom i drugovima nije bio slučajan. Da li su Đilasovo napuštanje komunizma i jednopartijske diktature i zalaganje za demokratski socijalizam bili tek predvorje njegovog disidentstva? I da li je pisac pobedio ideologa? Ponešto o tome mogu da nam kažu *Pisma iz zatvora* koja je Milovan Đilas razmenjivao sa suprugom Šteficom i sinom Aleksom. Ona u sebi spajaju retku izvornu, dokumentarnu vrednost sa literarnim izrazom neobične svežine i dopadljivosti. I dok se mogu čitati i kao intimni dnevnik i uspela literatura, ona su ujedno i dragocen ključ za razumevanje duhovnog, idejnog i psihološkog profila Milovana Đilasa, kao i uzbudljivo svedočanstvo o njegovoj porodici u kojoj središnje mesto zauzima dosad skoro nepoznati lik Štefice Đilas.

POVERAVANJE HARTIJI

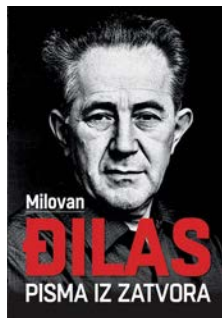
Pisana u rasponu od deset godina (1956–1966), s kratkim predahom od nešto

više od godinu dana između prve i druge robije (1961/62), ova pisma slede ritam zatvorske režime kojem je podvrgnut Milovan Đilas. On je ustaljen po sledećem

pravilu: porodica je mesečno imala pravo na jednu posetu u trajanju od pola sata i jedno pismo na listu hartije A4 formata (nekada i A5). Priređujući ih za štampu, Aleksa Đilas je uzeo praktično sva pisma, a potom pribegao izvesnim skraćanjima i to na onim mestima koja ne narušavaju izvornu vrednost ovih

dokumenata (ponavljanja i sl.). Njegov zadatak, dakako, nije bio nimalo jednostavan: trebalo je razgrnuti lična sećanja i porodične uspomene i pismima, uz poduži i sadržajan Predgovor, dodati kratka i precizna objašnjenja o ličnostima i događajima koji se u njima pominju. Iako je i sâm jedan od junaka ovih pisama, priređivač je posebno nastojao da razdvoji dečaka Aleksu od današnjeg Alekse Đilasa

disident

1377
~~Štefica, Aleksa i Milovan~~
 pismo iz zatvora (desno)
 ...bi hladno i stignući se, on
 dobaci: "Nast!" "Čim saznam - vra-
 tiću se da j'arim." "Oren!"
 ...[Nijim bilo ni snesuo
 ni čudno što baš on, koji će ne
 samo znati o čemu se radi, nego i
~~grouverovao to] sve to~~
~~napravio u zatvoru~~ ~~da se radi~~, sed
 mora da izvidja i ispituje raz-
 loge urbuhe. [Galama i cika su do-
~~šli iz~~ od kuće Nastore
 kao i drugi, da razvaja. A stali
 to, more, šta? "Šta? Nastora
 poznao je učen glas - odgovori kroz
 kuku, ali ~~tako~~ ~~da se radi~~
~~da~~ da ~~Štefica~~ ~~znati o čemu~~
 se radi, ne bi ni mogao izdvojiti.
 reći: konj! ~~Nasto~~ [On opet razvaja:
 "Šta, more, šta?" "Sada um odgovo-
 ri kuku, ~~muški~~ glas, ~~učen~~ učenog
 od Radaka: "Došao konj bez
~~Nasta~~!"
~~Nasto~~ ~~polako~~ ~~govor~~ ~~da se radi~~ ~~učenog~~
~~Nastora~~ ~~kući~~, ~~gutele~~ ~~što mora~~

ĐILASOVI: Štefica, Aleksa i Milovan; pismo iz zatvora (desno)

koji je, kako on to sâm ističe, danas stariji od svojih roditelja iz onog vremena.

Čitaocima njegovih učenih eseja dobro je poznata kultivisana ležernost, nena-metljivost i duhovitost kojima Aleksa Đilas pristupa i najtežim problemima. Ipak, nećemo biti manje iznenađeni kada i u ovoj knjizi prepoznamo sličan duh. Pisma su preneti autentično, bez ikakvih ispravki, a poredana hronološki i raspoređena po pojedinim godinama Đilasovih robija. Na kraju su u vidu priloga dodate kratke biografije glavnih protagonista, kao i odabrani odlomci iz Đilasovih memoarskih dela, koji čitaocu pružaju dodatna saznanja o njegovim zatvorskim godinama, a ujedno i omogućavaju da se pisma uporede sa memoarima napisanim znatno kasnije. Priređivač je uključio i Štefičino pismo Nehruu iz 1958, kao i Đilasovo pismo Kardelju iz 1960, i Titu iz 1967. godine.

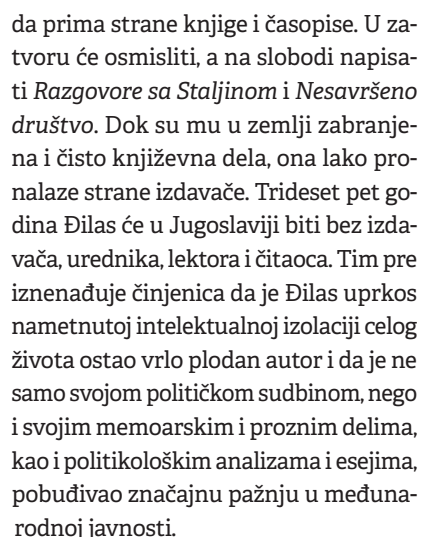
Dok su u prvim godinama pisma nešto ređa i kraća, gotovo kao izraz nepri- stajanja na razdvojenost, ona vremenom

dobijaju na proživljenosti, postaju sadržajnije, a Đilasova veza sa porodicom po- prima pravi epistolarni karakter. Pove- ranje hartiji postaje vid života i traja- nja. Strah, neverica, osećaj nesigurnosti ustupaju mesto postojanosti, trpljenju i nadi. U pismima nema politike i ideologije. Predaju se otvorena, jer su strogo kon- trolisana i čitana od zatvorske uprave i Udbe. To, međutim, ne sprečava Milova- na i Šteficu da razmenjuju vrlo lična, intima- na i romantična pisma koja prerastaju u ispoved. Aleksa Đilas s pravom u svom Predgovoru ističe da ova pisma nisu ni- kakav "dijalog sa istorijom" njegovog oca. Pisma nastavljaju kratke mesečne susre- te tokom poseta, oživljavaju ih i produ- bljuju, katkada pojačavaju rastrzanost i bol zbog razdvojenosti, a najčešće služe kao uteha i uzajamno bodrenje. Ona su izvor za Đilasovu zatvorsku svakodnevi- cu, njegov literarni rad i misaone preoku- pacije, ali i dragocen dokument o životu njegove porodice podvrgnute izolaciji i pritiscima. Tokom jedne decenije Đilas

iz zatvora posmatra, a više zamišlja i in- tuitivno naslućuje odrastanje svoje dece – Alekse, iz braka sa Šteficom, i Vukice, iz prvog braka sa Mitrom Mitrović. Za tih devet zatvorskih godina, Đilas će biti u prilici da od drugih zatvorenika uči ma- dioničarske trikove kako bi "mađijama" oduševio svog sina, ali i da mu pruža prve savete o lektiri u kojoj se naročito sreću Homer, Šekspir, Dante, Servantes, Gogolj, Tolstoj, ali i Bora Stanković i Ivo Andrić, sve do Vaska Pope i Miodraga Pavlovi- ća. Posebnu pažnju Đilas poklanja sta- roj majci koja je u ratu izgubila muža, dva sina i ćerku. Sličnu nežnost Đilas poka- zuje i prema ćerki Vukici koja ga povre- meno posećuje i koja je česta tema u nje- govim pismima.

DVA POLA ŽIVOTA

Šta nam pisma otkrivaju o Milovanu Đilasu i njegovoj porodici? Čak i retki do- bri poznavaoци Đilasovog života i dela biće iznenađeni intimnom, porodičnom stranom njegovog lika. Utamničen zbog

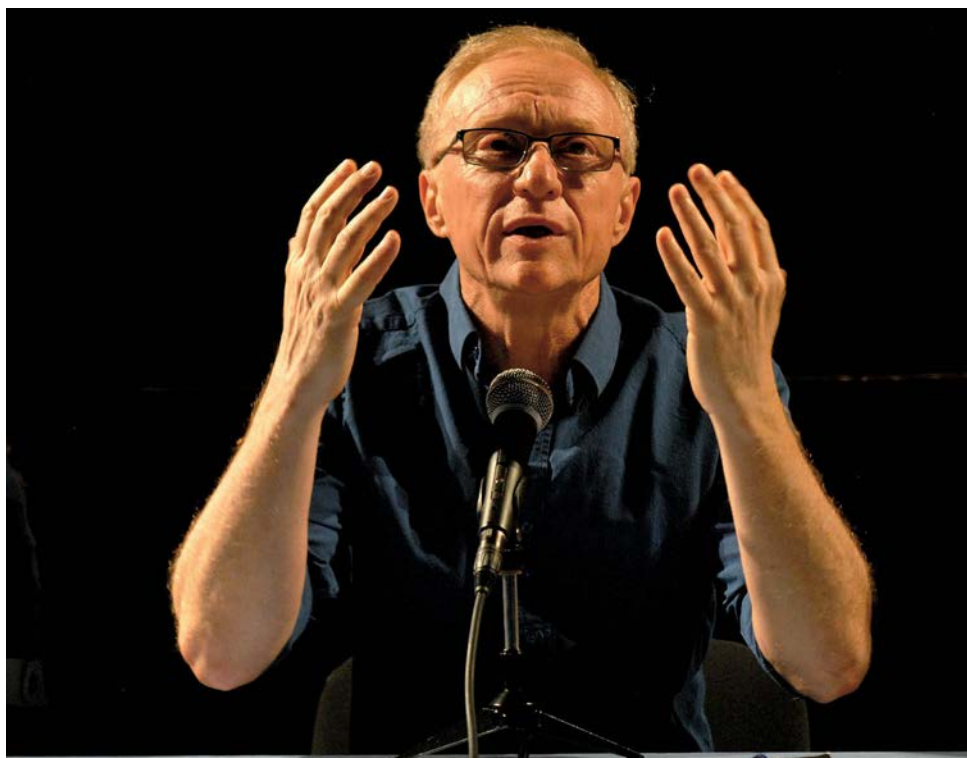

Međutim, da li je Đilasov disident-ski put moguć bez Štefice? Doista, tek sa ovim pismima bolje razumemo život disidenta – Štefica je po mnogo čemu njihov centralni lik. I tek sa njima dobijamo potvrdu Đilasovih memoarskih zapisa o supruzi koja sama nije ostavila uspomene niti davala intervjue. I kao što su porodica i Ideja jedno, tako Milovan i Štefica postaju jedno – ponovo se upoznaju, jedno drugom otkrivaju nove slojeve svoje ljubavi i povezanosti. Razdvojenost, međutim, omogućava sasvim poseban, literarni susret dvoje supružnika. Mlađa od Đilasa punu deceniju, Štefica ga upoznaje tek posle Drugog svetskog rata, kao jednog od najviših državnih rukovodilaca. Idila, međutim, kratko traje, a potonji progon i usamljenost postaje najveće životno iskušenje. Hrabra ilegalka iz ustaškog Zagreba postaje žena disidenta, koja je ne samo supruga i majka, već i saborac, saradnik, čiji duhovni lik se ogleda u najboljoj ruskoj tradiciji žena dekabrista, pisaca i disidenata. Ona postaje *senka vodilja*, kako to kaže naslov jedne kod nas nedavno prevedene knjige. Novi život sa sobom donosi čitanje i prekucavanje rukopisa, kontakte sa stranim izdavačima i novinarima, ali i saslušavanja u policiji na koje Štefica nosi čebe i prkosno ističe da je i ona spremna da ide u zatvor. Maštanja o dalekoj budućnosti i zajedno provedenoj starosti neretko se čine maglovita, čak i nemoguća. Ipak, nakon Đilasovog izlaska iz zatvora, Štefici i Milovanu preostaje još skoro tri decenije zajedničkog života, ne manje ispunjene borbom i odricanjima.

Pisma iz zatvora takođe pokazuju da je pisanje Đilasov egzistencijalni izraz, a književnost njegova primarna vokacija. U pismima se otkriva njegov duhovni svet, jer opširno govori o svojim čitanjima i vlastitim spisima, razmišljanjima i planovima. Od pojavljivanja *Nove klase* 1957. i *Besudne zemlje* godinu dana kasnije on postiže svetsku slavu kao politički zatvorenik, a u tamnici nastaju njegova naredna dela: romani snažne umetničke imaginacije, naglašene idejnosti i bogatog i razvijenog jezika *Crna Gora*, *Izqubljene*

bitke i Svetovi i mostovi, možda još uspeli-
je pripovetke Gubavac i druge priče, kao i
opsežna literarno-biografska studija Nje-
goš: pjesnik, vladar, vladika. U zatvoru
tokom dve godine piše na toalet-papiru,
jer mu zatvorska uprava ne dozvoljava
hartiju za pisanje. Na toalet-papiru pre-
vešće i veći deo obimnog Miltonovog *Iz-
gubljenog raja*. Jedno vreme neće moći

Nijansa je ključna reč

Fotografije: Stanislav Milojković

“Ljudi ne vide nikakav izlaz iz situacije, tako da se polako klizi ka ekstremizmu i nacionalizmu. Međutim, ja nikako neću da ćutim”, kaže David Grosman

Đilasova pisma pridružuju se epistolarnom kanonu političkih zatvorenika i neobično podsećaju na *Pisma iz zatvora* Antonija Gramšija. Iako pripadaju različitim generacijama i sredinama, Gramši i Đilas deo su istog političkog pokreta i bliskih duhovnih stremljenja. Iz njihovih zatvorskih pera izbija stoicizam, postojanost, borbenost, toplina i nežnost prema porodici. Pisma upućuju i na sličan literarno-filozofski pogled na svet i srodna razmišljanja o intelektualnom radu u tamnici.

Na prvi pogled neobično, zatvorska pisma potvrđuju Đilasovu egzistencijalnu doslednost. Njegov razvoj kao da sledi misao Dostojevskog da se “ideje menjaju, ali srce ostaje isto”. Pisma ga prikazuju kao romantičarskog intelektualca, književnika i idealistu koji se bori za svoja uverenja. Ona indirektno svedoče i kakva je morala biti njegova ranija vera u komunizam i jednodušna posvećenost revoluciji koju su mu kritičari neretko prigovarali. Do istine o sebi Đilas dolazi postupno, a zatvorska samovanja ujedno su najveće iskušenje i “grdno čistilište”. Politička karijera zamenjena je disidentstvom, a za novi život sposoban je samo čovek znatne tvoračke energije. Čovek pobune, Đilas je i čovek meditacije, preispitivanja, moći transformacije, ali i prevazilaženja vlastitih zabluđa i ambicija. Zato ne čudi što u *Pismima iz zatvora* nema resantimana i osvetništva. Ako u prvim godinama preovlađuje čuđenje, to je zato jer Đilas još nije u svoj punoći shvatio prirodu svog razlaza sa komunističkom ideologijom. *Pisma*, međutim, najbolje pokazuju da su koreni njegovog bavljenja politikom i uloge u komunističkom pokretu eshatološke prirode i da je on doista bio i vernik komunizma. Vodeći američki sovjetolog 20. veka Robert Tucker ga stoga ubraja u “neostvarene lidere”, tj. one intelektualne figure, neretko disidente, koje su “protiv shvatanja koje politiku svodi na borbu za vlast i vršenje vlasti”, i koje su “u svom političkom delovanju pokazale sposobnost... da se izdignu iznad ličnih ili partijskih shvatanja moći”.

Vraćajući se na Hercenove reči sa početka ovog teksta, čitalac će se zapitati da li se Đilas pomirio sa prošlošću i razrešio zagonetku vlastitog mesta u njoj. *Pisma iz zatvora* pružaju deo odgovora na to pitanje.¶

VELJKO STANIĆ,

istoričar Balkanološkog instituta SANU

David Grosman je jedan od najznačajnijih savremenih svetskih pisaca, pa je njegovom boravku u Beogradu, razumljivo, posvećena i odgovarajuća medijska pažnja. Razlog ovog Grosmanovog, istina samo jednodnevnog, gostovanja jeste učešće na petom Beogradskom festivalu evropske književnosti, koji organizuje izdavačka kuća Arhipelag.

David Grosman živi u Izraelu. Osim romana, drama i eseja, piše i provokativne tekstove, najčešće o bliskoistočnim temama. Javno se zalaže za mirno rešenje izraelsko-palestinskog sukoba. Njegove knjige su prevedene na 25 svetskih jezika. Ima dvoje dece, Džonatana i Rut, a drugi sin, Uri, poginuo je u sukobu Izraela i Hezbolaha.

Grosmanove knjige na srpskom objavljivala je Geopoetika, a poslednjih deset godina, u prevodu Davida Albaharija,

Arhipelag. To su romani *Vidi pod: Ljubav* (2007), *Njeno telo zna* (2009), *Do kraja zemlje* (2010) i *Izvan vremena* (2014). Povodom petog Beogradskog festivala evropske književnosti, Arhipelag je opet objavio *Vidi pod: Ljubav*, Grosmanov najznačajniji roman, i za proleće najavio sledeći, *Konj ulazi u bar*.

Kako se od silnih uspomena izboriti za život sadašnjeg života, jedno je od pitanja na koja David Grosman odgovara svojim romanima. “Istina je da mi Izraelci, Jevreji, živimo pritisnuti teretom istorije, iako je naša sadašnjost izuzetno dinamična, često tragična”, kaže David Grosman. “Međutim, ljudska bića su takva, naučite da živite u datim okolnostima. Imate ljude koji žive na obroncima vulkana i svakog dana se nadaju da neće baš tog dana erupcija. Tužno je da oni tu žive, vulkan ponekad pukne, a oni to prihvataju kao svakodnevicu

GROSMANOVA
PUBLIKA:
Veče u Domu
omlađine

ili kao božju kaznu. Mi smo u Izraelu za deset godina četiri puta ratovali: jedanput u Libanu i tri puta u Gazi. Razmaci između tih sukoba nisu bili duži od jednog sata. Ljudi su se navikli, rat je svakodnevna rutina, a taj mir je kao uvod u katastrofu koja može da se desi u narednom trenutku. Naravno da je teško živeti u tim ekstremnim uslovima. Ako hoćemo mir, moramo da imamo dobro pamćenje, ali i puno toga da zaboravimo da bi taj mir bio moguć. Jer, ono što je zapamćeno samo je deo jedne priče i može da bude zapamćeno i na drugi način. U svakoj priči uvek postoji i druga da se na drugačiji način ispriča. To je ono što mi zovemo ljudska arheologija: priča ispod priče, i ispod priče. Pisci su dobro upoznati sa tim fenomenom arheologije priče.”

Kako bi izgledao njegov sadašnji život da je proživio iskustva Holokausta, Šoe, i kako je moguće posle takvog iskustva opet voleti ljude? U romanu *Vidi pod: Ljubav* devetogodišnji Momik, čiji su roditelji preživeli iskustvo Šoe i izbegli u Izrael da grade novi život, gaji u podrumu razne male životinje: štene, kornjačicu, ježa, pticu, zato što je čuo da nacistička zver, koju ljudi oko njega u pola glasa često pominju, postoji u svakom od nas i izaći će samo ako se na pravi način nahrani. Momik hrani svoje životinje i čeka da ta zver izađe ne bi li je on pripitomio i ne bi li ona prestala da ugrožava njegove roditelje. “Sećam se kada se moj sin, tada je imao četiri godine, vratio iz zabavišta i pitao šta je Šoa. Nisam hteo da mu odgovorim, svestan da on posle toga ne bi više bio dete. Pišući o Momiku, uspeo sam da razumem mnogo toga i o sebi i o svojim roditeljima, društvu u kome živimo i o sposobnosti ljudskog bića kako za surovost tako i za milost”, kaže Grosman.

Kako živeti posle tragedije, tema je romana *Do kraja zemlje*. Grosman je počeo da ga piše kada je njegov sin Uri otišao u vojsku, s namerom da prenese iskustvo

služenja vojske u Izraelu. “Pisao sam ga tri godine i tri meseca, a onda je počeo rat u Libanu i Uri je poginuo. Posle sedmodnevnog perioda žalosti, koji se u judaizmu zove širahu, ja sam ponovo seo za sto i nastavio da pišem. Ni sam ne znam kako i zašto, ali je bilo očigledno da je pisanje jedina čvrsta, opipljiva stvar koja mi je ostala, a sve ostalo u životu je bilo pod znakom pitanja. Jedino u pisanoj priči on je i dalje bio tu i nekako je postojao. Od tad ja nastavljam da poginulima pisanjem udahnjem toplotu, ljubav, seksualnost, humor i da oni tako i dalje žive. Pisanje je omogućilo da oni traju.”

Da li se u Izraelu čuje njegov glas kao pisca? “Bilo je godina kada su ideje koje smo mi zagovarali bile popularne, ali poslednjih godina smo prilično marginalizovani. Jednostavno, javno mnjenje je preplašeno, ljudi ne vide nikakav izlaz iz situacije, tako da se polako klizi ka ekstremizmu i nacionalizmu. Međutim, ja nikako neću da ćutim. Ubeđen sam da će u budućnosti, kada dijalog sa Palestincima počne, naše ideje biti model na kome će se mir ostvariti. Mislim da je saradnja rešenje. Svedoci smo pravog rata između zapadne civilizacije i Islama. Na osnovu iskustva verujem da je neophodno i za život zapadnog i islamskog sveta da zajedno radimo, sarađujemo, da nikako ne dolazi u obzir neprihvatanje onog drugog jer se time stvara samo mržnja. Mislim da je ključna reč – nijansa. Moramo da vodimo računa o nijansama, da ih tražimo i negujemo inače lako upadamo u isključivost, a onda postajemo samo ratnici, a ako smo samo ratnici onda upadamo u večiti rat sa nekim. Kao čovek koji je ceo život proveo u raznim ratovima, smem da kažem da je rat daleko najgore od svih mogućih rešenja. Ja sam bio vojnik, prošao sam kroz ratove, i jako skupo platio porodično učesće moje zemlje u ratu. Treba uvek uložiti nadljudski napor da bi se rat izbegao.” ¶

SONJA ĆIRIĆ

DRAGAN ILIĆ

Brexit,

Istorijske vesti prate istorijske zablude. Kada je pao Berlinski zid, u Srbiji su političari na vlasti verovali da ta las promena neće uticati na nas. Kada je svet pogodio slom berze, mi smo verovali da ćemo baš tada krenuti napred.

Jutro posle referenduma u Britaniji bilo je veoma zanimljivo. Započeo sam svoju ranojutarnju smenu pregledom naše dnevne štampe koja je prenosila prognoze kako “opcija za ostanak u EU ima većinu”, a famozni procenat bio je 52 prema 48. Međutim, na sajtu BBC-ja već tada je nezvanično objavljeno kako je rezultat upravo suprotan – a razlika za opciju “protiv” nedostižna!

Ništa se ne dešava slučajno, Islandani

Bio je to test poverenja, da li Srbin više veruje štampanom izdanju ili tamo nekom sajtu na internetu, gde su možda obrnuli redosled brojki. Vesti i događaji su onda počeli da se dešavaju filmskom brzinom i postalo je jasno da smo svedoci događaja koji će definitivno promeniti političku sliku sveta.

Ako je za utehu našim novinama, ni agencije za istraživanje biračkog tela u Britaniji nisu uspele da daju tačnu prognozu rezultata, što se danas prećutkuje, a velika je bruka. Nedeljama se kao mantra ponavljao taj procenat 52 prema 48, samo što su promašili za gotovo 1,5 miliona glasova.

Dotičnog dana, tog 23. juna u svim medijima, uključujući i velike svetske mreže, sve je izgledalo potpuno izvesno. Kod nas je jedino RTS u posebnoj emisiji “Oko magazina” posvetio pažnju referendumu, uz uključjenja dopisnika iz Brisela i reportera iz Londona. Paradoks ove emisije je bio upravo u tome što se završila tačno u trenutku kada su u Britaniji zatvorili birališta i kada je počelo brojanje.

Sutradan se zavrteo medijski ringšpil!

Za nas je ovde posebno zanimljivo bilo obraćanje premijera Vučića povodom Brexita. Priznajem da me malo uplašio taj *děja* vu koji sam pomenuo na početku teksta, jer Vučić je izjavio kako odlazak Britanije iz EU, mada politički događaj od

produžeci i penali

Foto: AP

istorijskog značaja, ipak nema uticaja na našu budućnost. Ponovo je proradio taj Teslin štit koji nas čuva od svih tektonskih poremećaja u svetu. Nažalost, pad vrednosti funte je preko noći povećao naš dug, znači ipak nas je puklo.

Premijer je tokom svog govora otvorio dušu i pomalo nam otkrio svoj odnos prema narodima u Evropi. Naravno, najviše poverenja ima u Nemačku i Angelu Merkel, dok mu nije bliska lepršava filozofija života Južne Evrope i Mediterana, pod parolom "lako ćemo"! Plašim se da će ta želja da se menja mentalitet biti večiti kamen spoticanja svih reformi u Srbiji. No, to ne znači da u startu treba odustati.

Veliku dilemu u našim medijima, svojevrsno ujedanje za jezik, osetio sam kada se izveštavalo o huliganima koji su se, naročito na početku Prvenstva, malkjli širom Francuske. Ispade da je Rusija igrala katastrofalno, ali su se njeni navijači "istakli", naročito u obračunu sa Englezima. Pomenuti navijači iz Engleske su nama ovde bili prikazani kao primer kako su huligani proterani iz fudbala – opet zabluda dostojna Brexita! Huligani u naizgled idiličnoj Evropi ipak postoje.

Ja sam takođe pronašao svog geopolitičkog fudbalskog favorita u Francuskoj.

da navijam za komšije, inače super družljubive ljude. Tamo na ostrvu se gotovo svi međusobno znaju, jer ih ima ukupno oko 300.000.

Ipak, ništa se ne dešava slučajno, Islandani godinama razvijaju ozbiljnu strategiju i ulažu ne samo u fudbal nego i u druge sportove. Uz to su i u bližoj i daljoj prošlosti kao nacija dokazali srčanost i hrabrost, i eto formule za uspeh.

Reprezentacija im je šarena, selektor je zubar, neki igrači van sezone rade na

godinama razvijaju ozbiljnu strategiju i ulažu ne samo u fudbal nego i u druge sportove

Druga geopolitička lekcija ove nedelje stigla je iz fudbala. U medijima se mogla osetiti neobična ambivalencija izazvana dobrim partijama koje je pokazala reprezentacija Hrvatske. Naravno da smo ljubomorni na komšiluk, jer oni igraju u Francuskoj, a mi ne. Takođe, euforija se delom prelila iz hrvatskih medija gde se već kalkuliralo o polufinalu. Međutim, posle poraza od Portugala kod komšija je nastupila nacionalna žalost. Dnevnik 2 počeo je izveštajem sa konferencije za štampu gde su selektora prozivali za strategiju, izbor igrača, izmene i strategiju meča. Euforija se preko noći pretvorila u depresiju. Nama opet svejedno, baš kao i za Brexit. Komšiji crkla krava.

To je, naravno, reprezentacija Islanda, sa kojom se možemo identifikovati iz mnogo razloga. Uvek osećam simpatije prema autsajderima kojima se "fudbalska javnost" podsmeva, zaboravljajući da su u kvalifikacijama izbacili Holandiju.

Svako ko smatra da ideja socijalne pravde ima smisla i danas, u doba surovog neoliberalizma, voleće Islandane, jer su proterali bankare, smenili premijera kada je pukla bruka sa računima u Panami i pokazali da se srčanom igrom može nadoknaditi manjak iskustva ili individualnog kvaliteta.

Dodatni razlog je neobična okolnost da mi u komšiluku žive praktično svi Islandani u Beogradu ili Srbiji, pa je red

pumpi, očigledno fudbal je za njih strast, a ne posao. Igra reprezentacije Islanda kod mene je izazvala isto osećanje kao trčanje Juseina Bolta, iskonska radost igre koja je nadmašila biznis u sportu.

A kada su pobedili Engleze, poređenje sa Brexitom su bila neminovna. Sva ki fudbalski navijač u Velikoj Britaniji će vam reći da poraz u fudbalu ima veze sa referendumom. Nama je to već veoma poznato. Prvo imate referendum o otcepljenju, pa tuče na fudbalskim utakmicama i na kraju ne odete na Evropsko jer se zemlja u međuvremenu raspala. Baš ovih dana, kada je jedan vojnik JNA u Sloveniji za JUTEL rekao: oni bi kao da se otcepe, a mi im kao ne damo!

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4650 RSD	4400 RSD	90 EUR	135 EUR
12 meseci / 52 broja	9300 RSD	8800 RSD	170 EUR	260 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	1,49 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	5,49 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	2600 RSD	1500 RSD
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	3600 RSD	2000 RSD
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	4300 RSD	2900 RSD
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	5800 RSD	3800 RSD
		50,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnog štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVAJU ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h. Tokom promotivnog perioda za ovu vrstu uplate važi poseban popust (vidi tabelu levo). Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Trg Republike 5, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj 160-302538-91.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumi do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOJ FORMATU
www.novinarica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši
www.novinarica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

Zavesa

Ženska linija mog porodičnog stabla predano neguje kult ovih enterijerskih asesoara decenijama unazad. Trendovi su se uvek revnosno pratili, tako da su sa naših prozora (od prababinih do mojih) visile vezene, plišane, od markizeta, organdina, neke sintetike kojoj ne znam ime, ručno heklane, rustične, končane... Do poda, do ispod prozora, do pola prozora... Sa draperijama i bez njih.

Foto: M. Milenković

Od svih faza, u najgoroj uspomeni mi je ostala era rustičnih zavesa – model koji izgleda kao beskrajan vodopad podsuknji prišivenih jedna na drugu. Visile su na prozorima kao bele nemani i umele da izazovu ozbiljan napad panike ako se kao petogodišnjakinja upletete u njih. Sa druge strane, obožavala sam da sa bakom idem po pozamanterijama i radnjama koje prodaju materijal na metar i kilograme. A to se dešavalo kad god bi kucnuo čas za novi modni hit na prozorima. Uživala sam u mukama prodavačica koje bi baka bespoštedno driblala da se pentraju po merdevinama, jer joj je za oko zapala rol na tkanine baš na najvišoj polici. Onda ta rol na tresne na sto, pa sledi trljanje između prstiju, obavezno "ne" i tako nekoliko puta dok se ne nađe prava rol na. Onu koja prođe "kasting" zajapurena prodavačica bi prilično energično odmotavala do naručene metraže, žvrcnula je kredom tamo gde treba i onda samo protrčala makazama kroz tkaninu. Usledilo bi umotavanje u papir, tada se sve pristojno pakovalo kao poklon, a ne u jeftine plastične kese, i – pravac krojačica. Draperije su, koliko pamtim, bile kratkog mandata. Lako su skupljale prašinu i duvanski dim, pokazale se kao prezahtevne za održavanje, a pošto smo svi ugradili roletne, i realno nepotrebne.

Faza koju smo svi kolektivno proklinjali (i muško i žensko, svih uzrasta) bila je kada je baku obuzela manija za heklanim zavesama. Deda je kukao jer je konac, plaćanje (i podmićivanje) žene koja je heklala debelo keširao, a baka je predano naručivala za celu familiju. Mama i ujna su, tvrde, propisale majčino mleko jer je to trebalo štirkati i tako ukrućeno

ispeglati do perfekcije. Otac i ujak su dramili jer su imali osećaj da žive u muzeju. Mi deca smo navukli traumama jer nam je non-stop bilo spočitavano "pazi zavesu!", bez obzira da li ideš ka prozoru ili samo slučajno prolaziš pored njega. A te zavesu su vrebale odasvud, čak i sa prozora u kupatilu. Pojava zavesa od organdina u našoj familiji dočekana je kao revolucionarna i pozdravljena ovacijama. Svetla u sobi kol'ko hoćeš,

peru se u mašini i, realno, nisu doživljavane kao suvo zlato, pa se njima robovalo nije.

Naravno, svaku promenu tipa zavesu pratila je i promena garnišni. Tako smo imali one bele plastične, sa dva koloseka, koje idu od zida do zida i podrazumevaju mobu pre i posle svakog pranja zavesu, jer treba otkapati i ponovo zakačiti sve one silne kukice. Onda je ujak na Zlatiboru otkrio ručno rađene drvene, okrugle, sa alkama i štipaljka. To je uveliko ubrzalo skidanje i stavljanje zavesu, ali i zahtevalo rad bušilice i sitne molerajske korekcije, u zavisnosti od toga da li je želja da garnišna visi sa plafona ili da izranja iz zida. Tamnobraon boja je

u jednom trenutku postala demode, pa su drvene zamenjene mesinganim garnišnama sa visokim sjajem.

Ovako gledano, ispade da moja familija ne radi ništa drugo osim što besomučno kači i skida zavesu, ali stizemo mi i drugim stvarima da se bavimo.

Pitanje koje se logično nameće je: šta mi, pobogu, radimo sa svim tim silnim zavesama kada ih izgustiramo? Neke draperije su završile kao pokrivači za kauče i fotelje, heklane se čuvaju kao blago u fundusu, a ostale su ili završile kao poklon, ili na deponiji. Jedna je, međutim, ostala u mom ormaru. I dan-danas pamtim anegdotu koju sam pročitala u "Politikonom zabavniku" kad sam imala sedam-osam godina. Džoan Kolins je, naime, trebalo da snimi reklamu za neko vino, a ideja je bila da je mačo tip polije čašom istog. Pragmatična Džoan je vrisnula da nema teorije da neko prosipa crno vino po skupocenoj haljini koju su joj za reklamu nabavili, skinula čaršaf sa nekog stola, uzela makaze od rekviziterke, napravila prorez za glavu, navukla čaršaf kao togu, opasala se kaišem, izgledala ko boginja, snimila reklamu, a onu haljinu odnela kući. Ako Aleksis od stolnjaka može da napravi haljinu, pa mogu i ja od zavesu suknju! Dobro, ja sam dala ideju, a mama je realizovala, pošto za razliku od mene vlada iglom, koncem i šivaćom mašinom. I tako, za jedno popodne, ja dobih dugu, lepršavu, raskošnu suknju u dva sloja od organdina. Belu, prošivenu zelenkastim i zlatnim nitima. Niko ne bi rekao da je u prošlom životu bila – zavesu.

JASMINA LAZIĆ

AKCIJA

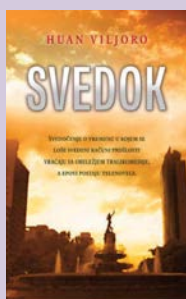
NEDELJNIKA **VREME** I IZDAVAČKE KUĆE **Laguna**

**Knjige za
299 dinara!**

U SVIM KNJIŽARAMA „DELFI“ U SRBIJI

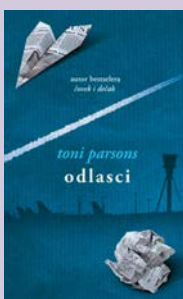
Ponesite ovaj primerak „Vremena“ u neku od knjižara „Delfi“ i kupite jedan od deset naslova sa ovog spiska po specijalnoj ceni od 299 dinara.

Akcija traje od 18. juna do 15. jula 2016.

Huan Viljoro:
SVEDOK

Roman o sablastima istorije, politike i ljubavi, o povratniku u rodni Meksiko kojim vladaju organizovani kriminal, korumpirani mediji i politički zaverenici, i gde se istorijski računi vraćaju s obeležjima tragikomedije, a epika se pretvara u telenovelu

Toni Parsons:
ODLASCI

Kratke priče Tonija Parsonsa zasnovane na njegovom sedmodnevnom boravku na londonskom aerodromu Hitrou u svojstvu zvaničnog aerodromskog pisca, o neobičnim sudbinama koje se na ovom prometnom mestu svakodnevno ukrštaju

Hilari Bojd:
ČETVRTKOM U PARKU

Šezdesetogodišnja Džini nije nesrećna u braku, ali oseća se neispunjenom i neshvaćenom. Jednog četvrtka dok u parku čuva unuku, upoznaje svog vršnjaka Reja koji je tu sa svojom unukom. Nakon nekoliko susreta shvata da se zaljubila. Dirljiv roman o ljubavi u „trećem dobu“

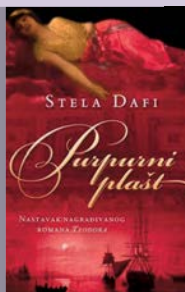
Mark Bilingem:
PLAŠLJIVAC

Krimi iz serijala o nepredvidivom i tvrdoglavom londonskom detektivu Tomu Tornu. Istražujući ubistvo dve žene, Torn shvata da ima posla ne sa jednim nego s dvojicom serijskih ubica

Stela Dafi:
PURPURNI PLAŠT

Drugi u nizu istorijsko-biografski roman o vizantijskoj carici Teodori i caru Justinijanu. Priča o nekadašnjoj carigradskoj robinji koja je postala carica Istočnog rimskog carstva i najmoćnija žena na svetu

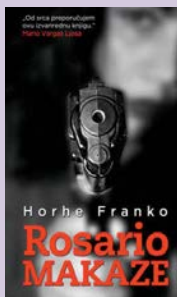
Majkl Levin:
GERILA PR 2.0

Jedna od najuticajnijih knjiga o odnosima s javnošću, sa opisanim efikasnim strategijama za primenu interneta u poslovanju i savetima kako voditi uspešnu medijsku kampanju, a ritom ne bankrotirati

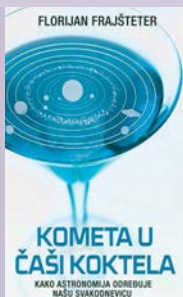
Dafni Kalotaj:
DODIR MUZIKE

Roman autorke bestseler „Ruska zima“. Lirska i evokativna priča o troje umetnika isprepletanih sudbina, o želji za stvaranjem nečeg originalnog i istinitog u umetnosti i životu, o tajni sviranja, muzici i ljubavi

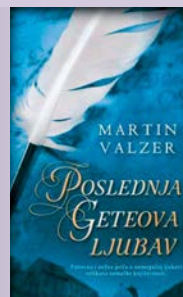
Horhe Franko:
ROSARIO MAKAZE

Ljubavni triler s radnjom smeštenom u okruženje kolumbijskog narkoterizma o hrabroj, nasilnoj i zanosnoj razbojnici po imenu Rosario Makaze i njenim ljubavima, o zločinu, prostituciji i verolomstvu

Florijan Frajšteter:
KOMETA U ČAŠI KOKTELA

Nagrađivana naučno-popularna knjiga koja objašnjava kako obične stvari iz svakodnevice poput vetra, senke, prašine ili sastava hleba imaju svoje astronomsko poreklo i na koje načine su povezane s kosmičkim procesima

Martin Valzer:
POSLEDNJA GETEOVA LJUBAV

Izvrstan biografski roman jednog od najboljih savremenih nemačkih pisaca o Johanu Volfangu Geteu. Gete je imao 73 godine kad je sreo svoju poslednju ljubav, devetnaestogodišnju Ulrike fon Levekov. „Moja ljubav ne zna da imam preko sedamdeset. Ni ja ne znam“, kaže Gete

Spisak knjižara u kojima ovaj popust važi:

Delfi knjižara „Momo Kapor“, Stanoja Glavaša br. 1, Beograd
Delfi knjižara, Immo Outlet centar, Gandijeva br. 21, Beograd
Delfi knjižara „SKC“, Kralja Milana br. 48 (ulaz iz Resavske), Beograd
Delfi knjižara, Knez Mihailova br. 40, Beograd
Delfi knjižara, Makedonska br. 12, Beograd
Delfi knjižara, Bulevar kralja Aleksandra br. 146, Beograd
Delfi knjižara, Bulevar kralja Aleksandra br. 92, Beograd
Delfi knjižara, Vareška br. 4, Beograd
Delfi knjižara, Požeška br. 118a, Beograd
Delfi knjižara, TC Zira, Ruzveltova br. 33, Beograd
Delfi knjižara, Terazije br. 38, Beograd
Delfi knjižara, Glavna br. 20, Beograd
Delfi knjižara, Mirka Tomića br. 88, Kruševac
Delfi knjižara, Korzo br. 8, Subotica
Delfi knjižara, Zmaj Jovina br. 12, Novi Sad
Delfi knjižara, TC Rodić, Sremska Mitrovica
Delfi knjižara, Voždova br. 4, Niš
Delfi knjižara, TC Kalča, lam. E, lok. 11, Niš

Delfi knjižara, Kralja Petra I br. 12, Kragujevac
Delfi knjižara, Kneza Miloša br. 33, Valjevo
Delfi knjižara, Omladinska br. 16/1, Kraljevo
Delfi knjižara, Gradsko šetalište bb, Čačak
Delfi knjižara, TC Aviv Park, Miloša Obrenovića br. 12, Pančevo
Delfi knjižara, Stari korzo br. 2, Požarevac
Delfi knjižara, TC Big Shopping Center, Sentandrejski trg br.11, Novi Sad
Delfi knjižara, Trg Svetog Save br. 46, Užice
Delfi knjižara, TC VIVO shopping PARK, lokal A10, Stevana Ivanovića bb, Jagodina
Delfi knjižara, TC Zemun park, autoput za Novi Sad br. 124-126, Beograd
Delfi knjižara, Vojvode Milana br. 4, Gornji Milanovac
Delfi knjižara, TC Aviv park Zrenjanin Ul. Bagljaš Zapad br. 5, Zrenjanin
Delfi knjižara, Trg Sv. Teodora Vršackog br. 5, Vršac
Delfi knjižara, TC Aviv Park, Živka Davidovića br. 86, Beograd
Delfi knjižara „Miloš Crnjanski“, Vase Čarapića br. 2-4, Beograd
Delfi knjižara, TC Shoppi, Segedinski put br. 88, Subotica
Delfi knjižara, Bulevar Mihajla Pupina br. 181, Beograd
Laguna Klub čitalaca, Resavska br. 33, Beograd

**Raiffeisen
BANK**

Iznos kredita 300.000,00 RSD, mesečna rata 5.000,00 RSD, rok otplate 84 meseca, NKS 10,12% (fiksna, godišnja), **EKS 11,11%** na dan 30.05.2016. Troškovi redovne i interkalarne kamate su 120.082,99 RSD, trošak menice 50 RSD, trošak Osnovnog izveštaja Kreditnog biroa 246 RSD i trošak provizije za administriranje je 5.395,59 RSD.

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec